

Tiina Mustonen

RAJAVYÖHYKETOIMINTA VANAJAN AVOVANKILAN PERHEOSASTOLLA

Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden sekä vankilan
perheosaston perhetyön välisen yhteistyön rakentuminen

Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta
Pro Gradu- tutkielma
Huhtikuu 2023

TIIVISTELMÄ

Tiina Mustonen: Rajavyöhyketoiminta Vanajan avovankilan perheosastolla – Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden sekä vankilan perheosaston perhetyön välisen yhteistyön rakentuminen
Pro Gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Luokanopettaja
Huhtikuu 2023

Vanajan avovankilan perheosasto on uniikki lastensuojeluyksikkö, jonne vankeusrangaistustaan suorittava vanhempi voi sijoittua yhdessä pienen lapsensa kanssa. Perheosastolla tuetaan vanhemmuutta sekä vahvistetaan vanhemman ja lapsen välistä suhdetta.

Tutkielman tarkoituksena on kuvata lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden sekä perheosaston perhetyön toimintajärjestelmien välille rakentuvaa yhteistyötä sekä tarkastella yhteistyössä muodostuvaa toiminnan kohdetta. Tutkielmassa hyödynnetään toiminnan teoriaa.

Tutkimuskysymyksinä tutkielmassa on 1) millainen toiminnan ja vuorovaikutuksen käsikirjoitus lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden ja vankilan perheosaston perhetyöntekijöiden ja -ohjaajien toimintajärjestelmien välisessä yhteistyössä rakentuu sekä 2) millaiset tekijät haastavat lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden sekä vankilan perheosaston perhetyöntekijöiden ja -ohjaajien toimintajärjestelmien käsikirjoituksen ylläpitämistä rajapintatyöskentelyssä.

Aineistona tutkielmassa toimii kolmen lastensuojelun sosiaalityöntekijän yksilöhaastattelut sekä perheosaston työntekijöiden ryhmähaastattelu. Tämän kvalitatiivisen tutkielman aineiston analyysimenetelmänä on käytetty diskurssianalyysia.

Tutkielma auttoi ymmärtämään yhteistyön rakentumista lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden sekä perhetyön välillä Vanajan avovankilan perheosaston sijoituksissa. Perheosaston perhetyön sekä lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden toimintajärjestelmissä on paljon yhtäläisyyksiä ja molemmat toimintajärjestelmät suuntaavat toimintaansa vahvasti samaan toiminnan kohteeseen, joka luo toimintajärjestelmien väliselle yhteistyölle yhteisesti jaettua merkityksellisyttä. Yhteiseen toiminnan kohteeseen suuntautuneessa toiminnassa toimintajärjestelmien väliselle yhteistyölle muodostuu yhteistyön tukevista tekijöistä yhteisesti jaettu toiminnan ja vuorovaikutuksen käsikirjoitus.

Lapsen edun konstruktiot muodostuvat toimijoiden kertomana miltei yhtäläisiksi ja selittävät yhteistä toiminnan kohdetta. Konstruktioiden pienet näkökulmaerot muodostuvat toimijoiden edustaman organisaation erilaisesta asemasta yhteiskunnassa ja roolista suhteessa lapseen. Toimintajärjestelmien yhteistyössä jännitteet liittyvät huolen käsitteeseen sekä kuvaavat, miten vankilan perheosaston konsepti ei ole vielä täysin vakiintunut lastensuojelun toimintakäytäntöihin.

Avainsanat: rajavyöhyketoiminta, avovankilan perheosasto, lapsen etu, lastensuojelu, perhetyö, toiminnan teoria, käsikirjoitus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

ABSTRACT

Tiina Mustonen: Boundary work in the family department of Vanaja open prison – Building co-operation between child welfare social workers and family work in the prison`s family department
Master`s thesis
Tampere University
Class teacher
April 2023

The family department of Vanaja open prison is a unique child welfare unit, where a parent serving a prison sentence can be placed together with their young child. The family department supports parenthood and strengthens the parent-child relationship.

The aim of the thesis is to describe the boundary work between activity systems of child welfare social workers and of the family work of the family department and to examine the object of the activity formed in co-operation. This thesis uses Activity Theory.

The research questions in the thesis are 1) what kind of script of activities and interactions is built in the co-operation between child welfare social workers and family workers and counsellors in the family department of the prison and 2) what aspects challenge maintaining the boundary work.

Research data of this thesis consists of individual interviews with three child welfare social workers and a group interview with employees of the family department. Discourse analysis has been used as the method of analysis in this qualitative thesis.

This thesis furthered the understanding of the structure of co-operation between child welfare social workers and family work in the placement of the family department of the Vanaja open prison. There are many similarities between the activity systems of family work in the family department and social workers in child welfare, and both activity systems strongly direct their activities to the same object of activity, which creates a mutually shared relevance for co-operation between activity systems. In activities that are oriented towards a common object of activity, a jointly shared script of activities and interaction is formed. The script consists of factors that support co-operation.

The construction of the best interests of the child are widely shared among the actors and define the common object of the activity system. The small differences in perspectives in the constructions consist of the different position of the organization represented by the actors in society and the role in relation to the child. The tensions between the activity systems are related to the concept of 'concern'. The tension illustrate how the family department of the prison is not yet fully established and might still be alien to the actors of child welfare.

Keywords: boundary work, family department of the open prison, the best interest of the child, child welfare, family work, theory of activity, script

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	PERHEOSASTON TOIMINTA	12
2.1	Normiperusta perheosastolle sijoittumisen taustalla.....	12
2.2	Toimijat perheosastolle sijoittumisessa	17
2.3	Perhetyöntekijöiden ja -ohjaajien rooli osastojaksolla	20
3	RAJAPINNOILLA TYÖSKENTELY	23
3.1	Raja yhteiskunnan rakenteena	23
3.2	Toiminnan teoria	26
3.3	Rajavyöhyketoiminta	31
3.4	Kulttuuriset käsikirjoitukset.....	34
4	TUTKIMUKSEN TAVOITE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	36
5	TUTKIMUSMENETELMÄT JA AINEISTO	38
5.1	Tutkimusmetodi.....	38
5.2	Aineisto ja analyysi	39
6	TULOKSET	44
6.1	Onnistuneen yhteistyön tekijät käsikirjoituksen rakentumisessa	44
6.1.1	<i>Toimintajärjestelmien muodostuminen</i>	45
6.1.2	<i>Toiminnan kohteen määrittely lapsen edun konstruktioita yhteensovittamalla</i>	48
6.1.3	<i>Yhteistä käsikirjoitusta ylläpitävät toiminnan välineet</i>	62
6.1.4	<i>Yhteisön roolia ja työnjakoa kuvaavat tekijät käsikirjoituksen ylläpitäjänä</i>	67
6.1.5	<i>Käsikirjoitus toimintajärjestelmien välisessä rajapintatyöskentelyssä</i>	68
6.2	Toiminnan rajapinnoilla näkyvät jännitteet	71
7	YHTEENVETO	81
7.1	Pohdinta ja johtopäätökset.....	81
7.2	Arviointi ja luotettavuus	84
7.3	Tutkimusetiikka	87
	LÄHTEET	89
	LIITTEET	97
	Liite 1: Haastattelurunko	97
	KUVIOT	
KUVIO 1.	TOIMINTAJÄRJESTELMÄN MALLI (ENGESTRÖM 1987, 78.)	27
KUVIO 2.	TOIMINTAJÄRJESTELMIEN RAKENTUMINEN	47
KUVIO 3.	LASTENSUOJELUN SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN MUODOSTAMAT KONSTRUKTIOT LAPSEN EDUSTA	49
KUVIO 4.	PERHETYÖNTEKIJÖIDEN JA -OHJAAJIEN MUODOSTAMAT KONSTRUKTIOT LAPSEN EDUSTA	57
KUVIO 5.	TOIMINNAN JA VUOROVAIKUTUKSEN KÄSIKIRJOITUS RAJAPINTATYÖSKENTELEYSSÄ	71

KUVIO 6. YHTEISTYÖN JÄNNITTEET TOIMINTAJÄRJESTELMIEN VÄLISEN KÄSIKIRJOITUKSEN HAATAJINA.....	80
---	-----------

1 JOHDANTO

Vankeustuomio tarkoittaa yksilölle vapauden menettämistä ja koskettaa usein yksilöä laajempaa yksikköä. Yksikkö on laajempi erityisesti silloin, kun vankeusrangaistusta suorittaa vanhempi tai, kun lapsi on vanhemman mukana vankilassa. Vankilaan joutuminen tarkoittaa vanhemmalle vapauden menettämisen lisäksi usein ihmissuhteiden mahdollista katkeamista sekä perusoikeuksien rajoittamista. Toisaalta vankeusrangaistus voi olla oiva mahdollisuus elämänkulun muuttamiseen, opintojen suorittamiseen sekä kuntoutumiseen. Vankeusrangaistusta suorittavilla vanhemmilla on usein päihderiippuvuuksia, mielenterveyden haasteita sekä puutteita itsehillinnässä, tunteiden säätelyssä, arjen taidoissa, ongelmanratkaisussa sekä asioiden priorisoinnissa. Vangeilla ja myös vankivanhemmilla on elämässään usein mukana myös velkaantumista, asunnottomuutta sekä arvottomuuden ja häpeän tunteita. (Wikgren 2020, 69–75.)

Tämä tutkielma käsittelee lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden sekä perhetyön välistä yhteistyön rakentumista lapsen sijoituessa Vanajan avovankilan perheosastolle. Vanajan avovankilan perheosastolla vanhemmat saavat apua ongelmiinsa ja samalla heitä opetetaan ja tuetaan vastuulliseen vanhemmuuteen, joka onkin yksi perheosastolla laadittavan asiakastyön suunnitelman keskeisistä tavoitteista (Wikgren 2020, 69–75). Vanajan avovankilan perheosasto on poikkeuksellinen sekä Suomessa uniikki Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen alainen lastensuojeluyksikkö, jonne alle kolmevuotias lapsi voi sijoittua vankeusrangaistustaan suorittavan tai tutkintavankeudessa olevan vanhempansa kanssa. Vanhemman sijoituksesta perheosastolle vastaa Rikosseuraamuslaitoksen arviointikeskus ja lapsen osalta päätöksen sijoittumisesta tekee puolestaan kotikunnan lastensuojelu. Lapset ovat sijoittuneena perheosastolle avohuollon tukitoimena. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2019b; Suomi.fi 2023.) Vankilan perheosasto toimii Vanajan avovankilan

alueella omassa rakennuksessaan. Vankilan alue rajautuu metsään, järveen sekä peltoihin eikä näin ollen kaltereita ole ympäröimässä perheosastoa.

Perheosaston toiminta on alkanut verrattain myöhään, kun tarkastellaan lapsen ja lapsuuden kehitystä yhteiskunnassa. Nainen ja lapsi on pitkään historiassa nähty kuuluvan samaan kategoriaan ja lapsuutta on pelkistetty sekä käsitelty suoraan vastakohtana aikuisuudelle (Kullman, Strandell & Haikkola 2012, 9 & Nätkin 2003, 16–21). Lapsen yksilöllistyminen on ollut pitkä tie miehen erottautuessa perheestä, ydinperheen erottautuessa suvusta, naisen yksilöllistyessä ja äidin sekä lapsen erottautuessa perheestä. Vasta tämän jälkeen lasta ja äitiä on voitu käsitellä erillisinä yksilöinä. (Nätkin 2003, 16–21.) Lapsen erityisyys ymmärrettiin 1900-luvun alussa, jolloin äidin sekä lapsen yksilöllistyminen mahdollistui. Lapset alettiin nähdä tärkeänä sukupolvena kansakunnalle. Näkyvästi naiset ja lapset yksilöllistyivät toisistaan, kun valtion ja kunnan lastensuojelu halusivat nostaa lapsen mahdollisen huono-osaisen äidin ohi. Kaiken tarkoituksena oli purkaa siteitä, jotka velvoittavat vahvasti äitiyteen. Näin lapsia alettiin kohtelemaan enemmän erillisinä yksilöinä äiteihin ja naisiin nähden. (Nätkin 2003, 16–21.) Myös Vanajan avovankilan perheosastolle lapsen kanssa sijoittuu useimmissa tapauksissa lapsen äiti, vaikka myös isän kanssa sijoittuminen on toki mahdollista.

Yhteiskunnassa lapset alettiin nähdä enemmän omina yksilöinänsä siis jo 1900-luvulla. Perheosaston toiminta on kuitenkin nykyisellä konseptillaan alkanut vasta vuonna 2010, jolloin perheosastosta tuli lastensuojeluyksikkö lakimuutoksin ja vankivanhempien lasten asioihin alettiin kiinnittämään järjestelmällisemmin huomiota. Ennen muutosta yhteiskunnassa puhututti vankilassa vanhemman kanssa olevat lapset ja heidän oikeutensa. Ennen perheosastoa vankiloissa äiti-lapsiosastot toimivat osana vankilan omaa toimintaa, jossa lapsista ei kuitenkaan pidetty tarkkaa kirjausta eikä vankiloissa ollut käytettävissä ammattilaisia lapsiin liittyvissä kysymyksissä (Enroos 2014, 140; Enroos 2008, 15). Äiti-lapsiosastot aiheuttivat myös epäselvyyksiä vastuukysymyksissä lastensuojelun sekä vankeinhoidon välillä (Enroos 2008, 15). Vanajan avovankilan perheosaston perustaminen on tuonut lapset näkyväksi osaksi myös vankeinhoidon käytäntöjä.

Perheosastolla toteutetaan vaativaa vauvatyötä sekä perhetyötä perhetyöntekijöiden ja perhetyönohjaajien ollessa Vanajan perheosastolla

paikalla joka päivä kello 07-22. Mikäli Hämeenlinnan vankilan yksikössä on tutkintavankeutta suorittava vanhempi, on myös siellä henkilökunta päivittäin paikalla. Vanajan avovankilan perheosasto sekä Hämeenlinnan tutkintavangeille tarkoitettu yksikkö toimivat vankilan tiloissa. Yksiköiden toiminnasta vastaa Kanta-Hämeen perhetyö, joka on valtakunnallisen lastensuojelujärjestön Ensi- ja turvakotien liiton jäsenjärjestö. Kanta-Hämeen perhetyön toimintaa valvovat Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos sekä Rikosseuraamuslaitos. (Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos 2019b; Suomi.fi 2023).

Vankilan perheosastolle sijoittuminen luo yksilön lapsuuteen ajanjakson poikkeavassa kasvuympäristössä sekä kasvuolosuhteissa, jotka saattavat heijastua lapsen elämään vielä paljon osastojakson jälkeenkin muun muassa ihmisten vaihtelevina suhtautumisina. Nyky-yhteiskunnassa pohditaan paljon erilaisten perhevaihtoehtojen ja erilaisten kasvuolosuhteiden vaikutusta lapsen hyvinvoinnille. Vaikka erilaiset vaihtoehdot ovat myös normalisoituneet, heijastuu ajatteluun osittain edelleen modernin ajattelutavan perusteet. Moderniin ajattelutapaan liittyy perustahakuisuus, joka pohjautuu pitkälti luonnollisuuteen. Luonnollisuudella tarkoitetaan niin sanottua alkuperäistä ja oikeaa perhettä, jonka uskotaan tukevan lapsen hyvinvointia parhaiten. Modernin ajattelutavan kanssa keskustelelee postmoderni ajattelutapa, joka puolestaan kyseenalaistaa modernin ajattelutavan luonnollisuutta. (Nätkin 2003, 16–21.)

Lapsuuden näkökulmasta modernin ja postmodernin ajattelutavan voisi ajatella yhdistyvän myös vankilan perheosastolla ja osastolle sijoituksissa. Sijoituksiin liittyy erilaisia merkityksiä sekä yksilöiden ja yhteisöjen luomia rakenteita. Ne ovat ikään kuin diskurssien kamppailua keskenään, jossa toisaalta sijoitus koetaan luonnollisena ja turvallisena, mutta toisaalta se saa vasta-ajattelua lapsen hyvinvointiin negatiivisesti vaikuttavana vaiheena lapsen elämässä. Luonnollisuuden tavoittelusta siirtyminen kohti uudelleen muotoiltavuutta ja tietoisiksi tulemistä johtaisi siihen, että perhe ja näin myös lapsuus tehtäisiin aina uudelleen vain olemisen sijasta (Nätkin 2003, 21–22) ja näin myös erilaiset lapsuudet voisivat tulla enemmän yleisesti hyväksytyiksi.

Lapsuuden käsittelyssä pohditaan usein, mikä on se paras ja oikea paikka lapselle kasvaa ja kehittyä. Tilat muovaantuvat lasten toiminnan mukaan, mutta myös lasten toiminta muovautuu tilojen mukaan. (Kullman ym. 2012, 9–11.) Vanajan avovankilan perheosasto on yksi lapsuuteen vaikuttava tila, jossa

lapsuus muodostuu poikkeavassa kasvuympäristössä. Vanajan avovankilan perheosastolla rakentuvaa lapsuuden käsitystä muodostavat niin yhteiskunta, yleiset käsitykset niin vanhemmuudesta, perheestä kuin lapsuudesta, lastensuojelu ja sosiaalityöntekijät, perhetyöntekijät ja -ohjaajat perheosastolla, vankila, osastolle sijoittuneet vanhemmat ja lapset sekä perheen lähiverkosto. Kaikilla toimijoilla on omista lähtökohdistaan rakentuneet sosiaaliset sekä kulttuuriset ymmärrykset ja ajatusrakennelmat. Vankila yleisesti mielikuvina ja havaittuna tilana on usein karu ja suljettu paikka niin toiminnallisilta kuin fyysisiltä ominaisuuksiltaan ja vankila tilana voi nostattaa paljonkin toisistaan poikkeavia henkilökohtaisia merkityksiä (Enroos 2014, 141). Nämä konstruktiot voivat vaikuttaa verkostoyhteistyöhön, jossa vankilaan sijoittuneen vanhemman lapsen asioista päätetään.

Aihe tähän tutkielmaan on valikoitunut omasta mielenkiinnosta sekä aiheen yhteiskunnallisesta merkittävydestä. Perheosaston konsepti on monelle yhteiskunnassa vielä tuntematon, mutta silti esimerkiksi kasvatuksen alalla toimivat opettajat ja varhaiskasvatuksen ammattilaiset saattavat kohdata omassa arjessaan tai työssään perheosastojakson käyneitä vanhempia tai lapsia. Perheosastoa koskeva tutkimus on vielä vähäistä, jonka vuoksi aiheen tutkiminen on tärkeää.

Suomessa toteutetuista vankilaa ja lasta koskevista tutkimuksista suurin osa käsittelee lapsia, joiden vanhempi on vankilassa ja lapsi elää arkea vankilan ulkopuolella muun perheen tai sukulaisten kanssa. Useat vankeutta ja vanhemmuutta koskevat tutkimukset käsittelevätkin vanhemman asemaa ja lapsinäkökulma on perheosastoa koskevassa tutkimuksessa vielä vähäistä. Rosi Enroos on tutkinut kattavasti vankivanhempien perhesuhteita. Vankien perhesuhteet nousevat esiin myös tutkimuksissa, jotka käsittelevät esimerkiksi vankilassa toteutettavaa naisvankien päihdekuntoutusta tai naisvankien terveydentilaa (Enroos 2018). Enroos on perehtynyt muun muassa siihen millaisia suhteita vankilassa olevat luovat lapsiinsa, millaisia tunteita perhe-elämä ja vankila herättävät vangeissa, vankien vanhemmuus- ja perhesuhteita silloin, kun lapsi on mukana vankilassa sekä institutionaalisen tilan muodostumista kahden toimijan toimiessa yhdessä, kun toimintakäytännöt eivät ole vielä täysin vakiintuneita. Enroosin tutkimuksessa institutionaalisen tilan muodostumista on tarkasteltu vankilan sekä perheosaston välillä. Tämä tutkielma tuo tietoa lapsen

perheosastolle sijoittumiseen vaikuttavien toimijoiden yhteistyön haasteista sekä mahdollisuuksista lastensuojelun sosiaalityöntekijöille sekä perhetyöntekijöille ja -ohjaajille, juuri perheosaston konseptissa.

Rajojen ylittämistä organisaatioiden välillä ja työelämässä on tutkittu laajasti kolmen eri tutkimussuuntauksen avulla. Nämä tutkimussuuntaukset ovat verkostojen tutkimus, käytäntöjen tutkimus sekä uudenlaisen tiedon tuotannon tapojen tutkimus. Verkostoteoreettinen tutkimus on osoittanut muun muassa sosiaalisten verkostojen toimimisen laajuuden yhteiskunnan useilla eri tasoilla sekä verkostojen monipuoliset vaikutukset organisaatioiden toimintaan. (Toiviainen & Hänninen 2006, 9–24.) Käytäntöjen tutkimus puolestaan keskittyy toiminnan vakiintuneisiin muotoihin. Wengerin (1998) käytäntöyhteisöjen tutkimus on osoittanut organisaatioiden rajojen rikkoutumisen normaaleissa toiminnoissa nykyaikaisissa organisaatioissa (Wenger 1998). Uudenlaisen tiedon tuotannon tapojen tutkimukset puolestaan osoittavat julkisten organisaatioiden rajojen laajentumisen sekä odotukset toimia yhä vahvemmin yhteistyössä erilaisten organisaatioiden kanssa niin julkisella, yksityisellä kuin myös kolmannella sektorilla (Etzkowitz & Leydesdorff 1997; Miettinen, Tuunainen, Knuuttila, Mattila 2006; Toiviainen & Hänninen 2006, 9–24). Yhteistyön merkitys ja tarve organisaatioiden välillä on kasvanut ja rajojen ylittämisestä on tullut yhä tavanomaisempaa, jonka vuoksi yhteistyön rakentumista ja rajojen ylittämistä on tärkeä tutkia useissa eri organisaatioissa. (Toiviainen & Hänninen 2006, 9–24).

Rajavyöhyketoimintaa on tutkittu erilaisissa toimintaympäristöissä, kuten terveydenhuollon (Engeström 2004), autoteollisuuden (Carlile 2004) sekä lastensuojelun (Edwards 2011) toimintaympäristöissä. Rajavyöhyketoiminta näkyy vahvana tutkimuskenttänä myös kasvatuksen alalla (Lipponen & Paananen 2013; Rantavuori 2019). Perhetyön toimintaympäristössä rajavyöhyketoimintaa ei ole vielä tutkittu.

Tämän tutkielman tarkoituksena on kuvata lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden sekä avovankilan perheosastolla toimivien perhetyöntekijöiden ja -ohjaajien yhteistyötä organisaatioiden rajapinnoilla. Tutkielmaan tarkastelun kohteena oleviksi toimijoiksi valikoituivat perheosaston toimintaan vaikuttavasta moniammatillisesta toimijoiden ryhmästä juuri lastensuojelun sosiaalityöntekijät sekä perheosastolla toimivat perhetyöntekijät ja -ohjaajat, sillä nämä toimijat työskentelevät sijoituksissa lähimpänä lasta ja näin

ovat vahvasti kosketuksissa lapsen edun teemoihin, jolloin tutkielma tavoittaa myös vahvempaa lapsinäkökulmaa. Tutkielman tarkoituksena on yhteistyön kuvauksen lisäksi tarkastella lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden sekä perhetyön tuottamia konstruktioita perheosastolla tavoiteltavasta ja toteutuvasta lapsen edusta.

Eri instituutioissa ja toimintakonteksteissa toimivien henkilöiden välinen yhteistyö voi mahdollisesti ja osaltaan vaikuttaa muun muassa lapsen edun toteutumiseen käytännössä. Yhteistyö ja tarkat säännöt tehtäväjaoissa hallinnollisen sosiaalityöntekijän sekä lähempänä lasta olevan työntekijän välillä saattavat aiheuttaa erilaisia jännitteitä. (Törrönen 1994, 139.) Toimiva yhteistyö eri alojen ammattilaisen kanssa voi toisaalta olla myös hyvin toimivaa ja hedelmällistä sekä tarjota yhteistyön toimijoille hienoja kokemuksia ja uusia ajatusrakennelmia.

Tutkielman aluksi luvussa kaksi taustoitan perheosaston toimintaan vaikuttavaa normiperustaa sekä toimijoiden asemaa perheosastolle sijoittumisessa. Tämän jälkeen luvussa kolme käsittelen rajoja yhteiskunnan rakenteena sekä avaan toiminnan teoriaa. Teoriataustasta siirryn lukuun neljä, jossa kuvaan tutkielman tavoitteet sekä tutkimuskysymykset. Luvussa viisi käsittelen tutkimusmetodia sekä aineiston analyysia. Luvussa kuusi avaan tutkielman tulokset tutkimuskysymys kerrallaan. Tutkielman lopuksi esittelen pohdinnan ja johtopäätökset sekä pohdin tutkielman eettisyyttä.

2 PERHEOSASTON TOIMINTA

2.1 Normiperusta perheosastolle sijoittumisen taustalla

Perheosastolle sijoittumista ohjaavat erityisesti lastensuojelulaki, sosiaalihuoltolaki, vankeuslaki sekä laki Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen alaisista lastensuojeluyksiköistä. Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata jokaiselle lapselle oikeus erityiseen suojeluun, turvalliseen ympäristöön sekä tasapainoiseen kehitykseen. (lastensuojelulaki 2007/417). Lastensuojelulain (2007/417) mukaan vastuu lapsen kasvun ja kehityksen tukemisesta ja turvaamisesta on lapsen huoltajalla, mutta lapsen ja vanhemman kanssa toimivien viranomaisten on tarjottava perheelle heidän tarvitsemansa tuki lapsen hyvinvoinnin varmistamiseksi. Lastensuojelu huolehtii lapsen huolenpidosta järjestämällä perheelle tarvittavat tukipalvelut sekä tarvittaessa järjestämällä avohuollon tukitoimia tai turvaamalla lapsen hyvinvoinnin kiireellisellä sijoituksella tai huostaanotolla. Lastensuojelussa pyritään ensisijaisesti käyttämään avohuollon tukitoimia, mikäli lapsen etu sen sallii. Jokaiselle lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle tulee olla määritettynä lapsen asioista vastaava sosiaalihuollon ammattihenkilö, joka tekee päätöksen myös lapsen sijoittamisesta vankilan perheosastolle rikosseuraamuslaitosta kuultuaan. Lapsi sijoittuu vankilan perheosastolle yhdessä vanhempansa kanssa ja näin ollen sijoitus tapahtuu avohuollon tukitoimena. Lapsen sijoittamisesta vankilan perheosastolle määrätään lastensuojelulain 13a §:ssä ja 37 §:ssä. Lapsi voidaan sijoittaa tilanteen vaatiessa vankilan perheosastolle myös kiireellisenä sijoituksena tai huostaanottona, mikäli lapsen katsotaan olevan välittömässä vaarassa, mutta tällöin päätöksen sijoituksesta tekee lastensuojelulain (2007/417) 13 §:ssä määrätty viranhaltija eikä lapsen asioista vastaava sosiaalihuollon tekijä (valtioneuvosto 2010; lastensuojelulaki 2007/417).

Vankilan perheosastolle voidaan sijoittaa alle kaksivuotias lapsi. Alle kolmevuotiaan lapsen sijoitus perheosastolla voi kuitenkin jatkua, mikäli lapsen

etu sitä välttämättä vaatii. Kolme vuotta täytettyään lapsi ei saa enää sijoittua vankilan perheosastolla. (Lastensuojelulaki 2007/417; Valtioneuvosto 2010). Vankilan perheosastolle on aikuissosiaalityön sekä ennakkollisen lastensuojeluilmoituksen kautta mahdollista sijoittua myös raskaana vankeudessa tai tutkintavankeudessa oleva vanhempi (valtioneuvosto 2010; terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2010).

Laki terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisista lastensuojeluyksiköistä (2010/1379) ohjaa valtion koulukoteja sekä vankilan perheosastoa. Laki määrää muun muassa seuraamaan vanhemman tilannetta ja ilmoittamaan mahdollisista muutoksista lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle, jotta asiakassuunnitelmaa voidaan tarvittaessa päivittää (laki terveyden ja hyvinvoinnin alaisista lastensuojeluyksiköistä 2010/1379).

Vankeuslaki (2005/767) määrittää vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa, jonka tavoitteena on rikokseton elämä, elämänhallinnan edistäminen sekä rikosten teon estäminen rangaistusajan aikana. Vankeuslaki (2010/1379) määrää myös vangin oikeudenmukaisesta kohtelusta, rangaistusajansuunnitelman laatimisesta, avolaitokseen sijoittumisen kriteereistä, päiväjärjestyksen olemassaolosta, terveyden- ja sairaanhoidosta, vapaa-ajan toiminnan järjestämisestä ja siihen osallistumisesta, yhteydenpidosta vankilan ulkopuolelle, vangin tapaamisoikeuksista, vankilan järjestyssäännöistä, vankilan tilojen sekä vangin tarkastamisesta, vangin asuntoista, puhtaudesta, vaatetuksesta, ruokahuollosta sekä omaisuuden hallussapidosta. Vankeuslaissa määrätään myös osallistumisvelvollisuudesta vankilan järjestämään tai hyväksymään toimintaan, jolla pyritään saavuttamaan mahdollisuudet rikoksettomaan elämäntapaan, ylläpitämään työkykyä, toimintakykyä ja ammattitaitoa sekä tukemaan päihteettömyyttä. (vankeuslaki 2010/1379). Vankeuslaki (2010/1379) ohjaa yhtä lailla vankilan perheosastolle sijoittuvien vankivanhempien rangaistusaikaa.

Perhetyö on sosiaalihuoltolain (2014/1301) mukaan perheen tukemista sosiaaliohjauksella tai muulla tarvittavalla tavalla voimavarojen vahvistamiseksi, keskinäisen vuorovaikutuksen parantamiseksi sekä hyvinvoinnin tukemiseksi (sosiaalihuoltolaki 2014/1301). Sosiaalihuoltolain (2014/1301) tarkoituksena on ylläpitää ja edistää turvallisuutta, lisätä osallisuutta ja vähentää eriarvoisuutta, turvata riittävät sosiaalipalvelut tai muut hyvinvointia edistävät toimet, edistää

asiakkaan oikeutta hyvään ja laadukkaaseen palveluun sekä parantaa yhteistyötä eri toimijoiden välillä (sosiaalihuoltolaki 2014/1301).

Perheosastolla perhetyöntekijät ja -ohjaajat toteuttavat vanhempaa ja perhettä tukevaa ohjausta ja perhetyötä, jonka voidaan katsoa pohjautuvan sosiaalihuoltolaissa (2014/1301) eriteltyihin tuen tarpeisiin. Tukea on järjestettävä jokapäiväisen arjen vaikeuksiin, taloudellisiin sekä asumiseen liittyviin haasteisiin, sosiaalisen syrjäytymisen ehkäisemiseen, lähisuhde- ja perheväkivallan tai kaltoinkohtelun tuen tarpeisiin, äkillisiin kriisitilanteisiin, lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen tukemiseksi, päihderiippuvuuksista tai mielenterveydenongelmista aiheutuviin tuen tarpeisiin, kokonaisvaltaiseen toimintakykyyn liittyviin haasteisiin sekä tuen tarpeisen henkilön läheisten tukemiseksi (sosiaalihuoltolaki 2014/1301).

Lapsen etu oikeudellisena käsitteenä

Kansainväliset sopimukset säätelevät tutkimuksen kohteena olevien instituutioiden toimintaa. Keskeisimpänä on YK:n lapsen oikeuksien sopimus ja sen osalta tarkemmin lapsen etu oikeudellisena käsitteenä. Lapsen etu on kansainvälinen oikeusnormi, joka sopimuksien lisäksi säätelee tutkielmassa esitettyjen toimintajärjestelmien toimintaa. Tutkielmassa esitetyt toimintajärjestelmät ovat lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden toimintajärjestelmä, perheosaston perhetyön toimintajärjestelmä sekä vankilan toimintajärjestelmä. Tämän vuoksi lapsen etua on relevanttia tarkastella myös oikeudellisena käsitteenä tässä tutkielmassa.

Lapsen oikeudet sisältyivät Geneven sopimukseen vuonna 1924, jonka jälkeen Yhdistyneet kansakunnat hyväksyivät lapsen oikeuksien julistuksen vuonna 1959. Hyväksyttyä julistusta alettiin uudistamaan sopimukseksi ja vuonna 1979 vietettiin ensimmäisen kerran kansainvälistä lapsen vuotta. Vuonna 1989 lasten oikeuksien sopimus hyväksyttiin YK:ssa ja vuonna 1991 Suomi ratifioi kyseisen sopimuksen. (Bardy 1994, 128–129.)

Lapsen edun moninaisuuteen ja tärkeyteen on oikeuskirjallisuudessa viitattu jo 1930-luvun lopulla. Lapsen etu on kuitenkin aikaisemmin käsitetty välillisenä ja vahvasti vanhempien oikeuksiin liittyvänä. Lapsen oikeuksista johdettu lapsen edun käsite tuli lapsilainsäädäntöön kokonaisuudistuksissa 1970-

ja 1980-luvuilla, jonka jälkeen lapsen edusta on tullut lapsioikeuden johtava periaate. Lainuudistuksessa tarkoituksena oli asettaa ensisijaiseksi lapsen oletettu etu, mutta ei nostaa sitä perusteeksi ratkaisuille kaikessa päätöksenteossa. Lapsen oletetun ensisijaisuuden tavoitteina oli lapsen aseman parantaminen perheen sisällä, vanhemman osalta sukupuolten välisen tasa-arvon lisääminen sekä lasten syntyperään liittyvän oikeudellisen eriarvoisuuden poistaminen. (Oulasmaa 1994, 110.)

Lapsen edun käsite pohjautuu lastensuojelulakiin ja sillä pyritään noudattamaan ja saavuttamaan lapsen paras ja edunmukaisin tilanne tai ratkaisu. Lapsioikeuslakimies Aranevan (2021) mukaan lapsen etu on tulkintaperiaate, menettelysääntö sekä lapsen oikeus. Lapsen etu ja sen ensisijaisuus on kansallisen lapsia koskevan säätelyn sekä lasten oikeuksien johtava periaate. (Araneva 2021.) Lapsen etu tulee aina ottaa huomioon, lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3 artiklan mukaan, kaikissa sosiaalihuollon, hallintoviranomaisten, tuomioistuinten tai lainsäädäntöelimien toimissa. (Unicef.)

Lapsen etu on käsitteenä laaja ja saa muotonsa sekä sisältönsä lapsen sen hetkisestä elämäntilanteesta. Lapsen etua ei voida määritellä tyhjentävästi vaan aina on kyse yksilökohtaisesta harkinnasta. Yksilökohtaiseen harkintaan vaikuttavat kulttuurista, ikä, sukupuoli, vanhemman ja lapsen olosuhteet, vanhempien kyky vastata lapsen huolenpidosta sekä kyseessä oleva lastensuojelun alainen asia. Lapsen etu voi näin ollen olla sisällöltään erilainen, sillä päätöksenteon pohjana on aina lapsen elämään vaikuttavat olosuhteet sekä niiden väliset syy- ja seuraussuhteet. Tämän vuoksi myös perheosaston sijoituksissa on tarkasteltava jokaisen lapsen tilanne aina omana erillisenä ja yksilöllisenä tapauksena. Lapsen edun arvioinnissa ratkaisun tulee turvata lapselle hyvä kasvatus ja hoito sekä oikeus vanhempiin. Edun arviointi ei koskaan voi lähteä vanhemman tarpeista tai vaatimuksista, mutta lastensuojelulain mukaisten päätösten rinnalla joudutaan pohtimaan myös muihin, kuten perheeseen, kohdistuvia oikeuksien rajoituksia ja näin vanhemman ja lasten oikeuksien välille saattaa syntyä ristiriita. (Räty 2019, 12–13.)

Lapsen etuun vaikuttavat näkökohdat ovat lueteltuna lastensuojelulain 4 §:n kohdalla. Ratkaisuja tehtäessä on otettava huomioon miten lapselle turvataan 1) tasapainoinen hyvinvointi ja kehitys sekä jatkuvat ihmissuhteet, 2) kehitystason mukainen huolenpito sekä mahdollisuus hellyyteen ja ymmärrykseen, 3)

toivomuksia vastaava koulutus, 4) henkinen ja ruumiillinen koskemattomuus sekä turvallinen kasvuympäristö, 5) kasvaminen vastuullisuuteen sekä itsenäistyminen, 6) mahdollisuus osallisuuteen ja vaikuttamiseen sekä 7) uskonnollisen, kielellisen ja kulttuurisen taustan huomioiminen. (lastensuojelulaki 2007/417.) Näistä näkökohdista kohdat 1, 2, 4 ja 5 ovat eriteltynä myös sosiaalihuoltolain ensimmäisen luvun viidennessä momentissa (sosiaalihuoltolaki 2014/1301.). Näitä näkökohtia ei voida kuitenkaan asettaa päätöksiä tehtäessä etusijajärjestykseen. Päätöksiä tehtäessä pohditaan ennustetta; sitä miten päätös vaikuttaa lapseen sekä nyt, että tulevaisuudessa. Lapsen edun toteutuminen tarkoittaa aina myös perusoikeuksien toteutumista. (Räty 2019, 9–15; lastensuojelulaki 2007/417.)

Lapsen edun säännösten tarkoituksena on olla apuna sosiaalihuollolle lapsen tarpeita parhaiten vastaavan ja riittävän palvelun valinnassa. Tavoitteena on myös saada tuen tarve vähennetyksi tai poistetuksi turvaamalla lapsen toimintakyky ja hyvinvointi. Lapsen edun vaihtoehtoja vertaileva arviointi pyrkii löytämään aina lapsen kannalta parhaimman ratkaisun palveluja järjestettäessä ja sosiaalihuollon tuen tarvetta pohdittaessa. Arvioinnissa joudutaan joskus pohtimaan kahden eri lain vaikutuksia ja laeissa mainittujen palveluiden sopivuutta lapsen tilanteeseen. (Araneva 2021.)

Lapsen etua pohditaan useimmiten positiivisten vaikutusten kautta, mutta sitä voidaan arvioida myös negatiivisten seikkojen avulla. Tällöin pohditaan sitä, mikä ei ole lapsen edun mukaista ja nostetaan esiin seikkoja, jotka mahdollisesti vaarantavat lapsen hyvinvointia. Näitä seikkoja käsitellään kuitenkin rinnan asioiden kanssa, jotka edistävät ja suojaavat lapsen hyvinvointia. (Räty 2019, 14–15.)

Negatiivisiksi seikoiksi lapsen edun kannalta voidaan katsoa muun muassa empatian puute, vuorovaikutuksen puuttuminen ja haasteet, laiminlyönti huolenpidossa, lapsen kaltoinkohtelu niin fyysisesti kuin henkisesti, köyhyys, koulutuksen laiminlyönti, sosiaalinen syrjäytyminen sekä ristiriitatilanteessa eläminen, jolloin lapsi ei hahmota paikkaansa suhteessa sisaruksiin ja vanhempiinsa. Positiivisia seikkoja puolestaan ovat kiintymyksen saaminen, eheät ja lämpimät ihmissuhteet, hyvä huolenpito, oikeus ruumiilliseen koskemattomuuteen, oikeus yhteydenpitoon sekä oikeus molempiin vanhempiin ja taloudellinen turvallisuus sekä koulutuksen ja harrastusten järjestäminen.

Ratkaisuja tehtäessä on mietittävä tarkasti kaikkia seikkoja. Päätöksentekijän vastuulle jää se, kuinka paljon painoarvoa annetaan kyseisessä tilanteessa kullekin seikalle. (Räty 2019, 14–15.)

Lapsen edun arviointi ja sosiaalihuolto tulee olla näkyvää ja avointa, jotta se on myös uskottavaa ja luotettavaa. Arvioinnin perusteeksi ei riitä se, että lapsen edun sanotaan toteutuvan. Sekä lastensuojelulaki, että sosiaalihuollon asiakirjalaki velvoittavat kirjaamaan ylös kaikki lasta koskevat seikat, jotka ovat relevantteja lasta koskevan päätöksen, palveluiden järjestämisen, seurannan ja suunnittelun kannalta. (Araneva 2021; laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 2015/254; Lastensuojelulaki 2007/417.) Tarja Pösö (1994, 48–49) nostaa laitossijoitusta ja lapsen etua käsittelevässä artikkelissaan esiin huomion siitä, miten lapsen etu on tuntunut olevan lähinnä hallinnollinen ja vain eräänlainen periaate, joka tulee mainita. Lapsen etuun ja sen sisältöön vaikuttaa tuolloin enemmän viranomaistoiminnan säännönmukaisuudet kuin lapsen tilanteen arviointi. Huomio lapsen edun käsittelyssä onkin tärkeä pitää päätöksen perusteluissa eikä tuijottaa lapsen etua vain käsitteenä (Oulasmaa 1994, 122).

2.2 Toimijat perheosastolle sijoittumisessa

Lapsen sijoituksesta Vankilan perheosastolle vastaa lastensuojelu ja vankivanhemman sijoituksesta vastaa puolestaan Rikosseuraamuslaitoksen Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskus (Kanta-Hämeen perhetyö ry). Arviointikeskuksen tehtävänä on vastata vankien ja tuomittujen sijoittamisesta laitoksiin sekä suunnitella tutkintavankeudesta vankeusvangeiksi siirtyvien rangaistujan suunnitelmat (Rikosseuraamuslaitos 2019a). Perheosastolle sijoittuminen on yhteistyötä niin vanhemman, arviointikeskuksen, yhdyskuntaseuraamustoimiston, Vanajan vankilan, vankilan perheosaston kuin lastensuojelun sekä tilanteiden mukaan myös muiden tahojen ja toimijoiden kanssa, joita voi olla esimerkiksi vankisairaala.

Ennen perheosastolle sijoittamista tuomittu vanhempi haastatellaan yhdyskuntaseuraamustoimistossa, jossa vanhempi saa tiedon mahdollisuudesta sijoittua Vankilan perheosastolle alle 2-vuotiaan lapsen kanssa. Sijoittamisen käsittely perheosastosijoituksissa siirretään rikosseuraamusalan arviointikeskuksen käsiteltäväksi, mutta yhdyskuntaseuraamustoimisto laatii

kuitenkin vapaudesta vankivangeiksi siirtyvien rangaistusajan suunnitelman. Päätöksen teon aikana arviointikeskus on yhteydessä tuomittuun ja kuulee tuomitun asioissa niin lastensuojelua, vankilaa kuin vankilan perheosastoa. Päätöksen tuomitun sijoituslaitoksesta tekee arviointikeskus ja se ilmoittaa vanhemmalle myös vankilaan ilmoittautumisajan, jota tuomitun tulee noudattaa tai lapsen sijoituksesta tehty päätös raukeaa. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019a.)

Vanhemman tehtävä on ottaa yhteyttä oman kotikuntansa lastensuojeluviranomaiseen ja tavata lastensuojelun sosiaalityöntekijä. Tuomitun kotikunnan lastensuojelu saa tiedon tuomitun toiveesta sijoittua lapsen kanssa vankilan perheosastolle myös arviointikeskukselta. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019a.) Lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle nimetään aina hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä, joka myös tekee lapsen sijoitusta koskevan päätöksen, kun kyseessä on avohuollon tukitoimena tehtävä sijoitus (Räty 2019, 70–71). Sosiaalityöntekijä on vastuussa lapsen edun toteutumisesta ja valvomisesta sekä huolehtii, että lapsi saa tarvitsemansa palvelut ja tuen. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä vastaa alkuarvioinnista ja laatii asiakassuunnitelman sekä vanhemmuutta tukevan suunnitelman. (Räty 2019, 70–73)

Ennen päätöksen tekemistä lastensuojelun sosiaalityöntekijä kartoittaa kattavasti perheen tilannetta ja tarvittaessa käynnistää lastensuojelutarpeen selvityksen. Selvityksessä huomioidaan lapsen erityistarpeet ja ikä sekä vanhemman vankeustuomion syyt, luonne sekä pituus, motivaatio saada vanhemmuuteen tukea ja kuntoutusta sekä kyky huolehtia lapsesta ja itsestä. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä selvittää myös perheen läheisverkostoa, mikäli lapsi tarvitsisi uuden sijoituspaikan perheosastojakson aikana sekä selvittää lapsen mahdollisuuden lomilla vankilan ulkopuolella. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä aloittaa yhteistyön perheosaston kanssa jo ennen sijoitusta sekä pyrkii selvittämään osastojakson tavoitteet jo ennen jakson alkua. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019a.) Perheosastojakson aikana yhteistyö jatkuu vanhemman, arviointikeskuksen, vankilan, vankilan perheosaston sekä lastensuojelun kanssa.

Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä vastaanottaa sijoituksen aikana tiedot perheen tai vanhemman tilanteen muutoksista ja niiden mahdollisesta

vaikutuksesta asiakassuunnitelmaan tai lapsen sijoitukseen. Sijoituksen ja asiakassuhteen aikana lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän valvottavana olevia asioita ovat muun muassa lapsen tapaamisoikeudet ja yhteydenpito, hoito- ja kasvatussuunnitelma, lasta koskevat palvelut, sivistykselliset oikeudet ja lapsen terveydenhuolto, yhteistoiminta vanhempien ja läheisten kanssa sekä päivittäis- ja päätöskirjauksien seuranta. Sosiaalityöntekijälle kuuluu myös vastuu perheosastojakson jälkeisestä jälkihuoltosuunnitelmasta. (Räty 70–73.) Perheosasto lähettää kuukausittain yhteenvedon lapsen ja vanhemman tilanteesta perheosastolla, jonka läpikäyminen ja seuranta on sosiaalityöntekijän vastuulla. Sosiaalityöntekijän on puututtava lapsen tilanteeseen, mikäli hänellä herää huoli lapsesta raporttien pohjalta.

Lastensuojelun laatimaa asiakassuunnitelmaa tarkistetaan vähintään kolmen kuukauden välein olevissa lastensuojeluneuvotteluissa, joissa huolehditaan muun muassa lapsen kehityksen ja iän mukaisista tarpeista ja niiden toteutumisesta sekä arvioidaan vanhemman osallistumista perheosaston toimintaan ja sitoutumista kuntoutukseen. Lastensuojeluneuvotteluissa voi tarpeen vaatiessa olla mukana myös arviointikeskus sekä vankila. Lastensuojelun kanssa kartoitetaan myös asuinpaikkakunnan tukitoimien tarpeet vapautumista ajatellen. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019a.)

Lastensuojelun sosiaalityöntekijän laatima asiakassuunnitelma on pohjana laadittaessa vanhemmalle ja lapselle perheosastolla asiakassuunnitelmaa. Perheosastolla laadittu asiakassuunnitelma on osana myös vanhemman rangaistusajansuunnitelmaa, jota arviointikeskus tarvittaessa täydentää vanhemman henkilökohtaisten tapaamisten myötä. Arviointikeskus huomio lapsen edun tehdessään lausuntoja ja kirjauksia vanhemman rangaistusajansuunnitelmaan, erityisesti muun muassa vanhemman valvottu koevapaus huomioidaan. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019a.)

Vankila on vastuussa vanhempaan liittyvistä asioista ja valvoo vanhemman vankeusaikaa sekä huolehtii muun muassa päihdeseulonnasta. Vankila osallistuu tarvittaessa arviointikeskuksen tavoin lastensuojeluneuvotteluihin sekä vankivanhemman rangaistusajan suunnitelman ajantasaisuuteen. Vankilan puolesta lapsen etu huomioidaan etenkin, kun suunnitellaan vanhemman osallistumista työhön, koulutukseen sekä kuntoutukseen. Myös suunnitelmat

perhetapaamisista vankilan tiloissa ovat osa lapsen edun huomioimista. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019a.)

Perheosastojaksen aikana perheosasto tukee vanhemmuudessa ja lapsen hoidossa. Osastojaksolla huomioidaan perheen yksilölliset tarpeet ja annetaan ohjausta ja tukea hoitoon ja kasvatukseen huomioiden yksilöllinen tilanne. Osastolla myös tuetaan ja seurataan erityisesti vanhemman ja lapsen vuorovaikutusta, vanhemmuuden taitoja sekä osallistumista perheosastolla olevaan toimintaan. Tärkeä tehtävä perheosastolla on myös tukea lapsen lomaa ja mahdollisia vierailuja lapsen ja perheen lähiverkoston luona. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019a.)

2.3 Perhetyöntekijöiden ja -ohjaajien rooli osastojaksolla

Perhetyö tukee vanhemmuutta, ohjaa lasten kasvatuksessa ja hoidossa, ohjaa arkirutiinien hallinnassa, vahvistaa perheen ja vanhemman toimintakykyä, tukee perheen sosiaalisia verkostoja sekä tukee perheen vuorovaikutustaitoja. Perhetyö pohjautuu pitkälti vanhemman ja perheen kanssa sovittuihin tavoitteisiin, joissa keskitytään etenkin vanhemman voimavaroihin. Onnistunut perhetyö vaatii luottamusta vanhemman ja työntekijän välillä, avoimuutta, tulosten läpinäkyvyyttä, taitoa puhua suoraan vaikeista asioista, vanhemman ja perheen arvostamista sekä erilaisuuden hyväksymistä. Perhetyöntekijältä vaaditaan tietoa lapsen kehityksestä ja kasvusta, taitoa kohdata lapsia ja vanhempia, kykyä työskennellä erilaisten perheiden kanssa muuttuvissa ja haastavissakin tilanteissa, erilaisten työskentelymenetelmien sekä lasta tukevien palveluiden tuntemista sekä tietoa päihde- ja mielenterveystyöstä. Tärkein työmuoto perhetyössä on keskustelu sekä dialoginen ja ratkaisukeskeinen vanhemman kohtaaminen. Perhetyössä käytetään apuna myös erilaisia kortteja sekä kartoituslomakkeita. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2022).

Vankilan perheosastolla perhetyö on poikkeuksellista ja työssä korostuu etenkin välittäminen, lähelle meneminen, rohkaiseminen sekä toivon luominen. Perheosaston henkilökunnalla tulee lisäksi olla tietoa ja ymmärrystä siitä, miten rikos vaikuttaa vanhemman elämään. Lisäksi perheosaston henkilökunnalla on ymmärrystä varhaisen vuorovaikutuksen tukemisesta, raskauden kulusta, synnytyksestä, vauvaperheen arjesta sekä traumojen ja psyykkisten sairauksien

vaikutuksista. Usein perheosastolla olevat vanhemmat ovat saattaneet kokea kaltoinkohtelua jo itse lapsuudessaan, joten myös kaltoinkohtelun vaikutusten ymmärtäminen ja sen mahdollinen heijastuminen vanhemman toimintaan on tärkeää ymmärtää. (Wikgren 2020, 69–75)

Vankivanhemman ja hänen lapsensa auttaminen ja tukeminen on monivaiheinen tapahtuma ja vaatii usein laajaa moniammatillista yhteistyötä sekä aikaa. Perheosastolle sijoittuvien vankivanhempien ja lasten sijoittumisen pituudessa on suuriakin eroja johtuen vanhemman vankeusrangaistuksen pituudesta. Lyhyen sijoitusjakson aikana fokus täytyy osata kiinnittää vanhemman ja lapsen kannalta olennaisimpiin asioihin, kun taas pitkän sijoituksen aikana on usein mahdollisuus keskittyä asioihin syvemmin ja kehittää muuan muassa vanhemman ajatusrakennelmia ja toimintamalleja. Perheosastolla vankeusrangaistustaan suorittavien vanhempien haasteet ovat usein hyvin moninaisia ja haasteita on usein usealla elämän alueella. Vanhemman kasaantuvat haasteet heikentävät myös vanhemman toimintakykyä. (Wikgren 2020, 69–75). Perheosastolla toimivien työntekijöiden tulee ymmärtää erilaisia elämänvaiheita ja -tilanteita, jotta he pystyisivät tukemaan ja auttamaan parhaalla mahdollisella tavalla vankivanhempaa ja lasta. Traumatietoinen työote on perheosaston erityisyys (Wikgren 2020, 69–75; Kanta-Hämeen perhetyö ry).

Perheosastolle tullessaan jokaiselle lapselle nimetään omatyöntekijät, jotka toimivat ensisijaisesti vanhemman ja lapsen kanssa ja työstävät vanhempaa kohti tavoitteita (Wikgren 2020, 73). Perheosastolla perheen apuna käytettyjä materiaaleja ovat muun muassa Lapset puheeksi -menetelmä sekä Turva10 -keskustelut. Lapset puheeksi -menetelmä on rikosseuraamuslaitoksen strukturoitu lapsi- ja perhetyön menetelmä. Menetelmä on apuna muun muassa vanhemmuuden tukemisessa sekä lapsen hoidon tuen tarpeen selvittämisessä. Lapset puheeksi -menetelmää on pyritty päivittämään vastaamaan rikosseuraamusalan teemoja ja kysymyksiä. (Rikosseuraamuslaitos 2019b). Jokaisen vanhemman kanssa tapahtuvan yksilötyön lisäksi perheosastolla järjestetään esimerkiksi erilaisia keskusteluryhmiä. Varhaisen vuorovaikutuksen tueksi perheosastolla järjestetään muun muassa vauvasirkusta. (Kanta-Hämeen perhetyö ry.)

Perheosaston henkilökunta tekee lapsesta kirjauksia joka päivä, jossa huomioidaan muun muassa lapsen ja vanhemman vuorovaikutusta, terveydentilaa ja vointia niin lapsen kuin vanhemman osalta, sekä erilaisia arjen tilanteita ja niiden sujuvuutta. Lastensuojelun sosiaalityöntekijälle lähetetään kuukausittain yhteenveto näistä päivittäiskirjauksista, joiden pohjalta sosiaalityöntekijä seuraa lapsen tilannetta perheosastolla.

3 RAJAPINNOILLA TYÖSKENTELEY

3.1 *Raja yhteiskunnan rakenteena*

Toimintajärjestelmien väliseen yhteistyöhön liittyy aina toimijoiden oman organisaation edustamien rajojen ylittämistä sekä yhteiskunnan useiden organisaation kohtaamista työssä. Niklas Luhmannin (1995) systeemiteoria korostaa rajan merkitystä yhteiskunnan keskeisempänä rakenteena sekä kuvaa organisaatioiden merkitystä toisilleen. Luhmannin (1995) systeemiteoria perustuu ajatukseen siitä, miten yhteiskunta rakentuu systeemeistä. Näiden systeemien hahmottaminen ja kuvaaminen onnistuu parhaiten erilaisiin tehtäviin erikoistuneiden asiantuntijoiden ja organisaatioiden avulla. Yhteiskunnassa ei olisi erillisiä tehtäviä ja niihin erikoistuneita organisaatioita ilman yksiköiden välisiä eroja. (Luhmann 1995.)

Yhteiskunnan systeemien sisällä ja välillä tapahtuu kommunikaatioita, joka puolestaan on luonut toiminnallisesti kehittyneitä ja suljettuja osasysteemeitä ja niiden merkitysjärjestelmiä (Jalava & Kangas 2013, 40–41). Yksikkö ja ympäristö ovat erillisiä toisistaan, ja yksikön ymmärtäminen mahdollistuu vain ymmärtämällä jotakin, mitä on yksikön rajan toisella puolella. Tällöin avautuu mahdollisuus rajan ylitykseen. Raja on jotakin, joka sekä yhdistää, että erottaa ympäristöä ja yksikköä. (Luhmann 1995, 28–29.) Jokainen systeemi on keskittynyt omaan tehtäväänsä, mutta systeemien välille voi muodostua jokin yhteinen tekijä, rajaobjekti, rakentamaan ja helpottamaan organisaatioiden välistä yhteistyötä.

Rajan käsite ei ole aivan yksiselitteinen. Raja voidaan ymmärtää vakaana, läpäistävissä olevana tai muuttavana. Organisaatiot toimivat useiden rinnakkaisten rajojen ympäröimänä, joiden vahvuus ja sisältö vaihtelevat. Rajat ovat keskeisiä organisaatioille ja organisaatioiden muutosprosesseissa rajoja siirretään, luodaan sekä vahvistetaan. Rajat ja niiden ominaisuudet osaltaan heijastavat organisaation sisältöä. Rajat siis muuttuvat jatkuvasti, mutta voivat

olla myös vakaita pitkän aikaa. (Hernes 2004, 9–10.) Organisaatiot kehittyvät rajojen ja niiden asettamisen kautta ja rajat ovat näin organisaatioille luontaisia (Hernes 2004, 10–11; Luhmann 1995). Vuorovaikutuksella on keskeinen rooli rajojen syntymiseen ja toistumiseen.

Organisaatio ei kehity jotakin jo valmista kohti vaan menneet kokemukset sekä ympäristön muutokset vaikuttavat osaltaan organisaation ja rajojen rakentumiseen. Rajoihin liittyvän dynamiikan tutkimisen lisäksi organisaatioiden keskinäisiin suhteisiin vaikuttaa muun muassa myös organisaatioiden kilpailu resursseista, fyysinen etäisyys sekä kulttuurinen ero. (Hernes 2004, 10–11.) Usein rajan käsitteen ajatellaan jakavan kaksi asiaa vastakkaisille puolille ja toisistaan eristäytyvinä ja vastakkaisina asioina. Rajan eri puolilla olevat sosiaaliset ryhmät tai organisaatiot voivat kuitenkin olla vuorovaikutuksessa olevia kokonaisuuksia (Hernes 2004, 11).

Osasysteemien välisessä kommunikaatiossa tärkeää on informaatio, joka kattaa valinnan kommunikaatiossa käytettävissä olevien faktojen välillä eli sen, mitä välitetään. Välittäminen puolestaan kattaa sen, miten asiat informoidaan, kun taas ymmärtäminen erottaa informaation sen välittämisestä. Välitettävän tiedon erottaminen sen välittämisestä takaa kommunikaation ymmärtämisen. Kommunikaatiossa tulee aina olla erotettavissa informaatio sekä välittäminen, mutta kommunikaatio voi olla kielellisen kanssakäymisen lisäksi esimerkiksi jokin esine tai elekieli. Kommunikaatio on toistuva prosessi, jonka onnistumiseen vaaditaan yleensä kommunikaation osapuolten samanlainen ymmärrys käytettävissä olevista käsitteistä. Kommunikaatio pohjautuu jo aikaisempaan kommunikaation ja se voi olla jatkuvaa riippumatta siitä, onko osapuolet yksimielisiä. Kommunikaatio ei ole vain hetkessä tapahtuvaa vaan on aina sidoksissa myös tulevaisuuteen, menneisyyteen ja identiteettiin. Yhteiskunnan osasysteemit vaikuttavat kommunikaation ymmärtämiseen, sisältöön sekä välittämiseen, emmekä näin elä yhteiskunnassa vain jonkin yhden systeemin sisällä. Jokaisella yhteiskunnan osasysteemillä on oma kommunikaation kielensä, jonka avulla osasysteemit toimivat ja viestivät. (Jalava & Kangas 2013, 42–49.)

Jokainen osasysteemi on itsessään tärkeä ja vaatii toimiakseen kaikki muut yhteiskunnan osasysteemit ja niiden toimivuuden. Esimerkiksi talouden osasysteemi ei voisi toimia ilman politiikan osasysteemiä. Jokaisen osasysteemin

on myös kehityttävä ja ratkaistava vastaantulevat yhteiskunnan ja toiminnan ongelmat, jotta systeemit voisivat toimia mutkattomasti. Osasysteemien onkin tärkeä reagoida ympäristössä tapahtuvaan kommunikaatioon. (Jalava & Kangas 2013, 50.)

Lastensuojelu sekä perhetyö muodostuvat molemmat omiksi systeemeikseen. Lastensuojelu sijoittuu juridiikan systeemiin, kun taas perhetyö sijoittuu hoivan sekä osittain myös kasvatuksen systeemiin. Juridiikan systeemi koskettaa myös perhetyötä, kun taas hoivan systeemi yhdistää lastensuojelun perhetyöhön. Vanajan avovankilan perheosasto on lastensuojeluyksikkö, johon lapsi sijoittuu lastensuojelun päätöksellä, mutta osastolla toteutetaan perhetyötä perhetyöntekijöiden sekä -ohjaajien puolesta. Systeemien lähekkäisyydellä voi olla vaikutusta organisaatioiden väliseen kommunikaatioon ja sitä kautta yhteistyöhön.

Jotkin systeemeistä voivat olla sekundäärisiä systeemejä, joissa keskiössä on mahdollisesti jonkin toisen systeemin aiheuttaman ongelman ratkaisu (Jalava & Kangas 2013, 55–57). Yksi sekundäärinen osasysteemi on juuri hoivasysteemi. Perheosastolle sijoittuneen lapsen sen hetkiset kasvuolosuhteet on todettu vaarantavan lapsen terveyttä, kasvua ja kehitystä sekä lapsen perheen on todettu kaipaavan apua. Lapsi kaipaa hoivaa ja huolenpitoa, jonka hän saa perheosastolta. Lapsi on kuitenkin sijoittuneena perheosastolle lastensuojelun määräämällä päätöksellä. Perheosastolla oleva vanhempi on puolestaan perheosastolla lain määräyksellä. Joissakin tapauksissa perheen vankeusrangaistusta suorittava vanhempi voi liittyä myös terveydenhuollon osasysteemiin saaden medikaalista hoitoa. Myös vanhempi saa perheosastolla vanhemman kaipaamaa hoivaa ja tukea. Perheosasto siis omalla tavallaan ratkoo ja turvaa toisissa osasysteemeissä tuotettuja ongelmia.

Organisaatioiden välinen kumppanuus rakentuu sopimuksille. Sopimusten osapuolilla on velvollisuuksia toisilleen, mutta myös yksilöllinen vapaus. Sopimusten noudattamisessa tärkeää on luottamus sopimuksen osapuolia kohtaan siitä, että sopimuksessa sovittuja sitoumuksia noudatetaan. Kumppanuus tähtää tulevaisuudessa yhteistä kehittämistoimintaa palveleviin tavoitteisiin sekä yhteisiin tulevaisuuden intresseihin. Kumppanuudessa korostuu luottamus, yhteistyö, yhteinen päämäärä, aktiivinen osallisuus sekä

verkostomaisuus. (Jalava 2013, 106–108.) Yhteistyö rakentuu siis organisaatioiden intresseistä toimia yhteisesti sovittujen sopimusten mukaisesti.

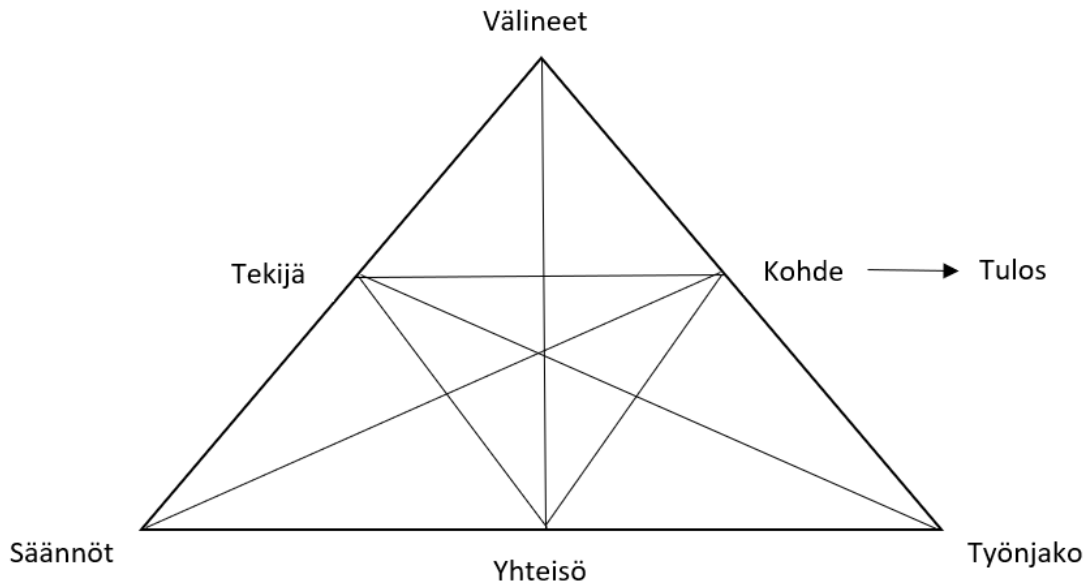
3.2 Toiminnan teoria

Niklas Luhmannin systeemiteoria kuvaa hyvin organisaatioiden asettumista yhteiskunnassa sekä niiden välistä merkitystä toisilleen. Systeemiteoria hahmottaa kullekin organisaatiolle ominaisen ajatusrakennelman ja merkitysjärjestelmän muodostumista. Teoria selventää myös rajan merkitystä sekä sen mahdollista ylittämistä. Systeemiteorian mukaan osasysteemien välinen kommunikaatio ei kuitenkaan ole riippuvainen yksilöistä, vaan kommunikaatiosta itsestään (Jalava & Kangas 2013, 42) ja tämän vuoksi organisaatioiden sisäisen toiminnan ja yhteistyön tarkastelu on tässä tutkielmassa mielekkäämpää toiminnan teorian avulla, jossa katsantokanta painottuu enemmän organisaatiosta myös organisaation sisään sekä yksilöihin ja toimijuuteen. Toiminnan teoriassa yksilöitä ei nähdä vain oppivina ja kehittyvinä subjekteina, jonka teoilla ei olisi merkitystä yksilöitä ympäröiviin rakenteisiin (Engeström 1999, 19).

Kulttuurihistoriallinen toiminnan teoria on alkujaan lähtöisin Lev Vygotskyilta 1920-luvun ja 1930-luvun ajalta. Aleksei Leont`ev kehitti toiminnan teoriaa edelleen ja puolestaan kolmannen sukupolven teorian kehittäjänä pidetään akatemiaprofessori Yrjö Engeströmiä. Toiminnan teorian kehityksessä on alusta saakka ollut mukana ajatus yksilön ja yhteiskunnallisen rakenteen dialektisesta yhdistämisestä (Engeström 1999, 19). Toiminnan teoria on eräänlainen viitekehys, jonka keskiössä on toiminta ja toimijuus. Teoria painottaa, miten ihmisen käyttäytymisen ja ihmisen ymmärtäminen on mahdollista vain tutkimalla ja tulkitsemalla historiallisesti muuttuvia ja toistensa kanssa toimivia ihmisiä. Ihminen elää aina kulttuurissaan ja toimii kulttuurin tarjoamien välineiden avulla. (Engeström 2004, 9).

Toiminnan elementit muodostavat toimintajärjestelmän, jonka hahmottamisen Vygotsky aloitti muodostamalla välittyneen toiminnan kolmion. Välittyneen toiminnan kolmio sisältää toiminnan tekijän, välineet sekä kohteen. Myöhemmin Engeström lisäsi kolmioon kollektiivisen tason, joka täydensi kolmion toimintajärjestelmäksi. Kollektiiviseen tasoon Engeström lisäsi toiminnan

säännöt, yhteisön sekä työnjaon. (Engeström 1998, 41–48; Engeström 1987.) Mallin avulla on mahdollista tarkastella useita rakentuneita suhteita kokonaisuutena (Engeström 1987, 78). Toimintajärjestelmässä kaikki toiminnan tekijät ovat vuorovaikutuksessa toisiinsa (Engeström 1998, 46).

KUVIO 1. Toimintajärjestelmän malli (Engeström 1987, 78.)

Toiminta on aina jollakin tavalla kohteellista, eikä vain satunnaista toimintaa. Kohteellinen toiminta tarkoittaa pitkäjänteisyyttä sekä toiminnan yhteisiä päämääriä, joita kohti toimintaa pyritään suuntaamaan. Eri ammattiryhmille ja organisaatioille muodostuu oma merkityksellinen kohteensa, jonka eteen he tekevät työtä ja kokevat kohteen ja sen eteen työskentelyn yhtäläisesti merkitykselliseksi. (Engeström 2004, 9.) Toiminnalla pyritään siis vaikuttamaan yhteiseen kohteeseen ja saavuttamaan jokin haluttu lopputulos. Toiminta rakentuu yksittäisistä tavoitteellisista teoista, jotka voivat toimia useissa eri toiminnoissa. Kohde ei muutu tai poistu toistuvista teoista huolimatta ja näin ollen kohdetta ei tule sekoittaa tavoitteeseen. Tavoitteet eli toiminnan motivaatio kuitenkin ohjaa toiminnan toteutumista. (Engeström 2004, 10–11)

Teot koostuvat automaattisesti sujuvien toimintojen avulla, joita Engeström (2004) nimittää automaattisiksi sisäistyneiksi operaatioiksi. Myös ryhmien

puheessa ilmenee tällaisia automaattisia operaatioita eli tietynlaisia puhetyylejä. Niin tekojen kuin sanojen operaatiot voivat siirtyä toiminnosta toiseen ja aiheuttaa näin erilaisia toiminnan häiriöitä. (Engeström 2004, 10–11.) Vakiintuneet operaatiot voivat myös avata mahdollisuuden uudentyyppisille teoille, jotka puolestaan saattavat muodostua uusiksi toimintajärjestelmiksi sekä motiiveiksi. Yksilön teot muodostuvat toimintajärjestelmissä ja teot myös muokkaavat toimintajärjestelmiä. Toimintajärjestelmässä teko asettuu kulttuurisen merkityksen luomisen sekä henkilökohtaisen mielen tulkinnalliseksi toiminnaksi (Engeström 1998, 11, 42–44).

Kohteen lisäksi toiminnassa vaikuttaa tekijä sekä välineet. Tekijäksi voidaan asettaa niin organisaation tai jonkin ryhmän kaikki jäsenet tai vain yksittäinen tietyn ryhmän jäsen (Engeström 1998, 46). Toimintajärjestelmässä kollektiivinen taso kuitenkin määrittää sitä, ketkä voivat olla tekijöinä kyseisessä toiminnossa (Engeström 2004, 9–10). Toiminnassa toimijoiden käyttämät välineet rakentuvat kulttuurisesti ja voivat olla erilaisia konkreettisia välineitä, merkkejä tai käsitteitä. Välineet ovat jotakin aineellista tai aineetonta, joita käytetään avuksi toiminnan edistämiseen. (Engeström 1998, 46.) Tekijät ovat aina jonkinlaisessa suhteessa ympäristöön välineiden kautta, jonka vuoksi toiminnassa tekijän ja kohteen välillä välineet ovat välttämättömiä. Välineet myös mahdollistavat tekijän toiminnan säätelyn ulkoapäin, joka mahdollistaa toiminnan tarkastelun reflektiivisyyden. (Vygotsky 1978, 40 & Engeström 1998, 42.) Toiminnoissa vaikuttavien välineiden avulla ihminen siis luo kulttuuria jättäen yhteiseen käyttöön tietoa sekä taitoa. Välineet ohjaavat ja muokkaavat ihmistä, mutta antavat myös paljon mahdollisuuksia luomiseen sekä vaikuttamiseen. (Engeström 1998, 41.)

Kohteeseen suuntautunut toiminta vaatii yhteistoimintaa, jota kuvaa kolmioon asettuvat yhteisö, työnjako sekä säännöt. Leontjevin (1981) heimoyhteisön metsästystoiminnan kuvaus osoittaa työnjaon merkityksen, erottaa esimerkin avulla toiminnan ja teon sekä kuvastaa myös yhteisön merkitystä. Heimon kohteena oleva riista saadaan saalistettua, mikäli heimon jäsenille annetaan erilaisia tehtäviä. Toiset heimon jäsenet keskittyvät saamaan riistaa liikkeelle hätistämällä sitä pakoon ja toiset taas keskittyvät tappamaan riistan. Yhteisön yksilöiden on nähtävä teon merkitys ja yhteys koko toimintaan ja sen haluttuun lopputulemaan, jotta yksittäinen teko motivoisi tekijää teon

tekemiseen ja yhteisen kohteen saavuttamiseen. (Leontjev 1981, 210–214; Engeström 1998, 43–44.)

Yksittäisen toimijan tekemät teot voivat muodostua mekaanisiksi, joita tehdään ilman ajatusta teon tavoitteesta. Teon mekaanistumiseen vaikuttaa usein yhteisön yhä monimutkaisemmat sekä eriytyneemmät työnjaot, jolloin teon ja sen motiivin hahmottaminen hämärtyy. (Engeström 1998, 44.) Organisaatioiden yhä kasvaessa ja monimuotoistuesssa työnjaon haaste saattaa nousta yhä enemmän esiin ja yksilöille saattaa olla epäselvää jopa vain oman työnkuvan tarkoitus, päämäärät sekä myös oman paikan löytäminen verkostossa. Moniammatillinen yhteistyö lisää tähän oman haasteensa ja yhteistyön verkostojen hahmottaminen tulee tämän myötä yhä haasteellisemmaksi.

Organisaatioiden toimintajärjestelmissä kohtaavat useat erilaiset näkökulmat sekä taustat toimintajärjestelmien osanottajien puolesta. Jokaisella toimintajärjestelmän jäsenellä on erilainen ja itselleen ominainen käsitystapa asioihin sekä tekojen toteuttamisessa näkyvät erilaiset toimintatavat ja tottumukset. Tätä moninaisuutta kutsutaan moniäänisyydeksi, joka terminä ohjeistaa erilaisuuden lisäksi kiinnittämään huomioita myös vuorovaikutukseen. Erilaisten ajattelutapojen lisäksi moniäänisyys näkyy myös laadullisesti eroavissa erilaisissa työtavoissa. Erot saattavat tulla esiin jopa sellaisissa tehtävissä, mitkä ovat tarkasti standardoituja. Erot työväliseissä sekä historiallisissa olosuhteissa voivat luoda toimintatavoille suuriakin eroavaisuuksia. Myös toimijoiden vuorovaikutustilanteissa heijastuu puhujan historiallisesti kehittyneet kulttuurin mallit, joihin vaikuttaa esimerkiksi taustalla vaikuttavat yhteisöt, joihin puhuja on kuulunut. Saman organisaation sisällä voidaan kuulla siis useaa erilaista puhetta ja ääntä, jotka kaikki heijastavat omanlaistaan historiallista kulttuuria. Moniäänisyys voi mahdollistaa luovan vuoropuhelun, jonka seurauksena syntyy jotakin uutta, mutta moniäänisyys sisältää myös riskin pirstaloitumiseen. (Engeström 1998, 48–50.)

Muutokset toimintajärjestelmän osatekijöissä saattavat aiheuttaa ristiriitoja toimintajärjestelmän sisällä tai useiden toimintajärjestelmien välillä, mikäli muut osatekijät pysyvät ennallaan. Toimintajärjestelmä saattaa muuttua laadullisesti ristiriitojen vuoksi ja niistä oppiminen on tärkeää. Historiallisesti tarkasteltuna toimintajärjestelmän ristiriidat sekä niiden vuoksi tehdyt kehitysaskleet auttavat

hahmottamaan mahdollisuuksia jälleen uuden kriisin keskellä. Pyrkiessään kohti parempaa ja uudenlaista toimintalogiikkaa, toimintajärjestelmä joutuu rikkomaan jotakin jo olemassa olevaa. Yhteisön sekä kollektiivisen toimintajärjestelmän kehittyessä myös yksilön tulee kehittyä. Kehityksen tavoitteet ja suunta tulee päättää toimijoiden kesken, joten väittely ja kiistat kuuluvat olennaisesti kehitykseen. Kehitys on siis kuin oppimista, jota kuvaa hyvin ekspansiivisen oppimisen teoria. (Engeström 2004, 11–13.)

Ekspansiivisessa oppimisessa ajatuksena on toiminnan mahdollisuuksien laajentaminen uudelle tasolle. Ekspansiivisessa oppimisessa otetaan käyttöön uusi toiminnan malli yhteisöllisessä prosessissa. Uuden toimintamallin luominen lähtee liikkeelle toimintalogiikan kyseenalaistamisesta sekä esimerkiksi toiminnan kohteen laajentamisesta. Mikäli aikaisemmin toiminnan kohteeksi on mielletty jokin yksi asia tai teko niin ekspansiossa kohteeksi tulee hahmottaa kokonaisuus ja jatkumo. Kohteen laajentaminen vaatii toimintajärjestelmässä myös välineiden, työnjaon sekä sääntöjen uudistamisen. Toimintajärjestelmät eivät ole siis koko ajan vakaita, vaan elävät ja ovat liikkeessä. (Engeström 2004, 11–13.)

Engeström on myös liittänyt rajavyöhykkeen sekä rajanylityksen termin toiminnan teorian yhteyteen. Rajavyöhyke käsittää toimintajärjestelmien välistä aluetta, jolla tapahtuu muuan muassa neuvottelua yhteisen kohteen saavuttamiseksi. Rajanylitys voi olla yksisuuntainen ja tilapäinen, mutta myös vastavuoroinen ja osallistava. Rajanylitys ei useinkaan ole vain yksittäinen teko vaan rajanylitys sisältää useita tekoja ja ylitykset saattavat olla hyvinkin monivaiheisia. Rajanylitys on usein myös paikallisesti ja ajallisesti hajautunutta. (Engeström 2004, 86–88).

Sen lisäksi, että lastensuojelu sekä perhetyö asettuvat yhteiskunnassa hieman eri osasysteemeihin, ne muodostavat myös omanlaisensa toimintajärjestelmät, joiden rajapinnoilla yhteistyötä tapahtuu. Toimintajärjestelmän asettuessa eri osasysteemiin, on toimintajärjestelmän yhteiskunnalliset tehtävät myös toisistaan poikkeavia. Samaan osasysteemiin asettuvien toimintajärjestelmien kulttuurisissa käsikirjoituksissa saattaa olla enemmän yhtäläisyyksiä, minkä voisi puolestaan olettaa olevan helpottava tekijä rajavyöhyketoiminnassa toimintajärjestelmien välillä. Tässä tutkielmassa

tarkastellaan rajavyöhyketoimintaa kahden erilaisen toimintajärjestelmän, lastensuojelun sekä vankilassa tapahtuvan perhetyön välillä.

3.3 Rajavyöhyketoiminta

Perheosasto instituutiona muodostuu monen eri toimijan toimiessa yhdessä ja osaston toiminnalle on tyypillistä yhteistyö erilaisten lapsuuteen liittyvien instituutioiden kanssa kuten varhaiskasvatuksen, lastensuojelun sekä lapsille suunnattujen kerhojen kanssa. Yhteistyö eri toimijoiden välillä lisääntyy jatkuvasti ja toimijat toimivat useiden rinnakkaisten toimintakontekstien välillä. Toimintakontekstien välillä toimiminen vaatii muuan muassa erilaisia kognitiivisia työkaluja, erilaisia sääntöjä sekä sosiaalisen vuorovaikutuksen taitoja ja malleja. Asiantuntijat kohtaavat näihin liittyviä haasteita, mutta myös osittain täydentävät toisiaan. Erilaisissa konteksteissa asiantuntijatieto on erilaista ja näin toimijat voivat kohdata haasteita yhdistäessään tietojaan. (Engeström, Engeström & Kärkkäinen 1995, 319)

Eri toimijoilla on hieman erilainen yhteiskunnallinen tehtävä ja tämä vaikuttaa toimijoiden tapaan toimia ja mieltää asioita (Lipponen & Paananen 2013, 40). Esimerkiksi lapsuutta on luotu ja muodostettu jo pitkään eri toimijoiden ja tahojen osalta, jotka ovat nostaneet lapsuuden kysymyksiä yhteiskunnallisen tarkastelun kohteeksi. Tämä lapsuuden rakentaminen on vaikuttanut myös siihen, miten lapsuus yhteiskunnassa mielletään ja millaisena lapsuus puheessa esiintyy. (Alanen 2009, 18–20.) Kahden eri toimijan välille syntyvä vuorovaikutus sekä heidän toimimisensa yhdessä kuvaa rajapintaa. Tässä tutkielmassa käytän rajapinnoilla työskentelystä ilmaisua rajavyöhyketoiminta (engl. boundary work).

Rajapinnoilla kulttuurit kohtaavat ja näin ne ovat oivia paikkoja ja mahdollisuuksia uuden luomiseen (Lipponen & Paananen 2013, 40). Rajapinta voidaan nähdä sosiokulttuurisena erona kahden toimijan välillä. Nämä erot johtavat epäjatkuvuuksiin esimerkiksi vuorovaikutuksessa. Epäjatkuvuuden sisällä kaksi toisilleen merkityksellistä toimijaa liittyvät toisiinsa ja näin rajat viittaavat myös samanlaisuuteen ja jatkuvuuteen. Erot toimijoiden välillä haastavat esimerkiksi hyväksymään erilaisia näkökulmamuutoksia. (Akkerman & Bakker 2011, 133.)

Mahdollisista sosiokulttuurisista eroista huolimatta toimijoiden välinen yhteistoiminta sekä vuorovaikutus tulisi saada toimivaksi. Tähän Akkerman ja Bakker (2011, 133.) esittävät kaksi käsitettä; rajanylitys (engl. boundary crossing) ja rajaobjektit. Rajaobjektit sisältävät käsityksen sellaisista objekteista eli joistakin asioista ja välineistä, jotka olisivat jaettavissa mahdollisissa ongelmanratkaisutilanteissa ja näin ne loisivat ikään kuin siltaa kahden toimijan välille (Paterson 2007, 19). Rajaobjektien käyttö tehostaa näin ollen rajavyöhyketoimintaa. Mikäli rajavyöhykkeellä toimitaan vain puhumalla tunnistamatta konkreettista pulmaa, saattaa rajavyöhyketoiminta olla haastavaa. Kahden ryhmän välisessä keskustelussa ilmenee helposti tietynlaisia rajojen terävöittämiä, jotka usein johtavat näkemyserojen kärjistymiseen. Rajavyöhyketoiminnassa ei kuitenkaan tule saavuttaa molemminpuolisesti täysin hyväksytyjä tulkintoja, jotta rajavyöhyketoiminta olisi antoisaa. Vastakohtien ja erojen oivaltaminen argumentaatiota apuna käyttäen saattaa herättää tietynlaisen kollektiivisuuden rajojen osapuolille. Rajan ylitys voi olla molemminpuolinen prosessi, jossa osapuolten alkuperäisiä ja omaksuttuja ajatuksia on mahdollista muuttaa tai soveltaa. (Engeström, Engeström & Kärkkäinen 1995, 320–333; Engeström, Engeström & Kärkkäinen 1997.)

Onnistuneen rajavyöhyketoiminnan ja rajanylitysten esteenä voi olla myös tietyn ryhmän vahva halu pyrkiä yksimielisyyteen ja näin ryhmä ei näe tai osaa arvioida mahdollisia vaihtoehtoisia toimintatapoja. Tällainen ryhmän vahva sitoutuminen ja halu saattaa johtaa ryhmän sisäisen ajattelutavan yliarviointiin sekä stereotyyppien luomiseen muista ryhmistä. Ryhmän juurtuneeseen sisäiseen ajatteluun voi olla apuna esimerkiksi juuri jokin yhteinen rajaobjekti. Rajavyöhyketoiminnassa mahdollisesti muodostuneita ristiriitoja ei kannata säikähtää tai varoa liiaksi, sillä ne saattavat jopa auttaa yhteisen rajaobjektin tai suunnan löytämisessä. (Engeström, Engeström & Kärkkäinen 1995, 320–333; Engeström, Engeström & Kärkkäinen 1997, 444; Janis 1983, 7–9.)

Yhteistä ymmärrystä rajavyöhyketoiminnassa voi parantaa relationaalinen asiantuntijuus, mutta samalla se voi tuoda haasteita ja uudenlaisia vaatimuksia toimijoille. Relationaalisuus vaatii tietynlaista lisäosaamista työskentelyyn muiden kanssa ja kykyä tunnistaa muiden toimijoiden asiantuntijuus ja resurssit sekä tuoda esiin oma asiantuntijuus, jotta resurssien pitäminen yhteisenä olisi

mahdollista. Relationaalisuudella tavoitellaan yhteisen ongelman ymmärtämistä rajavyöhyketoiminnassa. (Edwards 2010, 13–16; Rantavuori 2019, 26–28).

Onnistunut relationaalinen asiantuntijuus vaatii toisen osapuolen arvojen tarkastelua ja halua ymmärtää osapuolten toiminnan syitä ja taustoja. Relationaalisen asiantuntijuuden synty tarvitsee siis yhteisen ongelman tarkastelun lisäksi keskustelua arvokysymyksistä, joka vahvistaa myös toiminnan osapuolten välille syntyvää luottamusta sekä mahdollistaa toiselle osapuolelle mahdollisuuden käyttää asiantuntijuutta sekä resursseja, vaikka ne eroaisivat omista kulttuurisesti hyväksytyistä ajattelun ja toiminnan tavoista. (Edwards 2011, 33–39; Rantavuori 2019, 27.)

Toiminnan kohdetta tulkitaan usein asiantuntijoiden omista lähtökohdista, (Rantavuori 2019, 29), mutta toiminnan osapuolilla tulisi kuitenkin olla samansuuntaiset ajatukset ja tulkinnat toiminnan kohteena olevasta asiasta ennen kuin relatiivisen asiantuntijuuden muodostuminen mahdollistuu (Rantavuori 2019, 28). Relationaalisen asiantuntijuuden tavoittelu rajavyöhyketoiminnassa lienee yksi tärkeimmistä onnistuneen yhteistyön elementeistä.

Tähän tutkielmaan valikoituneet toimijat, lastensuojelun sosiaalityöntekijät sekä perheosaston perhetyö, toimivat lapsen edun hyväksi, mutta heillä on silti sosiokulttuurisia eroja. Rajavyöhykkeet ja rajat rakentuvat kulttuurisesti ja historiallisesti, mutta voivat muotoutua uudelleen rajavyöhyketoiminnassa (Rantavuori 2019, 21–22). Näin myös lastensuojelun sekä perhetyön rajat ovat muotoutuneet kulttuurisesti sekä historiallisesti, mutta ne muotoutuvat uudelleen perheosaston konseptissa sekä rajavyöhyketoiminnassa.

Perheosastoon instituutiona vaikuttavien ammattilaisten käytännöissä sekä ajattelutavoissa voi olla eroavaisuuksia, sillä he tulevat eri organisaatioista ja näin omaksuvat oman instituutionsa käytänteet ja ajattelutavat. Perhetyöntekijät ja -ohjaajat toimivat lähempänä lasta ja ovat lapsen arjessa ja arjen kokemuksissa läsnä. He myös osaltaan rakentavat perheosaston ilmapiiriä ja ajattelutapoja ja ovat näin myös lähempänä rakentamassa ja muovaamassa perheosastoa instituutiona. Sosiaalityöntekijöillä puolestaan on vahva rooli osastojakson toteutumisessa. Molempien toimijoiden ajatusrakennelmat yhdistyvät perheosaston sijoituksissa ja luovat siitä yhdessä omanlaistaan instituutiota, jonka rajapinnoilla yhteistyötä tapahtuu. Perheosastolla eri ammattilaisten

tuottamissa diskursseissa saattaa kuitenkin olla ristiriitoja, sillä ne ovat muodostuneet erilaisista ajatusrakennelmista, ja tämä saattaa vaikuttaa yhteistyön muodostumiseen ja sen laatuun.

Perheosastojakson alkaessa vanhemmat aloittavat uuden yhteistyön usein niin lastensuojelun kuin perhetyöntekijöiden ja -ohjaajien kanssa ja näiden järjestelmien rajapinnoilla. Uuden yhteistyön alkaessa kaikkien yhteistyön osapuolten tulee olla vastaanottavaisia ja pyrkiä ymmärrykseen toisten ajatusrakennelmista, toimintatavoista sekä toiminnan tavoitteista.

3.4 Kulttuuriset käsikirjoitukset

Kulttuuristen käsikirjoitusten käsite auttaa jäsentämään rajavyöhyketoiminnassa toimijoiden kohtaamista. Käsikirjoitukset ovat vakiintuneita vuorovaikutuksen muotoja sekä säännöllisesti tuotettuja toimintoja. Käsikirjoitukset ovat kontekstisidonnaisia ja sisältävät ajatuksen siitä, miten kussakin tilanteessa tulisi toimia. (Lipponen & Paananen 2013, 40.) Käsikirjoitukset heijastavat keskustelussa ja toiminnassa vallitsevia kulttuurisia arvoja, normeja, uskomuksia ja käytäntöjä. Käsikirjoitusten kohtaaminen organisaatioiden sekä toimijoiden rajapinnoilla voi luoda mahdollisuuden uudelle vuorovaikutukselle sekä uuden käsikirjoituksen syntymiselle. (Gutierrez, Rymes & Larson 1995.) Lastensuojelun sekä perhetyön kohdatessa organisaatioiden rajapinnoilla, he luovat yhdessä uudenlaista yhteistä käsikirjoitusta omien käsikirjoitustensa pohjalta. Käsikirjoituksista muodostuu lopulta perheosaston käsikirjoitus, mikä muodostaa perheosastoa instituutiona ja ohjaa toimijoiden yhteistä toimintaa.

Kuten jo luvussa 3.1 todettiin, yhteistyö rakentuu yhteisistä intresseistä nousseiden sopimusten varaan (Jalava 2013, 106–108). Nämä sopimukset voidaan nähdä myös käsikirjoitussopimuksina, joiden noudattamisessa määrittäyty muun muassa toimijan toimiminen odotusten mukaisesti. Toimija hyväksyy käsikirjoitussopimuksen omalla toiminnallaan ja näin ylläpitää organisaationsa käsikirjoituksia. Käsikirjoitukset määrittävät myös toimijoiden välistä työnjakoa sekä positioita tietyissä tilanteissa (Lipponen & Paananen 2013, 41; Gutierrez, Rymes & Larson 1995). Käsikirjoitukset voivat olla kirjallisessa muodossa esimerkiksi erilaisina sääntöinä, lakeina tai ohjeina, mutta usein ne ovat myös kirjoittamattomia (Lipponen & Paananen 2013, 41). Valtakäsikirjoitukset ovat

hallitsevia tiedon muotoja, joita yhteiskunta pitää oikeana. Valtakäsikirjoitukset luovat kulttuurisyhteiskunnallista todellisuutta sekä ylläpitävät sosiaalista järjestystä. (Gutierrez, Rymes, Larson 1995; Lipponen & Paananen 2013, 41.)

Lait, kirjalliset normit ja muut ohjaavat asiakirjat ovat osa valtakäsikirjoitusten syntymistä, jotka ylläpitävät tietämisen ja tiedon tapoja. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä sekä perhetyöntekijöitä ja -ohjaajia ohjaavia asiakirjoja ovat muun muassa lastensuojelulaki, sosiaalihuoltolaki, vaativan vauvatyön laatukriteerit, vankeuslaki sekä laki terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisista lastensuojeluyksiköistä. Ohjaavat kirjoitukset ovat hyvin painavia ja niiden seuraaminen ja noudattaminen on ensiarvoisen tärkeää. Usein näiden asiakirjojen ohjaamat arvot ovat myös yleisimmin yhteiskunnassa legitimeinä pidettyjä. Asiakirjat ovat eräänlaisia valtakäsikirjoituksia, jotka ylläpitävät tiedon ja tietämisen tapoja (Gutierrez, Rymes & Larson 1995; Lipponen & Paananen 2013, 41).

Gutierrez, Rymes ja Larson (1995) ovat tutkineet käsikirjoituksia luokahuoneen konseptissa ja puhuvat oppilaiden tuottamista vastakäsikirjoituksista, joilla oppilaat pyrkivät vaikuttamaan ja ottamaan kantaa rooleihin, joita heiltä odotetaan (Gutierrez, Rymes & Larson 1995). Lastensuojelun ja perhetyön yhteistyössä vahvassa asemassa ovat myös työn keskiössä olevat perheet, joiden saattaa olla haastavaa hahmottaa organisaatioiden tavoitteita ja pyrkimyksiä elämäntilanteidensa keskeltä ja näin ollen he saattavat olla vastakäsikirjoituksien tuottajia. Vastakäsikirjoituksen tuottaja saattaa olla myös perheen jäsen, joka ei itse ole sijoitettuna perheosastolle. Useimmat perheet kuitenkin pyrkivät hyväksymään institutionaalisen muodon ja sopeutumaan siihen (Gutierrez, Rymes & Larson 1995).

4 TUTKIMUKSEN TAVOITE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkielman tavoitteena on selvittää kahden eri toimijan välillä tapahtuvaa yhteistyötä toimijoiden kohdatessa organisaatioiden rajapinnoilla sekä tutkia yhteistyössä muodostuvaa toiminnan kohdetta. Instituutiona tutkielmassa tarkastelun kohteena toimii Vanajan avovankilan perheosasto ja toimijoina lastensuojelun sosiaalityöntekijät sekä Vanajan avovankilan perheosaston perhetyöntekijät ja -ohjaajat. Yksi tämän tutkielman tavoitteista on myös perheosastosta puhuminen, tietoisuuden lisääminen ja osaston toiminnan ymmärtäminen osana lapsen sen hetkistä arkea sekä tulevaisuutta, jotta perheosastoon ja vankivanhempiin liittyvä mahdollinen stigma ja häpeällisyys ei olisi vallassa ja näin aiheuttaisi lapselle tai perheelle pahoinvointia nyt tai tulevaisuudessa. (Nätkin 2003, 37–38.)

Toiminnan teorian käsitteet ohjaavat huomion seuraaviin tutkimuskysymyksiin, joista ensimmäisen alle jäsenyi neljä alakysymystä. Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Millainen toiminnan ja vuorovaikutuksen käsikirjoitus lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden ja vankilan perheosaston perhetyöntekijöiden ja -ohjaajien toimintajärjestelmien välisessä rajapintatyöskentelyssä rakentuu?

1.1. Millaisten institutionaalisten toimijoiden toimintajärjestelmien rajapinnoilla lapsen sijoittuminen vankilan perheosastolle syntyy?

1.2. Millaiseksi toiminnan kohde lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden ja vankilan perheosaston perhetyöntekijöiden ja -ohjaajien rajapintatyössä muodostuu?

1.3. Millaiset välineet ylläpitävät toimintajärjestelmien jaettua käsikirjoitusta rajapintatyöskentelyssä vankilan perheosastolla?

1.4. Miten yhteisön rooli sekä työnjako näkyvät toimintajärjestelmien jaetun käsikirjoituksen ylläpitämisessä?

2. Millaiset tekijät haastavat lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden sekä vankilan perheosaston perhetyöntekijöiden ja -ohjaajien toimintajärjestelmien käsikirjoituksen ylläpitämistä rajapintatyössä?

5 TUTKIMUSMENETELMÄT JA AINEISTO

5.1 Tutkimusmetodi

Tutkielman tutkimusmenetelmä on kvalitatiivinen, joka mahdollistaa merkitysten tarkastelun ja pyrkimyksen ymmärtää tutkittavaa ilmiötä. Merkitykset luovat suhteiden avulla merkityskokonaisuuksia, jotka näkyvät ihmisten ajatuksina, toimintoina, päämäärien asettamisena sekä yhteiskunnan rakenteina. Kvalitatiivisella tutkimusotteella pyritään saavuttamaan ihmisten kuvauksia todellisuudesta. Tässä tutkielmassa tutkitaan käsityksiin liittyviä merkityksiä, jotka kertovat yhteisön tyypillisistä tavoista ajatella ja rakentaa tietoa. (Vilka 2021, 118.) Laadullisessa tutkimuksessa tärkeässä asemassa on tutkittavien subjektiivisuuden arvostaminen ja sen myötä pyrkimys tutkielman teeman kuvaamiseen tutkittavien keskinäisen toiminnan näkökulmasta. Laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä selittämään tutkittavien käyttäytymistä heidän ulkopuoleltaan vaan keskitytään tutkittavien todellisuuden kuvaukseen heidän näkökulmastaan. (Juhila 2021; Metsämuuronen 2006, 84–87.) Tässä tutkielmassa, näkyy piirteitä konstruktionistisesta tutkimuksen näkökulmasta, jonka tarkoituksena on tuottaa tutkijan tulkintaa tutkittavasta todellisuudesta (Jokinen 2021; Metsämuuronen 2006, 84–87).

Tässä tutkielmassa on nähtävissä myös tapaustutkimuksen piirteitä. Tapaustutkimus on usein melko perusteellinen kuvaus tutkittavana olevasta ilmiöstä, sillä tapaustutkimuksessa tarkastellaan usein vain pientä joukkoa tapauksia tai vain yksittäistä tapausta. Tapauksella tarkoitetaan tässä yhteydessä tutkimuksen kohdetta, joka tässä tutkielmassa rajautuu Vanajan avovankilan perheosastoon sekä lastensuojelun sosiaalityöntekijöihin ja perhetyöhön juuri perheosaston konseptissa. Tutkielman päämääränä on tapaustutkimuksen mukaisesti lisätä ymmärrystä tapauksesta sekä tapaukseen vaikuttavista olosuhteista. (Laine, Bamberg & Jokinen 2007, 9–14.)

Tutkielmaan on valikoitu tutkittava tapaus ennakolta aiemman tiedon pohjalta, jolloin oletuksena on ollut tutkielman tuottavan oleellista tietoa suhteessa aiempaan tietoon sekä teoriaan. Tutkijan oletuksena on ollut yhteistyön merkityksellisyys lapsen edun konstruktioiden muodostuessa rajavyöhyketoiminnassa perheosastolla ja se, että näiden teemojen tutkimiselle juuri tässä konseptissa on hyvät mahdollisuudet. Tämän vuoksi tutkielmassa heijastuu myös kriittisen tapauksen piirteitä. (Eriksson & Koistinen 2005, 24).

Tutkielmassa on poikkileikkausasetelma, eikä tutkimuksella näin ollen pyritä havainnollistamaan muutoksia ajan suhteen. Poikkileikkausasetelman mukaisesti tutkimuksen aineisto koostuu yhdestä haastattelusta kunkin haastateltavan kohdalla.

5.2 Aineisto ja analyysi

Laadullista tutkimusta ja myös tätä tutkielmaa kuvaa analyysivetoisuus, joka kertoo siitä, että empiirinen aineisto on tutkielmassa keskeisessä asemassa. Empiiristä aineistoa analysoitaessa tukeudutaan kuitenkin taustalla vaikuttavaan ja valittuun teoriaan. (Juhila 2021; Alasuutari 2011, 38–43.)

Aineistona tutkielmassa käytetään yhtä ryhmähaastattelua sekä kolmea yksilöhaastattelua. Perheosaston työntekijöitä haastateltiin ryhmähaastattelulla, sillä osaston työntekijät tuntevat toisensa hyvin ja tekevät arjessaan muutoinkin paljon yhteistyötä. Heidän kohdallaan keskustelun annin saattoi olettaa olevan rikkaampaa, kun he pääsevät pohtimaan haastattelun teemoja yhdessä. Sosiaalityöntekijöitä haastateltiin yksilöhaastatteluna, sillä oletuksena oli, että he eivät tunne toisiaan ja heidän kokemuksensa sijoituspäätöksissä poikkeavat paljonkin toisistaan. Yksilöhaastattelulla pyrittiin takaamaan jokaisen sosiaalityöntekijän mahdollisuus kuvata juuri heidän organisaatiossaan olevia käytäntöjä.

Ryhmähaastattelu järjestettiin lokakuussa 2022 Vanajan avovankilan perheosastolla henkilökunnan tiimipalaverin aikana. Ryhmähaastatteluun osallistui yhteensä viisi perheosastolla työskentelevää henkilöä. Haastattelun kesto oli tunnin ja 20 minuuttia. Haastattelu tallennettiin ulkoisella sanelimella sekä Ipadilla litterointia ja aineiston analyysia varten. Yksilöhaastattelut järjestettiin loka- ja marraskuun aikana Microsoft Teams etäyhteyden avulla.

Haastattelut tallennettiin ulkoisella sanelimella sekä Ipadilla. Teams-ohjelman tallennusta ei käytetty, jotta tallenteen linkki ei olisi kenenkään muun kuin tutkijan saatavilla. Yksilöhaastatteluiden kestot olivat 40 minuuttia, 50 minuuttia ja 60 minuuttia.

Haastatteluiden valmistuttua haastattelut litteroitiin ja kirjoitettiin auki Microsoft Word -ohjelmalla. Aineisto litteroitiin anonyymiin muotoon ja kaikki mahdolliset tunnistetiedot poistettiin. Litteroitu aineisto tulostettiin analyysin helpottamiseksi. Tässä vaiheessa haastatteluiden äänitiedostot tuhoitiin tutkijan omalta tietokoneelta sekä ulkoisilta tallentimilta.

Haastattelut pidettiin teemahaastatteluina ja teemoiksi haastatteluun muodostuivat seuraavat 1) taustatiedot, 2) lapsen etu, 3) lapsen edun arviointi, 4) yhteistyö sekä 5) muut yhteistyötahot. Teemat olivat samat kaikissa haastatteluissa. Teemojen ympärille oli rakennettu valmiiksi keskustelua ohjaavia kysymyksiä, jotka pyrittiin lähes kaikki käymään haastatteluissa läpi. Haastattelut olivat hyvin keskustelunomaisia ja myös haastateltavien näkemykset ohjasivat keskustelua valmiiden kysymysten lisäksi.

Tuloksia esittelevässä luvussa käytän haastatteluista merkintöjä (S1), (S2), (S3) sekä (P). Sosiaalityöntekijöiden haastattelut on merkitty S kirjaimella ja haastattelut on järjestetty satunnaisesti järjestykseen tulosten seurannan ja analyysin helpottamiseksi. Perheosaston haastattelua on kuvaamassa kirjain P. Haastattelun analysoinnissa ja tulosten esittelyssä en erittele ryhmähaastattelusta yksittäisiä henkilöitä ja heidän puheenvuorojaan vaan aineistoa käsitellään kokonaisuutena. Konstruktionistisen lähestymistavan mukaan tutkielman aineistosta ei pyritä tekemään yleistyksiä aineiston ulkopuoliseen todellisuuteen, vaan aineisto nähdään palana todellisuutta (Jokinen 2021; Alasuutari 2011, 88).

Tutkielman analyysimenetelmänä käytetään diskurssianalyysia, jolla tässä tutkielmassa tutkitaan tutkittavien luomia merkityssuhteiden järjestelmiä ja kokonaisuuksia eli diskursseja tutkittavien haastatteluissa. Diskurssit ilmenevät kielellisinä ilmaisuina ja niitä tutkimalla voidaan saada lisää tietoa yksilön ja yhteisön merkityssuhteista, sekä ajatusrakennelmista. (Vilka 2021, 175–178.) Diskurssianalyysi keskittyy merkitysvälitteisen toiminnan sekä juuri kielenkäytön tutkimiseen (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 9–10). Diskurssi käsittää muun muassa sen tavan, miten asioista kerrotaan ja puhutaan. Diskurssi tuo esiin

kielellistä ja sosiaalista todellisuutta ja kuvaa tuota merkityssuhteiden kokonaisuutta, jotka syntyvät yksilöiden kielellisesti tuottamista merkityksistä ja ilmaisuista. (Vilkkä 2021, 175–178.)

Merkityssuhteiden kokonaisuuksia tarkastellaan etenkin yksilöiden välisissä vuorovaikutustilanteissa, sillä niissä kokonaisuudet tuottavat erilaisia totuuksia (Vilkkä 2021, 175–178). Sosiaalinen vuorovaikutus sisältää institutionaalisen sekä moraalisen järjestyksen ja näin sosiaalista vuorovaikutusta voidaan tarkastella kuten mitä tahansa instituutiota. Tästä ajatuksesta syntyy vuorovaikutusjärjestelmä, jolla saattaa olla sosiaalinen tehtävänsä luoda pohjaa instituutioiden toiminnalle. Vuorovaikutuksellinen puhe mahdollistaa pitkälti instituutioiden toiminnan realisoitumisen sekä osaltaan luo pohjaa instituutioiden tekemiin konkreettisiin toimenpiteisiin, joiden ratkaisut on tuotettu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1999, 102–103.)

Diskurssianalyysissä pyritään siis analysoimaan sosiaalisen todellisuuden tuottamista erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä ja hahmottamaan kielenkäyttö osana todellisuutta, eikä niinkään siltana todellisuuteen (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 9). Diskursseilla on vaikutus todellisuuden muuttamiseen, luomiseen sekä ylläpitämiseen ja todellisuus muodostuu usein merkitysjärjestelmistä ja diskursseista, jotka kilpailevat keskenään. (Vilkkä 2021, 160–162, 175–178.)

Yksilön kulttuurisesti tuotettu merkityssuhde ja ajatusrakennelma muotoutuu käyttötilanteen mukaan sopivaksi. Tutkielman haastattelutilanteessa nämä yksilöiden merkityssuhteet ja ajatusrakennelmat paljastuvat etenkin tutkittavien antamien perustelujen avulla, jonka vuoksi tämän tutkielman haastattelukysymyksiin on laadittu tilanteiden kuvaamista vaativia kysymyksiä. (Vilkkä 2021, 175–178.)

Haastatteluissa täytyy olla herkkänä tilannekokonaisuudelle, sillä vain sen avulla haastateltavien perustelut tulevat kunnolla esiin. Tutkittavien haastatteluissa pitää kiinnittää huomioita perustelujen lisäksi niin puheeseen, äänensävyyn kuin keskustelun kulkuun ja haastattelukysymyksiin. Tuloksesta ja haastatteluissa tulee huomioida myös tutkijan esittämien kysymysten ajankohta haastattelussa sekä muistaa, että tutkijan esittämät kysymykset ovat aina tietynlainen väliintulo ja se saattaa vaikuttaa tulkintaan. (Vilkkä 2021, 175–178.)

Diskurssianalyysia käytettäessä on hyvä huomioida tutkimusaineiston ja vuorovaikutustilanteen kulttuurisidonnaisuus eli se, miten vuorovaikutustilanteessa perustelut voivat olla kytköksissä myös kulttuuriseen asiayhteyteen tutkimustilanteen ulkopuolella. Haastatteluiden vuorovaikutustilanteet ovat tutkielmaa varten luotuja eivätkä näin ole täysin spontaaneja vuorovaikutustilanteita vastaavia. (Vilkkä 2021, 175–178.)

Tässä tutkielmassa diskurssien taustalla vaikuttaa lapsen edun sekä yhteistyön käsitteet. Näiden käsitteiden kautta pohditaan Vanajan avovankilan perheosastolla muodostuneita lapsen edun konstruktioita sekä toimijoiden välistä yhteistyötä. Haastatteluista jäsennetään käsityksiä lapsen edusta niin sosiaalityöntekijöiden kuin perhetyöntekijöiden ja -ohjaajien ajatusrakennelmista käsin sekä pyritään hahmottamaan millaista instituutiota nämä toimijat luovat yhdessä diskurssien kohdatessa.

Aineiston analyysi alkoi perheosaston sijoituksiin vaikuttavien toimintajärjestelmien hahmottamisella. Tämän jälkeen analyysi eteni toimintajärjestelmien toiminnan osien analysoinnista yhteisen käsikirjoituksen analysoimiseen. Käsikirjoituksen myötä siirryttiin analysoimaan tarkemmin yhteistä toiminnan kohdetta, jota lapsen edun konstruktiot rakentavat. Käsikirjoitusta tukevien tekijöiden lisäksi analysoitiin käsikirjoituksen ylläpitämistä haastavia tekijöitä.

Litteroidun aineiston analyysi aloitettiin lukemalla jokainen haastatteluista useampaan kertaan läpi, jotta tutkijalle hahmottuisi selkeä kokonaisuus siitä, mitä aineistoon on saatu. Aluksi aineistoa hahmotettiin lapsen edun sekä yhteistyön teemojen alle, sillä nämä olivat aineistossa selkeästi erottuvat yläkäsitteet. Tämän jälkeen aineistoa jaettiin tarkempiin teemoihin toiminnan teorian käsitteiden avulla ja aineistosta alkoi hahmottua yhtäläisyyksiä, joita jäsennettiin edelleen käsikirjoituksen teeman alle. Teemoina jäsennyksessä toimivat toiminnan kohde, välineet, säännöt, yhteisö sekä työnjako. Aineistossa sääntöjen teemaa ei juurikaan käsitelty tai korostettu, joten tämä teema jäi analyysistä pois.

Aineistosta etsittiin sellaisia puheen kohtia, joissa tutkittavat viittasivat teemojen mukaisiin asioihin. Analyysin tässä vaiheessa korostettiin väreillä sellaisia aineiston kohtia, joissa tutkittavien puheessa ilmeni vahvoja kielenkäytön muotoja, asiaa korostavia sanoja sekä vahvoja perusteluja. Aineistosta hahmotettiin myös tutkittavan asemointia suhteessa käsiteltävään

asiaan tai puheenvuoroon, jonka avulla aineistosta oli mahdollista havaita tutkittavien suhtautumisen tapoja tai tutkittavan oman aseman tukemisen keinoja. Näin aineistosta alkoi hahmottua tutkittavien luomia merkitysjärjestelmiä, jotka asettuivat jäsenyyksen teemoihin.

Yhteistyön teemaa tarkasteltiin myös yhteistyötä haastavien tekijöiden osalta, jotka nousivat aineistosta esiin kielenkäytön luonteen avulla. Kielenkäytön luonteen tulkintoja peilattiin tutkijan esittämiin kysymyksiin, aikaisempiin puheenvuoroihin sekä tilannekokonaisuuteen. Aineistoa tarkasteltiin myös poikkeustapausten etsimisen näkökulmasta, jolloin huomattiin esimerkiksi vain yhdestä haastattelusta puuttuvan vahvasti perusteltu kuvaus tukipalveluihin liittyvästä ristiriidasta sekä tietoisuudesta siitä, millainen paikka perheosasto on. Yhteistyön haasteet nousivat aineistosta esiin sellaisista kuvauksista, joissa tilanteesta puhuttiin hieman pettyneesti tai huolestuneesti ja käytettiin muun muassa käsitteitä kuten kuormittaa sekä tyystin eri. Useat käytetyt käsitteet ovat vahvasti kuvailevia tai tunnepitoisesti latautuneita. Aineiston analyysissä rajakäsitettä käytettiin analyyttisenä käsitteenä, kun jäsennettiin toiminnan haasteita. Yhteistyön käsikirjoitusta muodostavat tekijät nousivat aineistosta selkeästi, tutkittavien käyttäen näistä teemoista kertoessaan toimintaa kuvailevia ja kehuja käsitteitä.

6 TULOKSET

6.1 Onnistuneen yhteistyön tekijät käsikirjoituksen rakentumisessa

Aineiston perusteella yhteistyölle muodostuu tukevia tekijöitä lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden sekä perheosaston perhetyöntekijöiden ja -ohjaajien toimintajärjestelmien kohdatessa rajapinnoilla. Tässä luvussa kuvaan yhteisen käsikirjoituksen muodostumista lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden sekä perheosaston työntekijöiden haastattelupuheessa, kun he kuvaavat onnistunutta yhteistyötä toimintajärjestelmien välillä. Esittelen luvussa toimintajärjestelmien rakentumisen, toiminnan kohteen lapsen edun konstruktioiden avulla sekä muut yhteistä käsikirjoitusta muodostavat tekijät. Luvun loppuun esittelen vielä onnistuneen yhteistyön käsikirjoituksen. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden sekä perheosaston työntekijöiden välinen yhteistyö rakentuu toimivaksi kokonaisuudeksi, jonka onnistumista tukevat tässä luvussa esitetyt tekijät. Tekijät ovat yhteinen toiminnan kohde, moniammatillisuus, sitoutuminen, avoimuus, yhteinen näkemys ja linjaus toiminnan tavoitteista, kiinnostuneisuus, luottamus, yhteydenpito sekä yhteisenä rajaobjektina toimiva raportti (ks. kuvio 5). Yhteistyö on useimmiten erittäin toimivaa ja yhteistyön osapuolet osallistuvat toimintaan tasapuolisesti sovitun ja oletetun työnjaon mukaisesti.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden sekä perheosaston perhetyöntekijöiden ja -ohjaajien toimintajärjestelmien yhteistyötä tukevat tekijät on jaoteltu tutkielmassa toimintajärjestelmäteoreettisten käsitteiden alle. Yhteydenpito, luottamus, avoimuus, sitoutuminen sekä kiinnostuneisuus muodostuvat yhteisen kohteen saavuttamisen välineiksi sekä toimivat myös apuna yhteisen kohteen määrittelyssä rajavyöhyketoiminnassa. Yhteisön roolia sekä työnjakoa kuvaaviksi tekijöiksi asettuu moniammatillisuus sekä yhteinen näkemys toiminnan tavoitteista. Yhteistyön rajaobjektiksi muodostuu raportti, joka mahdollistaa yhteistyön toimintajärjestelmien välillä.

6.1.1 Toimintajärjestelmien muodostuminen

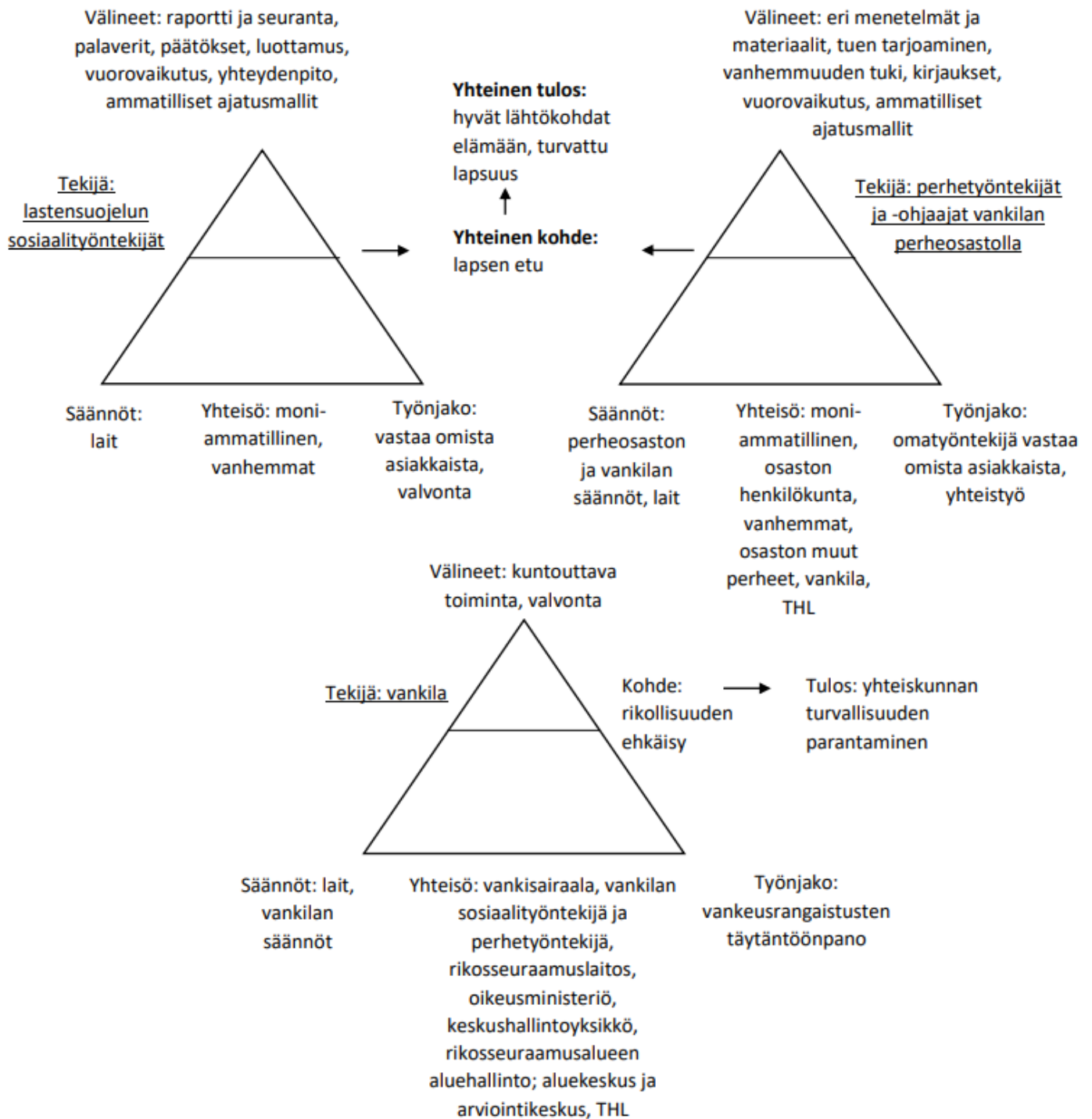
Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden ja perheosaston perhetyöntekijöiden ja -ohjaajien toimintajärjestelmät näyttäytyvät miltei samankaltaisina, mutta sisältävät silti pieniä eroavaisuuksia. Toimijoilla on yhteistyössä selkeästi yksi yhteinen kohde, jonka yhteinen jäsentäminen, tavoittelu ja ymmärtäminen nousee yhteistyön keskeiseksi tavoitteeksi. Yhteisenä toiminnan tuloksena pyritään saavuttamaan perheelle hyvät lähtökohdat elämään ja lapselle turvattu lapsuus. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden ja perheosaston perhetyöntekijöiden ja -ohjaajien toimintajärjestelmissä suurimmat eroavaisuudet liittyvät toimintajärjestelmän käyttämiin välineisiin kohteen ja tulosten saavuttamiseksi sekä toimintaa ohjaaviin sääntöihin.

Toiminnan välineissä toimintajärjestelmien tasolla heijastuu ajatus siitä, miten perhetyö pyrkii toiminnallaan perheen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin, kun taas lastensuojelu keskittyy enemmän lapsen hyvinvoinnin tukemiseen, seurantaan ja turvaamiseen. Sekä sosiaalityöntekijöiden, että perheosaston työntekijöiden toimintajärjestelmät linkittyvät vielä ympärillään useisiin muihin toimintajärjestelmiin, jotka myös osaltaan vaikuttavat järjestelmien toimintaan.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden sekä perheosaston perhetyöntekijöiden ja -ohjaajien toimintajärjestelmien välisessä vahvassa yhteistyössä vaikuttaa kolmantena toimintajärjestelmänä vankila. Vankilan toimintajärjestelmä toimii vahvemmassa yhteistyössä perheosaston kanssa, mutta muodostaa rajapinnan myös lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden toimintajärjestelmän kanssa. Vankilan toimintajärjestelmä ei ole suoraan yhteydessä lapsen sijoittumiseen perheosastolla, mutta koskettaa vahvasti vanhempaa ja näin välillisesti myös lasta, jonka vuoksi vankilan toimintajärjestelmä on esitettyä tässä tutkielmassa. Vankilan toimintajärjestelmä eroaa selvästi lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden sekä perheosaston perhetyön toimintajärjestelmistä, jota osaltaan selittää vankilan vahva ja selkeä sijoittuminen juridiseen yhteiskunnan osasysteemiin. Vankilan toimintajärjestelmä ei jaa yhteistä kohdetta lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden sekä perheosaston perhetyön toimintajärjestelmien kanssa, jonka vuoksi toimintajärjestelmien rajapintojen kohtaaminen ei ole yhtä mutkatonta.

Vankilan puolelta vanhemman toiminnan seuranta kohdistuu osittain kuitenkin myös lapsen edun huomioimiseen. Vanhemman tulee noudattaa vankilan sääntöjä ja mahdollisissa toistuvissa vanhemman sääntörikkomuksissa joudutaan pohtimaan myös lapsen etua ja sijoittumista osastolla, vaikka vanhemman rikkomukset eivät kohdistuisi kuitenkaan suoraan lapseen. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden tulee joissakin tapauksissa olla yhteydessä suoraan vankilaan ja keskustella vankilan kanssa esimerkiksi vanhemman mahdollisesta korvaushoitolääkityksestä ja sen toteutuksesta perheosastolla. Joissakin tilanteissa vankilan toimintajärjestelmästä vankisairaala saattaa myös kohdata lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden toimintajärjestelmän kanssa. Vankilassa työskentelee sairaanhoitajia, vartijoita, sosiaalityöntekijä, vankilan perhetyöntekijä sekä monia muita toimijoita, joiden toiminta saattaa näkyä myös lastensuojelun sosiaalityöntekijälle.

Alla olevassa kuviossa on esitetty toimintajärjestelmien muodostuminen perheosaston sijoituksissa. Tähän tutkielmaan on muodostettu lastensuojelun, perhetyön sekä vankilan toimintajärjestelmät.

KUVIO 2. Toimintajärjestelmien rakentuminen

6.1.2 Toiminnan kohteen määrittely lapsen edun konstruktioita yhteensovittamalla

Aineiston perusteella lastensuojelun sosiaalityöntekijät ja perheosaston perhetyöntekijät kuvaavat yhteistyönsä tavoitetta eli toiminnan kohdetta hyvin samalla tavalla. Molemmat tahot määrittelevät toiminnan kohteeksi lapsen edun. Tässä luvussa tarkastelen lapsen edun konstruktioita lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden ja perheosaston työntekijöiden haastattelupuheessa, kun he kuvaavat yhteistyön tavoitetta. Näitä konstruktioita olivat lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden puheessa vanhemman kyky, valvottu ja tuettu ympäristö, lapsen ja vanhemman yhdessäolo, lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus, riittävä hoito ja huolenpito, arjen ennakoitavuus ja jatkuvuus, kasvun ja kehityksen turvaaminen sekä tunne-elämän kehittyminen. Perheosaston työntekijöiden puheessa konstruktioita olivat turvallinen ja tuettu arki, lapsen tarpeisiin vastaaminen, hyvä vanhemmuus sekä vauvan näkeminen ja vauvan äänenä toimiminen.

Yhteiseen toiminnan kohteeseen suuntautunut toiminta näkyy aineistossa muun muassa suorina ilmauksina siitä, miten lapsen etu on aina se, mikä kyllä tilanteesta huolimatta saavutetaan. Lapsen edun ja yhteisen kohteen määrittelyssä käytetään niin vanhemmuuden tukemisen, perheen hyvän sekä tilanteen turvaamisen kuvauksia.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden muodostamat konstruktioita lapsen edusta

Lapsen edun huomioiminen korostuu lastensuojelun sosiaalityöntekijöillä lapsen sijoituspäätöstä tehdessä. Sijoituspäätöksessä sosiaalityöntekijällä on oleellisessa osassa apunaan rikosseuraamuslaitoksen tekemä selvitys ja päätöksen keskiössä on koko ajan läsnä lapsen edun mukaisuus. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkemyksissä lapsen edun konstruktioissa toistuu kahdeksan teemaa 1) vanhemman kyky, 2) valvottu ja tuettu ympäristö, 3) lapsen ja vanhemman yhdessäolo, 4) vuorovaikutus, 5) hoito ja huolenpito, 6) arjen ennakoitavuus ja jatkuvuus, 7) kasvun ja kehityksen turvaaminen sekä 8) tunne-elämän kehittyminen. Nämä kahdeksan teemaa voidaan jakaa vielä

kahden yläteeman alle; vanhemmuuteen liittyvät tekijät sekä ympäristöön ja osaston toimintaan liittyvät tekijät. Vanhemmuuteen liittyvien tekijöiden alle asettuu vanhemman kyky, lapsen ja vanhemman yhdessäolo, vuorovaikutus sekä hoito ja huolenpito. Valvottu ja tuettu ympäristö, arjen ennakoitavuus ja jatkuvuus, kasvun ja kehityksen turvaaminen sekä tunne-elämän kehittyminen asettuvat puolestaan ympäristöön ja osaston toimintaan liittyvien tekijöiden alle. Alla olevassa kuviossa on esitetty lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden puheissa muodostuneet lapsen edun konstruktioit.

KUVIO 3. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden muodostamat konstruktioit lapsen edusta

Vanhemmuuteen liittyvät tekijät vaikuttavat suorimmin vanhemman ja lapsen väliseen suhteeseen ja sitä kautta ovat yhteydessä lapsen kuin myös vanhemman hyvinvointiin. Näiden tekijöiden toteutumisella, ylläpidolla ja kehitymisellä on suurin vastuu vanhemmalla itsellään. Ympäristöön ja osaston toimintaan liittyvät tekijät puolestaan korostavat osaston roolia vanhemman ja lapsen tukemisessa ja kehittämisessä sekä luovat tietynlaisia reunaehtoja arjen rakentumiselle.

Vanhemman kyky huolehtia lapsesta ympäri vuorokauden nähdään tärkeänä edellytyksenä perheosastolle sijoittumisen kriteereissä. Vanhemman

oma motivaatio kuntoutumiseen sekä vanhemmuuteen tulee olla havaittavissa. Sijoituspäätöstä tehdessä lastensuojelun sosiaalityöntekijän täytyy olla myös tietoinen lapsen ikätason mukaisesta kehityksestä sekä tarpeista, joiden toteutumista hän pystyy kokonaistilanteen perusteella arvioimaan. Vanhemman tulee pystyä perheosastolla vastaamaan näihin lapsen tarpeisiin. Vanhemman kykyyn liittyy myös erilaisten arjen asioiden hoitaminen sekä niiden järjestäminen. Kykyä voidaan mahdollisesti havainnoida niin kaupassa käynnin sujuvuudesta, päivittäisistä ulkoiluista kuin arjen rytmistä.

” – – No tottakai siinäkin kohtaa [lapsen sijoituessa osastolle niin, että lapsen etu varmistuisi] pitäisi tietysti yksilöllisesti arvioida sitä, että mikä on sen vanhemman kunto ja sitten mikä on sitten se lapsen tilanne, mikä se lapsen hoitoisuus on, koska siellä kuitenkin vanhemman pitää pystyä siis viikonloputkin ja yöt huolehtimaan lapsesta.” (S1)

Yllä olevassa katkelmassa lastensuojelun sosiaalityöntekijä vastaa kysymykseen, jossa pohditaan osastolle sijoittumisen mahdollisuutta lapsen etu huomioiden. Sosiaalityöntekijä kuvaa vanhemman kyvyn merkitystä lapsen hoitoisuuden ylläpitämisessä käyttämällä käsitteitä vanhemman kunto sekä vanhemman kyky.

”Siis kyllä ilman muuta minun mielestäni lapsen etu toteutuu siellä [perheosastolla]. Siellä on ammattitaitoiset ihmiset, jotka kyllä pystyvät arvioimaan tätä lapsen etua. Aivan täysin luotan heidän ammattitaitoonsa ja sitten tässä on niin kun se kokonaiskuvio kuitenkin siinä se, että katsotaan sitä vanhemman kykyä myös.” (S1)

Yllä olevassa katkelmassa lastensuojelun sosiaalityöntekijä kuvaa lapsen edun toteutumista perheosastolla ja käyttää vanhemman kyvyn käsitettä kuvaamassa lapsen edun varmistumista osastolla, vahvan osaston ammattitaidon lisäksi.

Valvottu ja tuettu ympäristö perheosastolla tukee vanhemmuutta sekä vanhemman kykyä. Sosiaalityöntekijät arvioivat vanhemman kyvyn ohella, onko vanhemmuus sellaista, että sitä voidaan mahdollisista puutteista huolimatta tukea ja kuinka vahvan tuen vanhempi tarvitsee selviytyäkseen lapsen hoidosta ja arjesta. Perheosastolla vanhemman ei tarvitse osata kaikkea vanhemmuudesta tai selviytyä yksin kaikista arjen tilanteista. Osastolla on lähes koko ajan läsnä ammattitaitoinen henkilökunta, joka auttaa ja tukee vanhempaa. Perheosastolla on turvallista opetella vanhemmuutta. Perheosastolla kannustetaan vanhempaa pohtimaan omaa toimintaansa ja arjen tilanteita, jotta

vanhempi oppisi tilanteista mahdollisimman paljon ja saisi uusia ajatuksia. Alla olevassa ensimmäisessä katkelmassa lastensuojelun sosiaalityöntekijä kuvaa vanhemman tukemisen tärkeyttä tilanteissa, joissa vanhemmalla ei välttämättä ole kokemusta ehjästä vanhemmuudesta. Tällaisissa tilanteissa vanhemmuuden tukeminen varmistaa lapsen edun toteutumista perheosastolla, jossa arjen tilanteita ja vanhemmuutta pilkotaan pieniksi paloiksi. Toisessa katkelmassa lastensuojelun sosiaalityöntekijä käyttää lapsen edun käsitettä kertoessaan perheosastosta valvottuna ja tuettuna ympäristönä.

”— — aika paljon pyydetäis jos sanottais, että ole nyt hyvä vanhempi, jos toinen ei edes tiedä mitä se käsite tarkoittaa.” (S3)

”Mulla on aika vaikea niin kun nähdä semmoista tilannetta, että lapsen etu ei siinä [perheosastolle sijoituessa] toteutuisi, koska sehän on hyvin valvottu ja hyvin tuettu.” (S3)

Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden päätöksissä tärkeänä pidetään lapsen turvallisia olosuhteita ympärillään. Perheosasto on tärkeä instituutio tarjoamaan lapselle ja vanhemmalle nämä turvatut olosuhteet sijoituksen aikana. Perheosastolla puututaan viipymättä erilaisiin mahdollisiin ongelmatilanteisiin tai perheen arkea jollakin tavalla vaarantaviin asioihin, jolloin hankalat tilanteet saadaan katkaistua usein riittävän ajoissa. Perheosaston työntekijät turvaavat myös suoraan lapsen arkea puutumalla esimerkiksi konfliktitilanteisiin toisten lasten kanssa ja varmistavat näin toiminnallaan turvallisen aikuisen läsnäoloa lapselle. Sosiaalityöntekijät nostavat esiin myös perheosaston antaman positiivisen palautteen tärkeyden, joka mahdollistaa vanhemmalle onnistumisen kokemuksia. Alla olevassa katkelmassa lastensuojelun sosiaalityöntekijä korostaa valvotun tilan ja arjen tärkeyttä perheosastolla mahdollisissa tilanteissa, joissa esiintyy vaaraa, huolta tai ristiriitoja. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä pohtii haastattelupuheessa tilanteita, joissa lapsen edun katsotaan toteutuvan perheosastolla. Tilanteisiin puuttuminen varmistaa lapsen turvallista arkea ja näin myös lapsen edun toteutumista.

”Mutta niissäkin on tosi tärkeää se, että ne tulee tietoon ja niihin puututaan, että jos ne olis jossakin valvomattomissa niin ne tilanteethan eskaloituisi siellä, ihan mahoton.” (S3)

Alla olevassa ensimmäisessä katkelmassa lastensuojelun sosiaalityöntekijä vastaa tutkijan esittämään kysymykseen siitä, mitä lapsen edun arviointi sisältää lapsen sijoituspäätöstä tehdessä ja kuvaa tuen käsitteen avulla perheosaston ympäristöä vanhemmuuden tukemisen edistäjänä. Toisessa katkelmassa lastensuojelun sosiaalityöntekijä kuvaa perheosaston ympäristöä kontrollin käsitteen avulla vastatessaan kysymykseen, jossa tutkija pyytää pohtimaan lapsen edun näkymistä perheosastolla.

” — — että, vanhempi pystyy saamaan tukea, että onko se vanhemmuus semmoista, että sitä voidaan tukea, että jos siinä on puutteita, että onko se kuitenkin sillä tavalla, että sitä vanhemmuutta voidaan tukea” (S1)

” — — jossa on niin kun tilaa vanhemman olla ja elää ja tarvittaessa saa tukea ja sitten siellä on myös kuitenkin se kontrollikin, sitäkin tarvitaan.” (S1)

Vanhemmuuden uskotaan olevan hyvä motivaatio vanhemmalle muuttaa elämänsä suuntaa ja tässä perheosaston tarjoama kokonaisvaltainen tuki on tärkeässä roolissa. Vanhemmuuden tukeminen auttaa vanhempaa olemaan jaksava vanhempi lapselle, jolloin myös lapsen on hyvä olla ja kasvaa vanhemman kanssa. Toisaalta vanhemmuutta ei korjata ja luoda täysin perheosastolle sijoittumisen aikana vaan osastojakso on yksi välipysäkki pitkällä matkalla, jossa myös vanhemman omalla motivaatiolla on iso merkitys.

”Emmä tommosissa, kun on pieni lapsi niin eihän lapsen hyvinvointia voi erottaa vanhemman hyvinvoinnista millään niinkun sillä tavalla, täytyy olla jonkunlainen balanssi — —.” (S2)

Yllä olevassa katkelmassa lastensuojelun sosiaalityöntekijä kuvaa lapsen ja vanhemman hyvinvoinnin muodostuvan yhteisistä lähtökohdista. Katkelmassa korostuu vanhemman hyvinvoinnin vaikutus lapsen hyvinvointiin, joka kuvastaa myös tuetun ympäristön merkitystä.

Lapsen ja vanhemman yhdessäolo sekä lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus nähdään kuuluvan vahvasti lapsen etuun. Pienen lapsen kiintymyssuhde muodostuu huoltajaan, johon lapsi pystyy vauvasta saakka tukeutumaan ja kokee huoltajan turvalliseksi. On tärkeää pyrkiä tukemaan kiintymyssuhteen muodostumista lapsen biologiseen vanhempaan sen ollessa mahdollista. Mikäli lapsi erotettaisiin pieneenä vauvana pois vanhempansa luota, kiintymyssuhde alkaisi muodostumaan johonkin toiseen kuin lapsen biologiseen

vanhempaan. Sijoitusta perheosastolla yhdessä vankeusrangaistusta suorittavan vanhemman kanssa lähdetään tavoittelemaan, mikäli vanhemman oma toive on sijoittua lapsen kanssa ja jos lapsella on ollut riittävän hyvä vanhempansa kanssa jo ennen perheosastojaksoa. Vanhemman ja lapsen suhde on elinikäinen, jonka tukeminen nähdäänkin lastensuojelun tärkeänä tehtävänä. Vanhemman ja lapsen välinen suhde tukee myös ainutlaatuisia vuorovaikutusta ja sen syntymistä. Alla olevassa katkelmassa lastensuojelun sosiaalityöntekijä käyttää lapsen edun käsitettä kuvaamaan tilannetta, jossa vanhempi saa sijoittua perheosastolle lapsensa kanssa. Katkelmassa sosiaalityöntekijä myös kuvastaa vanhemman oman tahdon kautta vanhemman motivaation rakentumista toimia hyvänä vanhempana lapselleen.

”No ensinnäkin tietysti se, että on lapsen etu, että hän voi olla vanhempansa kanssa ja koska äiti oli vahvasti sitä mieltä, että hän haluaa lapsen kanssa olla, niin silloin tottakai lähdetään siitä, että lapsi voi olla äidin kanssa, huoltajan kanssa.” (S1)

Alla olevassa ensimmäisessä katkelmassa lastensuojelun sosiaalityöntekijät kuvaavat oman organisaationsa roolin kautta vanhemman ja lapsen yhdessäolon tärkeyttä lapsen edun varmistamisessa. Toisessa katkelmassa sosiaalityöntekijä käyttää vahvaa verbiä ”romuttaa” kuvatessaan äidin ja lapsin välistä vuorovaikutusta sekä sen tärkeyttä. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä vastaa haastattelun kysymykseen, jossa tutkija pyytää kuvaamaan asioita, joita lastensuojelun sosiaalityöntekijä pohtii lapsen sijoituspäätöstä tehdessään. Sosiaalityöntekijä korostaa lapsen edun olevan koko ajan keskiössä sijoituspäätöksiä tehtäessä ja painottaa lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen säilymisen merkitystä.

” — — ja eihän me voida sanoa oikeesti, sanoa olevamme lastensuojelussa, jos me sanottais, että ei kun sä meet yksin ja vauva laitetaan jonnekin paikkaan x.” (S2)

”— niin minun työskentelyssä se on niin kun, se tuota fokus koko ajan siinä lapsen edun mukaisuudessa ——. Niin, niin se ajatus siitä, että erotanko äidin ja lapsen ja romutan sen vuorovaikutuksen syntymisen varmaan niinkun läpi elämän vai pyrinkö löytämään sen vaihtoehdon, että he ovat yhdessä niin se oli tavallaan helppokin se päätös.” (S3)

Sekä vanhemmalla, että lapsella on totuttautumista perheosastojaksoon ja sen myötä muuttuneeseen arkeen sekä ympäristöön, mutta lapsen sopeutumista

helpottanee se, että hän saa olla yhdessä vanhempansa kanssa. Myös vanhemmalle yhdessä lapsen kanssa sijoittuminen luo toivoa ja uskoa tulevaan.

” — — olihan siinä totuttautuminen, kun kuitenkin oma mut toisaalta sai olla vanhempansa kanssa mikä helpotti, helpotti sitä.” (S2)

” — — se luo toivoa, että tämmönen on olemassa, se on mun mielestä niinkun ihan oikeesti tota iso juttu, että me voidaan päästä tonne — —.” (S2)

Yllä olevissa katkelmissa lastensuojelun sosiaalityöntekijä kertoo, miten lapsen ja vanhemman yhdessä olo on toiminut helpottava tekijänä perheosastolle sopeutumisessa sekä kuvaa perheosaston kaltaisen paikan tärkeyttä perheen elämässä.

Riittävä hoito ja huolenpito on lapsen kannalta tärkein turvattu asia perheosastolla. Tätä tekijää turvaavat kaikki muut seitsemän tekijää, mutta erityisesti edellä esitetyt tekijät vanhemman kyky, lapsen ja vanhemman yhdessäolo, vuorovaikutus sekä valvottu ja tuettu ympäristö. Lapselle varmistetaan myös mahdollisuus esimerkiksi läheissijoitukseen tai lyhytaikaiseen perhehoitoon, mikäli vanhemman tilanne tai vointi vaarantaa lapsen hoidon ja huolenpidon osastojakson aikana. Alla olevassa ensimmäisessä katkelmassa lastensuojelun sosiaalityöntekijä käyttää huolenpidon ja hoivan käsitteitä, kun hän vastaa haastattelussa kysymykseen siitä, millaisia asioita lapsen etuun sisältyy. Toisessa katkelmassa lastensuojelun sosiaalityöntekijä kuvaa lapsen sijoituksen arvioimisen lähtevän liikkeelle lapsen hoidon varmistamisesta, kun haastattelija pyytää kertomaan asioita, joita lastensuojelun sosiaalityöntekijät miettivät lapsen edun toteutumisen varmistamisessa sijoituksissa.

”No tämä tietysti lapsen oikeus omiin juuriin, sukuun, läheisiin ja tietysti kaiken yli on kuitenkin se, että lapsi saa tarvitsemansa hoivan ja huolenpidon” (S1)

”Joo, se eli silloinhan se on ensimmäinen mitä me lähdetään miettimään, on se perushuolenpito, perushoito — —.” (S3)

Arjen ennakoitavuus ja jatkuvuus liitetään lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kertomana lapsen etuun vahvasti esimerkiksi riittävän hyvässä hoivassa ja huolenpidossa. Perheosastolla toistuvat rutiinit ja usein ennakoitava päivärhythmi tuovat turvallisuutta niin lapsen kuin vanhemman arkeen. Jatkuvuus on tärkeä myös lapsen ja vanhemman välisessä vuorovaikutuksessa, jotta vuorovaikutus

pysyisi samankaltaisena sekä toistuvana ja näin helpottaisi myös vuorovaikutussuhteen kehittymistä ja sen ylläpitämistä.

”Mm m lapsen etu on se, että hänellä on 24/7 puhdas, turvallinen elinympäristö, turvalliset aikuiset ja elämä on ennustettavaa. Lapsen, pienenkin lapsen kehitystason huomioiden, ennustettavuus on kaikista tärkeintä.” (S3)

Yllä olevassa katkelmassa lastensuojelun sosiaalityöntekijä korostaa pienen lapsen elämässä ennustettavuuden tärkeyttä ja painottaa, miten lapsen kehitystaso tai ikä ei poista arjen ennustettavuuden tärkeyttä vaan puolestaan tekee ennustettavuudesta entistä tärkeämpää.

Kasvun ja kehityksen turvaaminen sekä tunne-elämän kehittyminen kietoutuvat osittain yhteen lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden konstruktioiden kautta. Perheosastolla perhettä ja lasta tuetaan niissä asioissa, jotka nähdään tarpeelliseksi juuri kyseisen perheen kohdalla. Esimerkiksi lapsen ja vanhemman tukeminen lapsen itsenäistymisessä ja vanhemmasta irrottautumisessa on lapsen kehitykseen liittyvä vaihe, jota perheosastolla pystytään tukemaan. Tämän saavuttamisessa tukee myös perheosaston ympäristö, jossa tilanteesta riippuen on usein myös muita perheitä ja lapsia sijoittuneena. Lapsi oppii vuorovaikutusta myös toisten lasten kanssa ja kohtaa erilaisia tunteita, joita voi opetella kohtaamaan turvallisessa ympäristössä. Perheosastolla järjestetään myös toimintaa lapsille, joka luo rohkeutta lapselle toimia ilman vanhempaansa ja tukee näin muun muassa myöhempää elämää ja esimerkiksi päiväkotiin siirtymistä. Vanhempaa tuetaan ymmärtämään lapsen toimintaa, jotta lapsi saa kokeilla ja harjoitella asioita, kuten sormiruokailua, rauhassa. Vanhempaa tuetaan ymmärtämään, milloin lapselle tulee antaa tilaa tutkia ja kokeilla ja milloin asioihin pitäisi puuttua. Alla olevassa katkelmassa lastensuojelun sosiaalityöntekijä kuvaa kasvun ja kehityksen turvaamisen sekä tunne-elämän kehittymisen kuuluvan lapsen edun mukaiseen elämään.

”Se on tietenkin se, ihan jos lähdetään kasvun ja kehityksen turvaaminen, mutta myöskin se tunne-elämän kehittyminen. Koska silloin, että jos niin kun äiti kärsii vapausrangaistusta niin silloinhan se elämä on ollut jo jotain muuta kuin lapsen edun mukaista todennäköisesti.” (S3)

Lastensuojelun sosiaalityöntekijät pitävät osastojaksoa tärkeänä ja tukevana tekijänä perheelle, mutta samalla pohtivat asennoitumista osastojakson

tavoitteisiin ja päämääriin. Lapsi on sijoittuneena perheosastolle lastensuojelun sijoituspäätöksellä, mutta toisaalta sijoituksen perusteet tulevat ulkoapäin. Lastensuojelun sijoituksella ikään kuin mahdollistetaan, että lapsi voi olla yhdessä vanhempansa kanssa ja elää suhteellisen normaalia elämää vanhemman tuomiosta huolimatta.

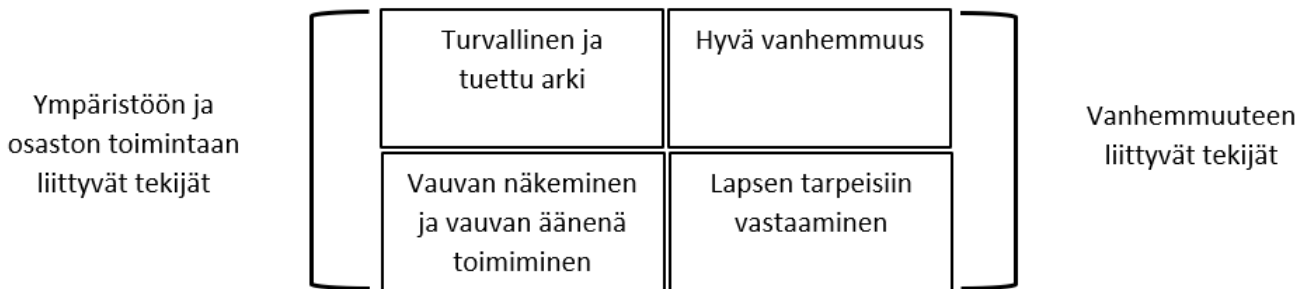
” — — sinänsä lastensuojelun näkökulmasta sehän on vähän hassu et mehän ei mennä sinne niinkun meidän hakemalle perhekuntoutusjaksolle, jolla pyrimme saamaan jotain muutosta, vaan sinne mennään ulkopuolisesta syystä elikkä vanhemmalla on tuomio, joka täytyy suorittaa.” (S2)

Perheosastojakso nähdään kuitenkin hyvänä mahdollisuutena perheen elämässä ja sellaisena jaksona, jonka avulla on mahdollista kääntää elämän suuntaa kohti toimivampaa ja turvallisempaa arkea. Alla olevassa katkelmassa lastensuojelun sosiaalityöntekijä käyttää lapsen edun käsitettä, kun hän kuvaa perheosastolle sijoittumisen mahdollistamista.

”Kokonaisuudessaan se, että tommoinen perheosasto, että se on olemassa, niin se on lapsen etu niin kun, että mahdollistetaan se.” (S2)

Perhetyöntekijöiden ja -ohjaajien muodostamat konstruktiot lapsen edusta

Perheosastolla työskentelevien perhetyöntekijöiden sekä -ohjaajien muodostamissa lapsen edun konstruktioissa korostuu neljä teemaa, jotka ovat 1) turvallinen ja tuettu arki, 2) lapsen perustarpeisiin vastaaminen, 3) hyvä vanhemmuus sekä 4) vauvan näkeminen ja vauvan äänenä toiminen. Kuten lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden muodostamat konstruktiot voitiin jakaa vielä kahteen teemaan, voidaan sama tehdä myös perhetyöntekijöiden ja -ohjaajien muodostamille konstruktioille. Turvallinen ja tuettu arki sekä vauvan näkeminen ja vauvan äänenä toiminen asettuvat ympäristöön ja perheosaston toimintaan liittyviin tekijöihin, kun puolestaan enemmän vanhemmuuteen liittyviin tekijöihin asettuu hyvä vanhemmuus sekä lapsen tarpeisiin vastaaminen. Alla olevassa kuviossa on esitettyä perheosaston työntekijöiden puheista muodostuneet lapsen edun konstruktiot.

KUVIO 4. Perhetyöntekijöiden ja -ohjaajien muodostamat konstruktiot lapsen edusta

Turvallinen ja tuettu arki muodostuu perheosastolla niin sääntöjen, rutiinien kuin työntekijöiden ammattitaidon pohjalta. Turvallisuutta takaa perheosastolla olevat reunaehdot, jotka muodostuvat niin vankilan kuin myös perheosaston säännöistä ja toimintatavoista. Turvallisuutta osastolla takaa myös henkilökunnan läsnäolo sekä seuranta ja havainnointi, jolloin eri tilanteet huomataan nopeasti ja niihin pystytään myös puuttumaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Ennen osastolle sijoittumista lapsen arjessa on saattanut olla useitakin lapsen tai perheen turvallisuutta uhkaavia tekijöitä, jonka vuoksi perheosaston luomat turvalliset puitteet lapselle ja vanhemmalle ovat lapsen kehittymisen kannalta hyvin merkityksellisiä. Alla olevassa katkelmassa perheosaston työntekijä kertoo osaston henkilökunnan reagoinnista lapsen turvallisuutta uhkaavissa tilanteissa käyttäen käsitettä puuttuminen ja kuvaamalla puuttumisen tärkeyttä adverbilla nopeasti. Perheosaston työntekijä vastaa haastattelussa kysymykseen, jossa tutkija pyytää pohtimaan perheosaston työntekijöiden roolia lapsen edun toteutumisen varmistamisessa osastolla.

”— — kyllähän se tarvittaessa on sitä, että me puututaan aika nopeastikin, että jos lapsi kiipeää johonkin vaaralliseen paikkaan niin tokihan me puututaan siihen niin kun hyvin nopeasti ja heti.” (P)

Perheosastolla myös pyritään tukemaan vanhemman ja lapsen arkea jo esimerkiksi heti sijoituksen alussa, pohtimalla mihin osaston soluista ja huoneista vanhemman ja lapsen olisi hyvä sijoittua. Myös muuttamiset solusta toiseen ovat sijoituksen aikana mahdollisia, mikäli vanhemman ja lapsen hyvinvointi sen vaatii

ja yhteiselo oman solun muiden asukkaiden kanssa ilmenee haasteelliseksi. Lapsen etuun ja turvattuun arkeen perheosaston kertomana kuuluu myös aktiivinen yhteydenpito sosiaalityöntekijöihin ja esimerkiksi se, että paikat joihin lapsi lähtee lomailemaan osastolta, on sovittu yhdessä lastensuojelun sosiaalityöntekijän kanssa ja todettu myös niiden olevan lapselle turvallisia. Perheosastolla mietitään lapsen etua jokaisen lapsen kohdalla yksilöllisesti ja erikikäisten lasten sijoittuminen koetaan perheosastolla rikkaudeksi. Lapsen etu muovautuu jokaisen lapsen kohdalla juuri kyseisen lapsen tarpeiden sekä ikätason mukaisesti.

Lapsen perustarpeista huolehtiva ympäristö liittyy uhkien poissulkemisen lisäksi turvallisuuteen lapsen edun näkökulmasta. Lapsen perustarpeisiin kuuluu muun muassa riittävä uni, puhtaus, ruoka sekä vaatteet. Perheosastolla tuetaan vanhempaa vastaamaan näihin lapsen tarpeisiin ja annetaan äidille eväitä oppia vastaamaan lapsen tarpeisiin koko ajan paremmin. Havainnoinnilla ja päivittäiskirjauksilla varmistetaan lapsen edun sekä tarpeiden toteutumista osastolla. Päivittäiskirjaukset mahdollistavat esimerkiksi lapsen lisääntyneen itkuisuuden konkreettisen seurannan, eikä lisääntynyt itku jää vain tuntumaksi. Kirjauksissa huomioidaan sujuvan ja turvallisen arjen sekä lapsen edun kannalta muun muassa päivittäiset rutiinit ja niiden säännöllisyys, ulkona käymiset, osaston toimintaan osallistuminen, lapsen vaatteiden puhtaus, tuleeko lapselle hampaita, onko lapsi itkuinen, onko vanhempi väsyneen oloinen sekä millaisia asioita vanhempi itse tuottaa lapsestaan ja voinnistaan. Perheosasto takaa jokaiselle lapselle sijoituksen aikana turvallisen ja tuetun ympäristön kasvaa ja kehittyä sekä huolehtii lapsen perustarpeiden täytymisestä. Nämä tekijät kuuluvat vahvasti lapsen edun toteutumiseen. Alla olevassa katkelmassa perheosaston työntekijä vastaa tutkijan kysymykseen, jossa pyydetään pohtimaan lapsen edun sisältöjä perheosastolla. Perhetyöntekijä kuvaa katkelmassa lapsen edun olevan yksilöllistä ja rakentuvan lapsen tarpeista ja niihin vastaamisesta. Katkelmassa korostuu myös vanhemmuuden tukeminen osana lapsen tarpeisiin vastaamista.

”Yksilöllistä [lapsen etu] ja tavallaan, että niihin lapsen tarpeisiin vastataan ja se näkyy no, on niin kun tietty linja, mitä kaikki lapset tarvitsee vaikka ensimmäiset kolme vuotta, mutta yleisesti niin kun korostetusti, että mikä jokainen yksilö tarvitsee sillä hetkellä ja miten äiti osaa siihen vastata ja miten me osataan tukea vanhempaa siinä vanhemmuudessa.” (P)

Hyvä vanhemmuus tarkoittaa perheosastolla vanhemmuuden tukemista ja vanhemman mahdollisuuksien lisäämistä toimia hyvänä vanhempana lapselleen. Perheosastolla tärkeänä niin vanhemman kuin lapsen kannalta pidetään esimerkiksi pyrkimystä saada vanhempi pohtimaan aktiivisesti omia tavoitteitaan ja ymmärtämään vanhemmuuteen liittyviä asioita niiden kautta myös itse. Perheosaston työntekijöiden kertomana perheosastolla pienempiin tavoitteisiin pilkottu arki koostuu pienistä touhuista, ruokailuista, päiväunista, heräämisistä ja ulkoilusta ja nämä muodostavat myös hyvää vanhemmuutta ja turvaa lapselle. Lapsen etuun kerrotaan kuuluvan lapsen saama jakamaton vanhemman huomio sekä myös perheosaston työntekijöiden täyden osaamisen saaminen, jolloin osastojakso on lapselle aina mahdollisuus. Vanhemmuutta tuetaan perheosastolla ohjeistamalla, keskustelemalla ja mallintamalla ja niiden kautta sanoittamalla ja avaamalla tilanteita. Näiden avulla pyritään tukemaan vanhempaa ymmärtämään esimerkiksi lapsen itkuisuuden syyt ja huomaamaan lapsen tarpeet. Vanhemman on tärkeää perheosastolla oppia huomaamaan myös se, että lapsen itkuisuus ei johdu esimerkiksi vanhemman huonosta toiminnasta tai vanhemmuudesta vaan usein lapsen luontaisista tavoista ilmaista tarpeitaan. Alla olevassa katkelmassa perheosaston työntekijä käyttää lapsen edun käsitettä yhdessä vanhemmuuden tukemisen käsitteen kanssa.

”Lapsen vanhempi saa tukea siihen vanhemmuuteen elikkä se on lapsen etu, että vanhempaa tuetaan siinä.” (P)

Alla olevassa katkelmassa perheosaston työntekijä avaa tilannetta, jossa korostuu vanhemmuuden tukemisen tärkeys myös lapsen tarpeisiin vastaamisessa.

”Kyllä, koska onhan se niin, että jos äiti on jäänyt kaikesta aina niin kun paitsi niin eihän hän voi mitään sille lapselle tarjota, et sit pitää niinkun jotenkin yrittää täyttää sen äidin tyhjiötä, että hän voi tarjota sille lapselle jotain.” (P)

Vanhemmuuden tukemisessa keskiöön nousee ajatus siitä, miten osastolla sijoittuneen vanhemman hyvä olo turvaa myös mahdollisuuksia olla hyvä vanhempi lapselleen. Tämän vuoksi vanhemmuuden tukeminen on lapsen edun kannalta äärimmäisen tärkeää.

Kyky nähdä lapsi ja toimia vauvan äänenä on perheosaston työntekijöiden kertomana perheosaston erityisyys ja samalla iso osa lapsen etua. Vastasyntynt

tai pieni vauva ei osaa vielä puhua, jolloin perhetyön ammattilaiset ovat avainasemassa sanoittaessaan vauvan juttuja vanhemmalle. Kaikilla osastolle sijoituvilla vauvoilla ei ole ollut omaa ääntä ennen perheosastoa. Usein vauvan ääni kuitenkin löydetään perheosastolla, kun vanhemmalle aletaan sanoittamaan asioita vauvan äänellä. Perhetyöntekijät ja -ohjaajat ovat perheosastolla myös taitavia katsomaan ja tulkitsemaan lasta ja usein huomaavat lapsessa muutokset sekä poikkeukset. Tähän osaltaan vaikuttaa työntekijöiden aktiivinen läsnäolo, jonka avulla työntekijät oppivat tuntemaan lasta ja lapsen tapoja olla, toimia ja elää arkea. Alla olevissa katkelmissa perhetyöntekijät kuvaavat lapsen äänen sanoittamista lapsen edun varmistamisessa perheosastolla, kun perhetyöntekijät vastaavat haastattelussa kysymykseen, mitä lapsen etu perheosastolla sisältää.

”Ja sit myös sanoittaa jotenkin lapsen ääntä täällä, no vastasyntynyt ei osaa puhua niin sitten me sanoitetaan niitä äidille, niitä lapsen juttuja.” (P)

”Ja kyllä mä ajattelen, että toi on yksi tosi tärkeä, mitä ei niin kun kauheen monessa paikassa oo, että me toimitaan vauvan äänenä täällä, että meillä on ollut vauvoja, joilla ei ole ollut ääntä ikään kuin siihen mennessä, tänne tullessansa, että sitten se vauvan ääni on löytynyt vasta täällä, kun me on alettu sitä täällä olevalle vanhemmalle ikään kuin kertomaan vauvan äänellä niitä asioita.” (P)

Alla olevassa katkelmassa perhetyöntekijä vastaa haastattelijan esittämään kysymykseen, jossa haastatteliija pyytää pohtimaan perheosaston työntekijöiden roolia lapsen edun toteutumisen varmistamisessa perheosastolla. Perhetyöntekijä kuvaa katkelmassa lapsen näkemisen taitoa ja tärkeyttä lapsen edun varmistamisessa.

”Mutta meistä on tullut myös aika taitavia katsomaan lasta, että lapsessa näkyy aika paljon, vaikka äiti olisi jotain mieltä tai kuvaisi oloaan tällaiseksi niin lapsessa sitten saattaa ehkä näkyä, että kaikki ei ole hyvin tai, että kaikki on kuitenkin ihan riittävän hyvin.” (P)

Perheosastolla tärkein havainnoinnin kohta on lapsen arkiset ja päivittäiset tilanteet vanhemman kanssa ja arjen pienten asioiden näkeminen. Työntekijöiden olisi omasta mielestään tärkeä jalkautua vielä enemmän vanhemman ja lapsen asuintiloihin ja ainakin välillä nähdä ruokailu, kylvettäminen tai nukuttaminen. Arjen tilanteet kertovat vanhemman ja lapsen suhteesta paljon ja saattavat paljastaa myös mahdollisia laiminlyönnin tilanteita, jotka eivät tule esille perheosaston yhteisissä tiloissa.

Perheosastolla painottuu lapsen ja vanhemman yhdessäolo, joka auttaa niin vuorovaikutuksen ja vanhemmuuden kehittymisessä kuin myös lapsen turvallisuuden tunteen luomisessa. Perheosastolla lapsi elää arkea aina toisen vanhemman kanssa. Perheosastolla ollessa lapsella on kuitenkin oikeus pitää suhdetta yllä kumpaankin vanhempaan, mutta joissakin tapauksissa tämä jää vain perheosastolla vankeusrangaistusta suorittavan vanhemman varaan eikä perheosaston työntekijät ole aina tietoisia tilanteesta ja siitä, onko lapsen etu tavata myös toista vanhempaa.

Lapsen etua pohditaan etenkin myös vapautumisen myötä, jolloin mietitään tuen muotoja koevapausajalle sekä myös koevapauden jälkeiselle ajalle. Perheosasto antaa oman arvionsa tuen tarpeesta jakson loppuyhteenvedossa.

Lapsen edun rakentuminen käsikirjoituksessa

Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden sekä perhetyöntekijöiden ja -ohjaajien muodostamissa lapsen edun konstruktioissa on hieman eroavaisuuksia, mutta niissä on kuitenkin havaittavissa yhteinen tahto lapsen turvattuun kasvuun, kehitykseen sekä tulevaisuuteen. Lapsen edun konstruktiot muodostuvat lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden sekä perhetyöntekijöiden ja -ohjaajien näkemyksissä melko samankaltaisiksi. Haastateltavien puheessa korostuu samat asiat, kuten turvallinen ja tuettu arki, hyvä ja kyvykäs vanhempi sekä lapsen hoito ja huolenpito. Lapsen edun konstruktioiden näkökulmaeroissa korostuu haastateltavien eri rooli lapsen asioiden hoidossa ja se, mitä organisaatiota he edustavat. Perheosaston työntekijöiden puheista muodostunut konstruktio vauvan näkemisestä ja äänenä toimisesta nousee suurimmaksi eroksi konstruktioissa.

”— — tietenkin sosiaalityöntekijähän tekee virallisia päätöksiä, hän on vastuussa sen lapsen oikeesti niinkun siis siitä lapsen edusta ihan virkansa puolesta - - ja me taas ollaan, katsotaan lapsen etua täältä vähän niinkun lattiatasosta elikkä niinkun sieltä lapsen tasolta ja jotenkin erilaisissa kohdissa ja arjessa — —” (P)

Yllä olevassa katkelmassa perhetyöntekijä kuvaa organisaatioiden erilaista roolia suhteessa lapsen etuun ja sen rooliin omassa työssään. Perheosastolla työntekijät ovat hyvin lähellä lasta ja katsovat arkea ja muodostavat käsitystä

lapsen edusta tämän läheisen kontaktin kautta. Lastensuojelun sosiaalityöntekijät puolestaan toimivat kauempana lasta ja pohjaavat osastolla näkyvän lapsen edun pitkälti perheosastolta saamiensa raporttien varaan, näkemättä kuitenkaan osaston todellista arkea. Sosiaalityöntekijä ohjaa toimintaa ikään kuin hallinnollisella tasolla ja varmistaa, että lapsen sijoitus on lapsen edun mukainen. Perheosaston työntekijät puolestaan varmistavat lapsen etua osastolla ja seuraavat sen toteutumista arjessa.

Lapsen edusta ei välttämättä sijoitusta tehdessä tai sen aikana puhuta sellaisenaan, mutta ammattitaitoisten henkilöiden välillä ajatus lapsen edusta on mukana päätöksissä ja erilaisten tilanteiden rakentamisessa. Lapsen etu on koko ajan ikään kuin taustakäsitteenä vaikuttamassa toimintaan. Alla olevissa katkelmissa lastensuojelun sosiaalityöntekijät kuvaavat lapsen edun käsitteen avulla yhteistä ymmärrystä toiminnan kohteesta sekä kertovat, miten lapsen edun käsitettä ei kuitenkaan käytetä yhteistyössä.

”Se on ehkä jollakin lailla semmonen yleispätevä ajatus lapsen edusta, mutta sitä on niinkun helppo toisen ammattilaisen kanssa niinkun lähteä sitten pilkkomaan pienempiin ja tota ja ehkä erityisesti vielä niihin kohtiin missä se lapsen etu ei toteutudu.” (S3)

” — — ei mitenkään puhuttu lapsen edusta, mutta tää lapsen etu oli se mitä niinkun mietittiin just kun oli tää mitä me tehdään — —” (S2)

Lapsen etu on hyvin moninainen käsite ja ammattilaiset luottavat siihen, että lapsen edun ympärillä työskentelevät henkilöt ovat sisäistäneet käsitteen merkityksen ja sisällön. Lapsen edun näkeminen ja siitä puhuminen lienee helpompaa ongelmatilanteissa ja sellaisissa asioissa, joissa nähdään lapsen edun olevan jollakin tapaa uhattuna.

6.1.3 Yhteistä käsikirjoitusta ylläpitävät toiminnan välineet

Aineiston perusteella toimintajärjestelmien välisessä yhteistyössä yhteistä käsikirjoitusta ylläpitäviksi toiminnan välineiksi muodostuivat raportti rajaobjektina, yhteydenpito, luottamus, avoimuus, sitoutuminen sekä kiinnostuneisuus. Tässä luvussa tarkastelen näitä toiminnan välineitä lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden sekä perhetyöntekijöiden ja -ohjaajien puheessa, kun he kuvaavat sujuvaa yhteistyötä toimintajärjestelmien välillä.

Raportti rajaobjektina

Yhteistyössä muodostuu yhteistyötä helpottava rajaobjekti toiminnassa yhteisesti jaetuksi välineeksi. Rajaobjektina yhteistyössä on perheosaston vanhemmasta ja lapsesta tuottama raportti, joka jaetaan kuukausittain lastensuojelun sosiaalityöntekijälle. Perheosaston tekemät kirjaukset, josta raportti koostuu, on osa perheosaston välineistöä lapsen edun varmistamiseen ja toteutumisen seurantaan. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöille raportti mahdollistaa sosiaalityöntekijän tekemän lapsen edun seurannan ja turvaamisen. Raportti rajaobjektina siis mahdollistaa ja helpottaa yhteistyötä. Raportit ovat lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden ja perheosaston työntekijöiden välillä tärkein yhteistyön väline.

Sosiaalityöntekijän ollessa mahdollisesti toisella paikkakunnalla on raporttien sisältö ja niiden seuranta keino pysyä perheen tilanteesta selvillä. Lastensuojelun sosiaalityöntekijät ovat tyytyväisiä raporttien sisältöön ja niiden yksityiskohtaisuuteen, etenkin lasta koskevien asioiden osalta. Raporteissa on kerrottu juuri ne asiat, mitä palavereissa on yhdessä päätetty ja toivottu niissä kerrottavan.

Perheosastolla myös vanhemmalla on mahdollisuus tehdä kirjauksia päivästäan yhdessä perheosaston työntekijöiden kanssa, jolloin kirjauksista tulee varmasti vielä yksityiskohtaisempia. Raportit koetaan kuitenkin monipuolisina ja hyvin yksityiskohtaiset ja pienetkin tiedot lapsen arjesta kertovat sosiaalityöntekijälle perheen tilanteesta paljon ja luovat luottamusta siihen, että perhetyöntekijät ja -ohjaajat ovat oikeasti olleet perheen kanssa ja läsnä arjen tilanteissa. Alla olevissa katkelmissa perhetyöntekijä sekä lastensuojelun sosiaalityöntekijä kuvaavat raporttien tärkeyttä yhteistyön mahdollistajana. Perheosaston katkelmassa perhetyöntekijä korostaa raporttien konkreettisuutta, jota myös lastensuojelun sosiaalityöntekijät raporteissa arvostavat.

”Sen täytyy olla konkreettinen, että kyllä ne kirjaukset on ihan kauheen tärkeitä ja niistä paljon puhutaan, että kirjauksia on tärkeä tehdä ja semmosta konkreettista, mitä on oikeesti tapahtunut ja mitä.” (P)

”— —, koska ne on mulle se tärkein niinkun se, joka tehdään. Asiakas on jossain muualla ja mä kuitenkin vastaan hänen asioistaan niin silloin se raportin sisältö on äärimmäisen tärkeä.” (S3)

Raporttien koostamisessa ja yhteistyössä sanallistaminen on tärkeää. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän tulisi pystyä sanallistamaan selkeästi tavoitteet, mihin pyritään ja puolestaan perhetyöntekijöiden ja -ohjaajien tulisi pystyä selkeästi sanallistamaan onko tavoitteisiin päästy. Tällöin raporttien sisältö toimii tarkoituksenmukaisena arvioinnin työkaluna lastensuojelun sosiaalityöntekijälle, jonka avulla hän pystyy arvioimaan lapsen tilannetta sekä edun toteutumista. Alla olevassa katkelmassa lastensuojelun sosiaalityöntekijä kuvaa raportin merkitystä yhteistyön mahdollistavana objektina kuvaamalla raportin käyttämistä perheen tilanteen seurannassa.

”Ja sehän on jatkuvaa arviointityötä, koska tuota jos jossakin raportissa, vaikka nousee joku semmonen huolenaihe, niin kyllä minä ainakin katson sitten seuraavassa raportissa, että onko siihen otettu kantaa ja miten se asia on muuttunut, onko se edelleen ajankohtainen vai onko se saatu hoidettua vai on se eskaloitunut johonkin suuntaan.” (S3)

Lastensuojelun sosiaalityöntekijän saamien raporttien käsittely on jokaisen sosiaalityöntekijän omalla vastuulla. Sosiaalityöntekijän panostaminen raportin seurantaan saattaa osaltaan vaikuttaa siihen havaitaanko huoli tai onko sosiaalityöntekijä tietoinen esimerkiksi lapsen tulevasta vierailusta sukulaisten luona. Raporttien mahdollisen huolimattoman seurannan myötä yhteistyöhön saattaa syntyä säröjä. Alla olevassa katkelmassa lastensuojelun sosiaalityöntekijä kertoo, kuinka perheosastolta saatujen raporttien käsittelyssä, on jokaisen sosiaalityöntekijän oman harkinnan mukaista päättää, kuinka paljon aikaa käyttää raporttien läpikäymiseen. Sosiaalityöntekijä käyttää katkelmassa arvion käsitettä kuvaamaan sosiaalityöntekijän vastuuta raportin läpikäymisessä.

”Kyllä. Se on nimenomaan, koska nehän on, tota niitä ei esimerkiksi käsitellä missään tiimissä eikä kollegoiden kanssa vaan se on jokaisen, jokaisen niinkun sosiaalityöntekijän omaa arvioo sitten. Kuinka tarkkaan ne lukee, kuinka paljon niihin haluaa käyttää aikaa, kuinka paljon haluaa tarkistaa jotakin jos joku jää epäselväksi.” (S3)

Lastensuojelun sosiaalityöntekijät toivovat raporteihin hieman enemmän yksilöimistä sekä menetelmien ja niistä tehtyjen havaintojen erittelyä tavoitteiden saavuttamisen osalta. Useat käytetyt menetelmät saattavat olla sosiaalityöntekijälle vieraita, joten niiden lyhyt avaaminen olisi kokonaistilanteen ymmärryksen kannalta tärkeää. Raporteihin voisi sisällyttää myös enemmän

asioita vanhemman osalta ja avata hieman myös vanhemman saavuttamia tavoitteita.

Kokonaisuudessaan raportit koetaan kuitenkin tärkeinä ja toimivina objekteina toimintajärjestelmien rajapintatyössä. Ilman raportteja yhteistyö toimintajärjestelmien välillä muodostuisi luultavaksi monimutkaiseksi ja haastavaksi, jolloin myös tilanteen seuranta molempien toimintajärjestelmien osalta olisi vaativaa.

Yhteydenpito, luottamus, avoimuus, sitoutuminen ja kiinnostuneisuus onnistuneen yhteistyön välineinä

Toimintajärjestelmien kohdatessa rajapinnalla onnistuneen yhteistyön välineiksi nousee rajaobjektin lisäksi yhteydenpito, luottamus, avoimuus, sitoutuminen sekä kiinnostuneisuus. Nämä tekijät tekevät yhteistyöstä sujuvaa ja mutkatonta sekä ylläpitävät toimintajärjestelmien välillä yhteisiä vuorovaikutuksen sekä toiminnan käsikirjoituksia.

Lapsen edun varmistamisessa tiivis yhteydenpito niin perheosastolle kuin myös moniammatillisten toimijoiden välillä on äärimmäisen tärkeää. Tiiviin yhteydenpidon myötä lastensuojelun sosiaalityöntekijät kokevat olevansa selvillä, missä perheen kohdalla mennään. Perheosastolta kulkee tieto sosiaalityöntekijälle oikeastaan kaikista vanhempaa ja lasta koskevista muutoksista ja mahdollisista tilanteista, joissa kaivataan lastensuojelun sosiaalityöntekijän mielipidettä ja nopea yhteyden saaminen ja vastaaminen on erityisen merkityksellistä ja kaivattua.

”No yhteistyö totta kai, kun sijaitaan eri paikkakunnilla, niin se on yleensä etäyhteistyötä, mutta siellä pidettiin hirveen hyvin kartalla ja jos oli jotain asiaa, niin siitä ilmoitettiin ja sitten ihan oli myös joskus tosiaan puhtaasti vaan kuulumiset, että näin ja palaverit pidettiin säännöllisesti, niin se oli musta hirveen luontevaa — —.” (S2)

Yllä olevassa katkelmassa lastensuojelun sosiaalityöntekijä kuvaa yhteydenpidon olleen luontevaa yhteistyössä. Katkelmassa sosiaalityöntekijä kertoo myös, miten yhteydenpito ei ole aina ollut vain kiireellisissä asioissa yhteydenottoa vaan myös kuulumisten vaihdolle on sijansa.

Tärkeimmäksi onnistuneen yhteistyön tekijäksi nousee luottamus. Etenkin lastensuojelun sosiaalityöntekijät korostavat luottamuksen merkitystä yhteistyössä. Työskentelyssä tulee olla luottamus alusta saakka, vaikka myös toiminnan riskit tiedostetaan. Toisella paikkakunnalla ja eri organisaatiossa oleminen voisi osaltaan mahdollistaa asioiden hoitamisen niin, että sosiaalityöntekijä ei olisi asioista tietoinen. Lastensuojelun sosiaalityöntekijät pystyvät kuitenkin rakentamaan luottamuksen perheosaston työntekijöihin ja heidän vankkaan ammattitaitoonsa. Perheosasto ymmärretään erityisenä yksikkönä ja melko varmana palvelun tuottajana, jolla on myös hyvä työskentelyn taso. Näin luottamuksen rakentaminen on suhteellisen helppoa. Luottamukseen kuuluu myös luottaminen toisen tahon esiin nostamaan huoleen ja siihen, että huoleen uskalletaan myös tarttua. Alla olevassa katkelmassa lastensuojelun sosiaalityöntekijä käyttää luottamuksen käsitettä yhteistyön vahvana piirteenä ja kuvaa yhteistyön olleen sen verran tiivistä, että luottamus on kerinyt syntyä.

”Että tässä pitää niinkun olla luottamus. Sosiaalityöntekijä pystyy luottamaan niihin perheosaston työntekijöihin ja mulla oli ihan täysi luottamus heihin, että sen verran siinä tehtiin yhteistyötä ja kyllä.” (S1)

Erityisesti luottamus sekä yhteisen näkemyksen ja linjauksen luominen tavoitteista muodostavat yhteistyölle relationaalisuutta, joka luo yhteistyöstä entistä mielekkäämpää sekä tuottavampaa.

Sitoutuminen ja kiinnostus ovat yhteistyössä tärkeässä roolissa. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän tulee olla riittävän sitoutunut ja kiinnostunut perheen asioista, jotta tavoitteiden asettaminen olisi monipuolista ja juuri kyseiselle perheelle kohdistettua. Sitoutuminen ja kiinnostus perheen asioista luovat myös perhetyöntekijöille ja -ohjaajille luottamusta sekä selkeiden tavoitteiden asettamisen myötä helpottaa tavoitteiden tavoittelua eri menetelmien avulla. Myös perheosaston työntekijöiden tulee olla sitoutuneita esimerkiksi kirjaamaan huolellisesti päivittäiskirjaukset perheestä ja olla päivittäin kiinnostuneita perheen sen hetkisestä tilanteesta, jotta tilanteet tulee tulkittua ja kirjattua raportteihin oikein.

”Niin ja, että on oikeesti niin kun kiinnostunut siitä perheestä, joka on täällä. Siitä lapsesta ja siitä äidistä. — —.” (P)

Yllä olevassa katkelmassa perheosaston perhetyöntekijä kuvaa lastensuojelun sosiaalityöntekijän aitoa kiinnostusta yhteistyötä vahvistavana tekijän käyttäen kiinnostuneisuuden käsitettä.

Toimivaan yhteistyöhön kuuluu myös avoin keskustelu. Lastensuojelun sosiaalityöntekijät huomaavat raporteista, että perheosastolla pyritään vanhemman kanssa avoimeen ja monipuoliseen keskusteluun. Yhtä tärkeää on kuitenkin avoimuus myös sosiaalityöntekijöiden ja perheosaston työntekijöiden välillä. Avoimuuteen liittyy rohkeus jakaa jopa ammattiroolin ulkopuolelle menevää henkilökohtaista näkemystä, jota ei välttämättä viranomaisroolissa voida samoin sanoittaa. Tämä rohkeus ja avoimuus mahdollistaa muun muassa inhimillisten tunteiden käsittelyä ja esimerkiksi turhautumisen purkamista, jonka jälkeen yhteistyön anti jälleen ammattiroolissa on monipuolisempaa ja vakaampaa. Ammattiroolin ulkopuolinen keskustelu on eräänlaista arvokeskustelua, jota myös relationaalisen yhteistyön saavuttaminen vaatii.

6.1.4 Yhteisön roolia ja työnjakoa kuvaavat tekijät käsikirjoituksen ylläpitäjinä

Aineiston perusteella moniammatillisuus nousee yhteistyön tukevaksi tekijäksi yhdessä yhteisten linjausten saavuttamisen kanssa. Nämä tekijät korostavat toimintajärjestelmien välisen verkoston syntymistä sekä toimintajärjestelmien välille muodostuvaa tasaveroista yhteistyötä ja toimintajärjestelmien välisen jaetun käsikirjoituksen ylläpitämistä. Tässä luvussa tarkastelen moniammatillisuuden sekä yhteisten linjausten muodostumisen käsitteitä lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden ja perhetyöntekijöiden ja -ohjaajien puheessa.

Moniammatillisuus mahdollistaa yhteistyössä rikkaan vuorovaikutuksen sekä uusien näkökulmien syntymisen. Moniammatillisuus ja yhteistyö myös takaavat perheille parhaan mahdollisen tuen sekä palvelun tarjoamisen. Alla olevassa katkelmassa lastensuojelun sosiaalityöntekijä kuvaa perheosaston mahdollisuutta työskennellä moniammatillisessa verkostossa ja kertoo sen olevan arvokas asia. Sosiaalityöntekijä kuvastaa monikulttuurisen osaamisen merkitystä yhteistyössä.

”— — sitten mä arvostin tosi paljon siellä, että vankilalla tai Vanajalla perheosastolla oli käytettävissä myöskin sitä, olettaisin, että etniseltä taustaltaan niinkun monikulttuurista osaamista. Niin se oli niin kun tosi iso vahvuus.” (S3)

Onnistuneen yhteistyön tärkeäksi tekijäksi nousee myös yhteinen näkemys ja linjaus toiminnan tavoitteista. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden ja perheosaston perhetyöntekijöiden ja -ohjaajien on tärkeää löytää yhteinen näkemys perheen tilanteeseen, tavoitteisiin ja mahdollisesti tulevaisuuden suunnitteluun, jotta myös vanhempi pystyy luottamaan tavoitteisiin sekä prosessiin. Yhteisen näkemyksen ja linjauksen löytäminen vaatii välillä yhteenottoja ja eteen saattaa tulla haastaviakin tilanteita. Tärkeää kuitenkin on, että vaikeistakin tilanteista selvittää ja lopulta päästään yhteisymmärrykseen ja tilanteeseen, jossa asiat sujuvat.

”No siinä on tietysti tää, että ollaan yhteyksissä tarvittaessa ja sitten saadaan yhteys ja sitten se, että voidaan keskustella eriävistä näkökannoista ja tietysti se, että — — me niinkun sitä yhteistä linjausta pohdittiin ennen, kun se otettiin vanhemman kans esille, et voitiin niin esittää, että me viranomaistaho ollaan samalla näkemyksellä, et se on tärkeä ettei sitten vanhemmalle tule esiin, että sitten toinen sanoo yhtä ja toinen toista, että on yhteinen näkemys. Et just tämä, että on se keskusteluyhteys ja luottamus.” (S1)

Yllä olevassa katkelmassa lastensuojelun sosiaalityöntekijä kuvaa yhteisen linjauksen löytymisen tärkeyttä yhteistyön onnistumisen taustalla, käyttää luottamuksen käsitettä onnistuneen yhteistyön kuvauksessa sekä kuvaa yhteydenpidon tärkeyttä. Sosiaalityöntekijä käyttää myös viranomaistahon käsitettä kuvaamaan toimintajärjestelmien toimijoiden muodostamaa yhteistyön verkostoa.

6.1.5 Käsikirjoitus toimintajärjestelmien välisessä rajapintatyöskentelyssä

Toiminnan kohteeksi toimintajärjestelmien rajapintatyössä rakentuu lapsen etu sekä lastensuojelun sosiaalityöntekijöille että perhetyöntekijöille ja -ohjaajille. Molempien toimijoiden toimintajärjestelmissä on paljon yhtäläisyyksiä ja näin päämäärä toiminnalle muodostuu yhteiseksi. Yhteisen toiminnan kohteen jakaminen luo työskentelyyn merkityksellisyyttä sekä yhteisesti tavoiteltavan lopputuloksen tavoittelua, joka osaltaan vaikuttaa yhteistyön sujuvuuteen. Toimijoiden jakaessa yhteisen kohteen muodostuu myös puheessa ja

toiminnoissa automatisoituneet yksilön toiminnot yhteneväisiksi. Nämä Engeströmin (2004) esittelemät operaatiot siirtyvät toimintojen välillä muodostamatta kuitenkaan näiden toimintajärjestelmien välillä toiminnan häiriöitä. Toimijoiden välillä vallitsevat yhtenevät operaatiot puolestaan luovat vahvempaa yhteyttä toimijoiden välille. Nämä operaatiot muodostuvat toiminnan tukeviksi tekijöiksi, jotka ylläpitävät yhteisesti jaettua toiminnan ja vuorovaikutuksen käsikirjoitusta toimintajärjestelmien rajapintatyöskentelyssä.

Lastensuojelun sekä perhetyön yhteistyö rakentuu miltei välttämättömäksi elementiksi perheosaston toiminnassa, jonka vuoksi Engeströmin (2004) esittelemä solmun käsite kuvaa näiden kahden toimintajärjestelmän yhteistyötä melko hyvin. Solmun käsite kuvaa toimintaa, jossa eri toimintajärjestelmien toimijat suuntaavat yhteistä suunnittelua sekä ongelmanratkaisua samaan kohteeseen. Toiminta sisältää rajanylityksiä, mutta huomioitavaa on, että kukaan toimija tai mikään osapuoli ei ole yhteistyössä täysin kontrolloivassa asemassa. Tässä toiminnan muodossa toiminta on usein pitkäjänteistä sekä tuottavaa. (Engeström 2004, 87). Lastensuojelun sekä perhetyön yhteistyö on siis eräänlaista jatkuvaa solmutyöskentelyä eikä vain yksittäistä rajojen ylittämistä.

Solmutyöskentely näkyy aineistossa toimijoiden molemminpuolisena arvostuksena toisiaan kohtaan sekä ammattitaidon arvostamisena puolin ja toisin. Alla olevassa katkelmassa lastensuojelun sosiaalityöntekijä kuvaa ammattitaidon arvostamista, perhetyöntekijän vanhempaan suhtautumisen avulla, kun haastattelussa pohdittiin yhteistyön toteutumista. Sosiaalityöntekijä käyttää tilanteen kuvauksessa käsitteitä ammattitaitoinen, rakentava sekä lämmin.

”Joo, ihan erittäin ammattitaitoisia ihmisiä. Ja se, että rakentavasti suhtaudutaan vanhempaan, että se on niin ja lämmöllä, mutta kuitenkin se, että nähdään sitten missä kohtaa on semmoista missä pitäisi saada asioita muuttumaan”. (S1)

Solmutyöskentelyn piirteet korostuvat lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden sekä perheosaston perhetyöntekijöiden yhteistyössä, sillä he työskentelevät saman asiakkaan kanssa. Vankila konseptina sekä lapsen läsnäolo tilanteessa vaatii yhteistyön osapuolilta jatkuvan yhteydenpidon mahdollistamista niin raporttien kuin muiden yhteydenpidon keinojen myötä. Yhteistyö on jatkuvaa ja intensiivistä, etenkin mikäli perheelle tapahtuu sijoituksen aikana paljon.

Lastensuojelun sekä perheosaston välinen yhteistyö on väistämätöntä perheosaston toiminnan kannalta, ja tämän vuoksi molemmat toimijat ovat toisilleen korvaamattomia. Alla olevassa katkelmassa perheosaston työntekijä kuvaa lastensuojelun tärkeää roolia yhteistyön kumppanina käyttäen käsitteitä välttämätön, väistämätön ja tärkeä.

”Tietenkin lastensuojelu on se välttämätön väistämätön yhteistyökumppani. Että, ilman lastensuojelua meille ei yhtään lasta tänne sijoitettais, että sinällään niin kun minä ajattelen, että on kyllä hurjan tärkeä. — —. (P)

Yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa toimijat ylittävät ennalta oletettua käsikirjoitusta, pyrkimättä kuitenkaan tietoisesti muuttamaan tai kyseenalaistamaan sitä (Engeström 2004, 108). Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden ja perheosaston perhetyön välisen yhteistyön tukevat tekijät muodostavat toimintajärjestelmien välille yhteisesti jaetun toiminnan ja vuorovaikutuksen käsikirjoituksen, jonka avulla toimijat ovat tietoisia siitä, millaisia asioita onnistuneelta yhteistyöltä vaaditaan.

Alla olevassa kuviossa on esitetty lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden sekä vankilan perheosaston perhetyöntekijöiden ja -ohjaajien rajavyöhyketoiminnassa vallitseva toiminnan ja vuorovaikutuksen käsikirjoitus. Toiminnan kohde sekä rajaobjekti muodostuvat kummankin toimijan toiminnoissa yhteisiksi sekä yhteistyötä mahdollistaviksi tekijöiksi. Vaakasuuntaisten nuolien väliin on sijoitettu yhteistä käsikirjoitusta ylläpitävät tekijät.

KUVIO 5. Toiminnan ja vuorovaikutuksen käsikirjoitus rajapintatyöskentelyssä

6.2 Toiminnan rajapinnoilla näkyvät jännitteet

Huoli tunnistettiin toimintajärjestelmien välillä muodostuneeksi rajakäsitteeksi aineiston analyysin aivan alkuvaiheissa. Tutkittavat kertoivat kuvauksia, joissa huolen käsite korostui sekä toistui useaan kertaan. Tutkittavat kertoivat tilanteista myös tunnepitoisesti. Tutkittavien kertomuksissa oli havaittavissa haikeuden, surullisuuden, turhautumisen, oman huolen sekä myös toiveikkouden tunteita yhteisestä huolesta puhuttaessa. Yhteistä ymmärrystä huolesta, lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden sekä perheosaston perhetyön välillä, haetaan usein vanhemman tuomion päättyessä, jolloin pohditaan tuen tarpeita osastojakson jälkeiseen aikaan. Toimintajärjestelmien väliset toiminnan haasteet tulivat aineistossa näkyväksi huolesta puhuttaessa.

Huolen käsitteeseen liittyy osaltaan myös eriävät käsitykset riittävän hyvästä vanhemmuudesta. Ymmärrys riittävän hyvästä vanhemmuudesta rakentuu jokaisen toimijan sekä asiakkaan muodostuneista ajatusrakennelmista liittyen niin ruokailutottumuksiin, siisteyskäsityksiin sekä kulttuurisiin eroihin. Erot riittävän hyvän vanhemmuuden käsityksissä kohtaavat toimintajärjestelmien

rajapinnoilla ja yhdessä huolen kanssa voi aiheuttaa ristiriitoja. Ymmärrys riittävän hyvästä vanhemmuudesta vaatii tasapainoilua jokaisen toimijan osalta, jotta kaikille sopiva riittävyys löytyisi. Alla olevassa katkelmassa perhetyöntekijä kuvaa riittävän hyvän vanhemmuuden ymmärtämisen monimutkaisuutta, kun haastattelussa pohditaan lapsen edun ymmärtämistä käsitteenä ja käsitteen ymmärtämiseen liittyviä mahdollisia eroavaisuuksia toimijoiden välillä.

”Riittävän hyvä vanhemmuus, että mitä se itse kullekin tarkoittaa. Että, sehän riippuu ihan sosiaalityöntekijästä ja sitten meistä perhetyöntekijöistä muutenkin, että.” (P)

Perheosaston sekä lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kertomana huolen ristiriidat liittyvät usein sijoituksen loppuun ja vapautumiseen, kun pohditaan perheosastojakson jälkeisiä tuen muotoja vanhemmalle ja perheelle. Etenkin perheosaston puheessa nousee esiin tilanteet, joissa lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden puolelta huoli nähdään täysin erilaisena tai huolta perheestä ei nähdä laisinkaan. Perheosastolla työntekijät tekevät perheiden kanssa työtä intensiivisesti, ovat paikalla aamusta iltaan ja käyttävät erilaisia menetelmiä perheen tilanteen kokonaiskartoitukseen. Intensiivisen työn vuoksi perheosastolla nähdään esimerkiksi asioiden toistuvuus vanhemman ja lapsen toiminnassa, josta huoli usein nousee.

”Joo, mutta et kyllä se varmaan on juuri tää, että jotenki ehkä vähän ohitetaan se meidän esiin nostama huoli. — —, mutta että ei oteta sitä koppia siitä, että kun se perhe täältä kotiutuu niin jonkun täytyisi niinkun ottaa se huoli myös vastaan.” (P)

Yllä olevassa katkelmassa vankilan perheosaston perhetyöntekijä kuvaa vanhemman ja lapsen siirtymää vankilasta takaisin vankilan ulkopuoliseen elämään ja arkeen. Perhetyöntekijä käyttää huolen käsitettä kuvaamaan toimintajärjestelmien välille syntyvää mahdollista ristiriitaa sekä kuvaa huolen käsitteellä toimijoiden poikkeavia ajatusmalleja.

Perheosaston työntekijöille on tullut esiin myös tilanteita, joissa lastensuojelun sosiaalityöntekijällä ei ole ollut perheestä huolta ennen osastolle sijoittamista eikä osastojakson jälkeen, vaikka perheosaston puolelta on noussut huoli perheestä. Muutamissa perheosaston työntekijöiden kertomissa tilanteissa vanhemman vapautumisen jälkeen perheosastolle on jäänyt huoli vanhemman jatkosta, sillä vanhempi on saattanut esimerkiksi kotiutua ilman kotia tai paikka,

johon perhe on mennyt ei ole perheosaston silmiin näyttäytynyt lapsen edun mukaiselta. Joissakin tapauksissa lastensuojelun sosiaalityöntekijä on saattanut tiedustella tuen tarvetta vanhemmalta itseltään ja painottaa tuen päätöksissä enemmän vanhemman kuin perheosaston näkökantaa. Tällaisissa tilanteissa lienee korostuvan jo liiankin vahva luottamus perheosastoon palvelun tuottajana ja perheen tilanteen tukijana sekä mahdollisesti myös etätyön haasteet ja heikko sitoutuminen perheen asioihin.

”Niin sitten, jos meillä tavallaan nousee huoli asiakkaasta, mutta sitten lastensuojelu on taas silleen, että he pärjäävät, niin siinäkin tulee semmonen ristiriita. Että, kun me ollaan nähty ja ollut vaikka joku pitkäkin aika, että samat asiat toistuu ja sitten siihen ei tavallaan tartuta ja vaikka perhe ei saa sellasta tarvittavaa tukea, vaikka kotona vanhemman vapauduttua, mitä tarvis, koska lastensuojelu on sitten todennut, että ei se niin justinsa.” (P)

Yllä olevassa katkelmassa perhetyöntekijä käyttää huolen käsitettä liittäen sen ristiriidan käsitteeseen kuvatessaan tilannetta, jossa perheen sijoitus perheosastolla on päättymässä. Katkelmassa perhetyöntekijä kuvaa myös perheosaston perhetyöntekijöiden läheistä roolia perheen elämässä ja sen tuomaa mahdollisuutta havaita huoli.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijöillä huoleen liittyvät ristiriidat ovat hieman päinvastaisia kuin perheosaston työntekijöillä. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kertomana nousee esiin tilanne, jossa puolestaan perheosastolta on välittynyt ajatus sosiaalityöntekijälle lastensuojelun sekä perhetyön vastakkainasettelusta. Tilanteessa lastensuojelun sosiaalityöntekijälle on välittynyt perheosastolta ajatus siitä, miten lastensuojelu olisi ikävä asia ja sitä ei tarvittaisi enää sijoituksen päätyttyä. Todellisuudessa lastensuojelu on pysynyt asiakkaan mukana myös sijoituksen jälkeen. Tilanteessa on ollut mukana myös mahdollisesti ristiriitaa vuorovaikutuksessa sekä asioiden välittämisessä kirjoitetussa muodossa, jolloin ristiriitoja myös syntyy helpommin.

Toisaalta lastensuojelun sosiaalityöntekijöillä nousee esiin myös päinvastainen kokemus, jossa osastojakson jälkeisiä tukitoimia pohdittaessa lastensuojelun sosiaalityöntekijä on kokenut perheosastolta tarjotun tai ehdotetun tuen rasittavan vanhempaa ja perhettä jo liiaksi. Tuki ja sen määrä vanhemman arjessa tulee suhteuttaa vanhemman voimavaroihin ja pohtia tuen tarjoamisessa enemminkin tuen laatua kuin sen määrää. Tämänkaltaisissa tilanteissa perheosastolle saattaa välittyä ajatus siitä, että lastensuojelun sosiaalityöntekijä

ohittaa perheen huolen, joka korostuu perheosaston perhetyöntekijöiden ja -ohjaajien vastauksissa.

Kaikkia ristiriitatilanteita yhdistää eriävät mielipiteet perheeseen liittyvästä huolesta ja perheen tarvitsemista tuen muodoista. Usein ristiriidat liittyvät siihen, että perheosastolla on vahvempi näkemys perheen tilanteesta ja siihen liittyvästä huolesta kuin lastensuojelun sosiaalityöntekijällä. Joissakin tilanteissa ristiriitojen taustalla saattaa olla myös eriävät mielipiteet siitä, mikä ymmärretään sen hetkessä tilanteessa lapsen eduksi ja parhaaksi. Alla olevassa katkelmassa lastensuojelun sosiaalityöntekijä kuvaa voimakkaamman näkemyksen käsitteen avulla yhteistyölle muodostunutta jännitettä, joka on kuitenkin ymmärretty vallitsevien työskentelymuotojen avulla.

”Että tässä tuli mulle itelle vähän, heillä oli voimakkaampi näkemys siitä [huolesta], oli mulla tiedossa, mutta heillä oli ehkä vahvempi näkemys siitä niin, mutta ymmärsin sen kyllä ihan täysin — —.” (S2)

Lastensuojelun sosiaalityöntekijät tarkastelevat perheosastolle sijoittuneen lapsen ja perheen tilannetta kokonaiskuvana ja vahvasti juridisiin asioihin nojautuen. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän tavoite on saada perhe turvalliseen tilanteeseen ja mahdollistaa heille heidän tarvitsemansa tuki, jonka perheosasto pystyy kyseisessä tilanteessa tarjoamaan. Perhetyöntekijät ja -ohjaajat perheosastolla keskittynevät enemmän lapsen kasvun ja kehityksen sen hetkiseen tilanteeseen ja tukemiseen sekä vanhemman mahdolliseen voimaantumiseen. Perheosasto pyrkii tarjoamaan perheelle tilanteesta huolimatta mahdollisimman normaalia arkea, johon sisällytetään monipuolisia arjen toimintoja ja tapahtumia. Huolen tulkinnoissa korostuu eri toimintajärjestelmien sijoittuminen juridiseen osasysteemiin sekä hoivan osasysteemiin sekä toimijoiden muodostamat kulttuuriset käsikirjoitukset ja toimijoiden moniäänisyys, jotka mahdollisesti selittävät myös tulkinnallisia eroja asiantuntijoiden välillä.

Haasteet toimintajärjestelmien välisessä rajapintatyössä

Toimintajärjestelmien välisen yhteistyön haasteiksi rajapintatyössä nousevat moniammatillisuus, sitoutuminen, lastensuojelun sosiaalityöntekijän

vaihtuminen, tavoitteiden asettamisen haasteet, organisaatioiden eri järjestelmät, sosiaalityöntekijöiden moniäänisyys sekä tietoisuus perheosastosta. Toiminnan haasteissa korostuu myös toiminnan rajakäsitteeksi muodostuva huolen käsite. Yhteistyön jännitteet kertovat siitä, miten perheosastolle sijoittaminen on lastensuojelun sosiaalityöntekijälle usein uusi ja poikkeava tilanne, johon sosiaalityöntekijällä ei ole vielä valmista toiminnan mallia.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijät noustavat haastattelussa esiin perhetyöntekijöitä ja -ohjaajia enemmän positiivisia kokemuksia yhteistyöstä. Perheosaston työntekijät rakentavat yhteistyötä usean eri sosiaalityöntekijän kanssa ja kohtaavat näin paljon erilaisia yhteistyön tapoja ja ajatusrakennelmia, jotka muokkaavat perhetyöntekijöiden ja -ohjaajien käsityksiä yhteistyötä ja sen laadusta. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöillä on puolestaan usein vain yksi kokemus yhteistyöstä perheosaston kanssa.

Moniammatillisuus nousee sekä yhteistyön haasteeksi, että myös yhteistyötä tukevaksi tekijöiksi. Moniammatillisuuden ympärille liittyvät haasteet kohdistuvat erilaisten palavereiden ja tapaamisten aikataulutukseen sekä toiminnan tasolla ymmärrykseen siitä, kuka edustaa mitäkin asemaa tai organisaatiota kussakin yhteistyön tilanteessa. Moniammatillisuus ja toimijoiden asema nousee välillä haasteeksi myös tiedonkulullisissa asioissa. Toimijoiden aseman hahmottamiseen liittyvät haasteet nousevat esiin etenkin lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden puolelta. Perheosaston toiminnan kokonaisuuteen liittyä useita toimijoita myös perheosaston ulkopuolelta, jolloin toimijoiden edustaman organisaation hahmottaminen muodostuu ajoittain haasteeksi.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden työn puolesta jokaisen toimijan aseman ja roolin hahmottaminen ei ole kuitenkaan välttämättömyys. Haastateltavat luottavat, että välillä työhön riittää ymmärrys siitä, että moniammatilliset toimijat edustavat kyseistä organisaatiota jossakin roolissa ja toimivat näin viranomaisroolissa, joka on yhteistyön kannalta tärkein asia. Moniammatillisuuden haaste tulee esiin myös sijoituspäätöstä tehdessä, jolloin lastensuojelun sosiaalityöntekijän tulee olla yhteydessä useaan paikkaan ja hoitaa monta eri yksityiskohtaa kuntoon. Alla olevassa katkelmassa lastensuojelun sosiaalityöntekijä kuvaa moniammatillisuuden käsitteen avulla yhteistyössä esiintynyttä haastetta toimijoiden aseman tunnistamisesta.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijä kuvaa katkelmassa myös kosketuspintaa vankilan toimintajärjestelmään ja sen toimijoihin.

”— me oltiin kuitenkin niin moniammatillinen porukka niin jossain vaiheessa hmm, meni sekaisin tai en niin kun enää jaksanut aina palauttaa mieliin, että kuka edustaa mitäkin organisaatiota, koska siinä oli niin kun vankilan sisältäkin monta eri toimijaa.” (S3)

Perheosaston puolelta moniammatillisuuteen liittyvät haasteet kohdistuvat palaverien aikataulutukseen sekä siihen, miten muut toimijat mieltävät tiedonkulun vankilan sekä perheosaston välillä. Toimijoiden on ajoittain haastava ymmärtää perheosaston ja vankilan olevan erillisiä organisaatiota, joiden välillä kaikki tieto ei kulje automaattisesti. Perheosastojakson alussa pidettävään lastensuojelupalaveriin osallistuu lastensuojelun ja perheosaston lisäksi vankilan työntekijä, jonka vuoksi aikataulujen sovittamisessa esiintyy ajoittain haasteita. Useimmissa tapauksissa palaveriaikojen sopiminen onnistuu kuitenkin hyvin.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden tietoisuus perheosastosta vaihtelee suurestikin, joka nousee yhteistyön haasteeksi etenkin perheosaston puolelta. Sosiaalityöntekijät puolestaan eivät koe tiedon puutetta perheosastosta yhteistyötä haastavana tekijänä vaan ovat enemmänkin tyytyväisiä siihen, kuinka saavat tietoa perheosastolta yhteistyön alkaessa. Perheosastolle sijoittaminen on sosiaalityöntekijälle kuitenkin hieman muista sijoituksista poikkeava prosessi, jonka kulun selvittäminen vaatii aluksi aikaa. Perheosaston toiveena usein onkin, että lastensuojelun sosiaalityöntekijät pääsisivät edes kerran vierailemaan perheosastolla, jotta ymmärrys perheosastosta kasvaisi. Tietoisuuden puute esiintyy yhteistyössä useimmiten ristiriitoina yhteisen toiminnan kohteen määrittelyssä ja sijoituspäätösten yhtäläisessä ymmärtämisessä.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden yksilöllinen ymmärrys perheosastosta saattaa vaikuttaa osittain myös lasten sijoituspäätöksiin. Sosiaalityöntekijät tulevat erilaisista taustoista ja omaavat erilaisia kokemuksia, jotka luovat jokaiselle lastensuojelun sosiaalityöntekijälle omanlaiset lähtökohdat käsitellä asioita. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden moniäänisyys heijastuu perheosastolle päätöksinä, joiden perusteet eivät tule selvästi esiin tai aukea kaikille. Usein tällaisissa tilanteissa perheosaston henkilökunta uskoisi sijoituksen osastolle palvelevan lapsen ja perheen etua, mutta lastensuojelun näkökanta tilanteessa onkin aivan toinen. Sijoituksiin liittyvissä hieman

epäselvissä tilanteissa perheosastolle on viimevuosien aikana välittynyt ajatus siitä, miten lastensuojelun sosiaalityöntekijät eivät välttämättä ole olleet halukkaita ottamaan vastaan riittävästi tietoa perheosastosta tai olleet halukkaita tulemaan paikanpäälle tutustumaan perheosastoon.

Tietämättömyys siitä, millainen paikka perheosasto on, saattaa nostattaa lastensuojelun sosiaalityöntekijöille esimerkiksi pelkoja sijoituksen sujumisesta. Sosiaalityöntekijät kohtaavat työssään paljon haastavia tilanteita ja ikäviäkin kohtaloita, joita tietenkin pyritään aina jatkossa välttämään. Epävarmuus lapsen sijoituksen paikasta saattaa vahvistaa tunteita ikävistä kokemuksista. Perheosastolla painotetaan, että tällaisia tilanteita on kuitenkin onneksi vain harvoin ja useimmissa tapauksissa sijoituspäätöksestä ollaan yksimielisiä ja nähdään sijoitus osastolle hyvänä etappina sekä vanhemman, että lapsen kannalta. On myös paljon lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä, jotka puolestaan haluavat päästä käymään perheosastolla ja nähdä, mistä arki osastolla koostuu.

”— — joskus niin kun vankilaan joutuva pienen lapsen äiti tai raskaana oleva nainen on jotenkin semmosen erityiskohtelun tai jotenkin öö eriarvoisen kohtelun kohteena. — — et siinä ei oikeesti mietitä sitä lapsen etua sit kuitenkaan” (P)

Yllä olevassa katkelmassa perheosaston perhetyöntekijä pohtii tilanteita, joissa lapsi ei sijoitu vanhemman kanssa perheosastolle ja päätöksen perusteet ovat jääneet perheosastolle epäselviksi. Perhetyöntekijä kuvaa, kuinka päätös ei välttämättä pohjaudu täysin lapsen edun mukaisuuteen, vaan päätöksen taustalla vaikuttanee esimerkiksi oletukset vankilaan joutuvasta vanhemmasta ja hänen kyvystään toimia hyvänä vanhempana lapselleen.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus on suurta, mikä aiheuttaa haasteita etenkin vanhemman ja sosiaalityöntekijän väliselle yhteistyölle. Tilanne on usein haastava niin sosiaalityöntekijälle kuin myös perheosastolle, sillä kumpikaan toimija ei tiedä perheestä juuri mitään. Myös perheen muuttaminen uudelle paikkakunnalle johtaa tällaiseen tilanteeseen. Sosiaalityöntekijän vaihtuminen sekä sijoittamiseen liittyvä uusi tilanne näkyvät perheosastolla enimmäkseen tavoitteiden asettamisen haasteina. Oikeisiin asioihin kohdistuvia tavoitteita on vaikea pohtia, mikäli perhe sekä lapsen ja vanhemman tilanne eivät ole tulleet tutuksi. Tavoitteiden asettaminen liittyy vahvasti myös lastensuojelun sosiaalityöntekijän sitoutumiseen ja kiinnostukseen perheen tilanteesta ja

asioista. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä antaa yhteistyölle paljon, mikäli perehtyy huolellisesti perheen tilanteeseen ja pyrkii miettimään juuri kyseiselle perheelle sopivat tavoitteet. Sitoutuminen on moniammatillisuuden tavoin sekä yhteistyön haaste, että tukeva tekijä. Alla olevassa katkelmassa perhetyöntekijä kuvaa kiinnostuneisuuden käsitteen kautta onnistunutta tavoitteiden asettamista. Onnistuneiden ja hieman yksityiskohtaisempien lastensuojelun antamien tavoitteiden kautta perheosaston on helpompi määritellä arjen tavoitteet osastojaksolle.

”Ja se, että haluaa niinkun sanoa jotain tavoitteita tälle jaksolle. Mun mielestä se on jo ihan mielettömän hieno juttu, että ei oo vaan joku, että vähän nyt katotte sitä vuorovaikutusta vaan ihan oikeesti, että sen verran on tutustunut tähän, vaikka olis uusikin perhe, niin jotenkin se kiinnostus on semmonen tärkeä — —.” (P)

Sitoutuminen korostuu myös tiedonkulullisissa asioissa. Perheosasto tiedottaa vanhemman ja lapsen kiireettömistä asioista usein kuukausiyhteenvedossa, joka lähetetään raporttina lastensuojelun sosiaalityöntekijälle. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden tulee olla sitoutuneita lukemaan jokainen raportti huolellisesti, jotta toimijoiden välinen luottamus säilyy.

Organisaatioiden eri järjestelmiin liittyvät haasteet nousevat esiin lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden puolelta. Sijoituksen päättyessä tukitoimien järjestely vie aikaa ja vaatii lastensuojelun sosiaalityöntekijältä erinäisten asioiden järjestelyä ja varmistelua. Mikäli esimerkiksi tieto vanhemman vapautumisesta tulee vain hieman ennen vapautumisen ajankohtaa, on sosiaalityöntekijällä suuri työ keritä järjestämään tarvittavat tukitoimet.

Yhteistyöhön kuuluu erimielisyydet ja ristiriidat, mutta onnistuneessa yhteistyössä erimielisyyksistä voidaan keskustella ja niistä päästään eteenpäin yhteisellä ymmärryksellä toiminnan kohteesta sekä toiminnan tuloksesta.

”Niin, juu ja, että vähän saatetaan vähän olla erimieltäkin ja vähän kinatakin jostain asioista, mutta sit kuitenkin, että kummallakin on ehkä, kummallakin taholla on se semmonen ajatus siitä, että tän asiakkaan kuitenkin hyväksi tai parhaaksi tai jotenki tässä, et se on ehkä, sieltä huolesta kumpuaa sitten se semmonen vähän, että mä nyt tätä puolustan tätä omaani [näkökantaa] tässä näin.” (P)

Yllä olevassa katkelmassa perheosaston työntekijä kuvaa yhteistyössä esiintyviä ristiriitoja yhteistyöhön kuuluviksi tekijöiksi, sekä käyttää huolen käsitettä

ristiriitojen selittäväksi tekijäksi. Katkelmassa perhetyöntekijä kuvaa myös yhteistyön rakentuvan yhteisen toiminnan kohteen ympärille.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden yhteistyön jännitteet etenkin vaihtuvuuden sekä tavoitteiden asettamisen teemoissa, tuovat mukanaan vaikutuksia työnjaon jakautumiseen ja sekoittumiseen lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden sekä perhetyöntekijöiden ja -ohjaajien välillä. Tämä luo jokseenkin uudenlaista käsikirjoitusta perheosastolla tapahtuvaan rajavyöhyketoimintaan. Muuttuvan käsikirjoituksen ylittäminen yhteistoiminnassa toistuvasti luo hiljalleen uudenlaista toimintakulttuuria ja työnjaon kenttiä.

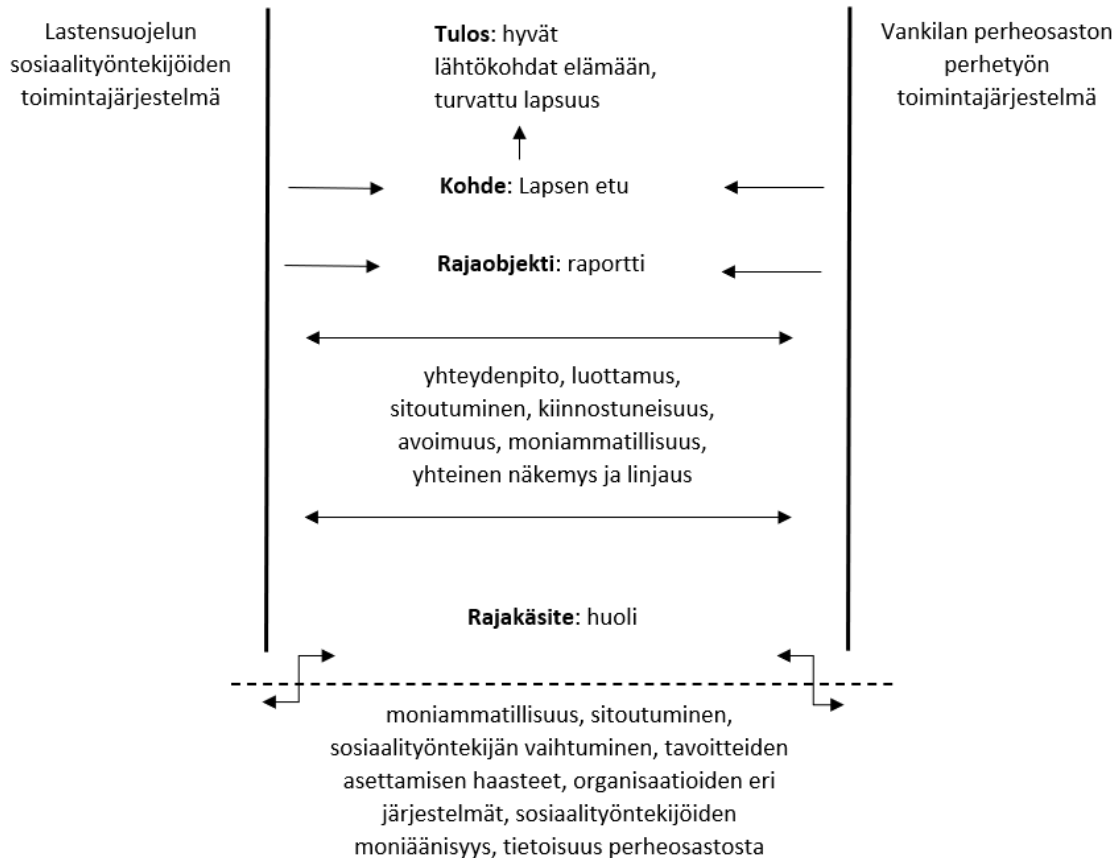
Lastensuojelun sosiaalityöntekijälle perheosastolle sijoittaminen on usein uusi tilanne ja perheosaston työntekijät joutuvatkin ajoittain ottamaan johtavaa roolia esimerkiksi lastensuojelupalavereissa ja kertomaan mitä tapahtuu sekä miten palaverin kulku tai asiakasprosessi etenee. Tietämyksen taso perheosastosta muokkaa osittain toimintajärjestelmien työnjakoa sekä korostaa toimintakäsikirjoitusten tuntemisen merkitystä ja luo näin uudenlaista toiminnan käsikirjoitusta toimintajärjestelmien väliseen rajapintatyöskentelyyn. Toimintakäsikirjoituksen hiljainen muuttuminen muokkaa toimijoiden totuttua positiota esimerkiksi palaveri tilanteissa ja vaatii toimintajärjestelmien toimijoita pohtimaan myös vuorovaikutuksen käsikirjoitusta uudelleen. Perheosaston käsikirjoituksia saattaa haastaa myös vankivanhempien tuottamat vastakäsikirjoitukset, jolloin tavoitteiden saavuttaminen yhteistyössä vaatii mahdollisesti uudenlaisia toiminnan muotoja.

”Joskus se on toki haaste. — — hän ilmoitti tullessa, että hän on hyvä vanhempi, piste. Niin sit miten me mietitään ne tavoitteet silti tänne jaksolle”.
(P)

Yllä olevassa katkelmassa perheosaston perhetyöntekijä kuvaa tilannetta, jossa vanhempi on tuottanut vastakäsikirjoituksen perheosaston toiminnan käsikirjoitukselle. Perhetyöntekijä kuvaa tilannetta, jossa vanhemman on haastavaa omaksua jaksolle vaadittavia tavoitteita.

Toiminnan ja vuorovaikutuksen käsikirjoituksen kuvioon (kuvio 5) on täydennetty käsikirjoituksen ylläpitämistä haastavat tekijät. Alla olevassa kuviossa katkoviivan alle asettuu yhteistyön haasteina moniammatillisuus, sitoutuminen, sosiaalityöntekijän vaihtuminen, tavoitteiden asettamisen haasteet,

organisaatioiden eri järjestelmät, sosiaalityöntekijöiden moniäänisyys sekä tietoisuus perheosastosta. Toimintajärjestelmien välisessä käsikirjoituksessa rajakäsitteenä on huoli, jonka ympärille useat yhteistyön ristiriidat muodostuvat.

KUVIO 6. Yhteistyön jännitteet toimintajärjestelmien välisen käsikirjoituksen haastajina

7 YHTEENVETO

7.1 Pohdinta ja johtopäätökset

Enroos (2014) on tutkinut institutionaalisen tilan muodostumista vankilan ja perheosaston välillä, kun toimintakäytännöt toimijoiden välillä ovat olleet vielä muodostumassa. Tämä tutkielma on toteutettu, kun toiminnan käytännöt ovat vakiintuneempia. Tässä tutkielmassa käytettiin toiminnan teoriaa, jonka avulla vakiintuneita toiminnan käytäntöjä voitiin hahmottaa, jäsentää ja tarkastella.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden sekä perheosaston perhetyöntekijöiden ja -ohjaajien toimintajärjestelmien yhtäläisyydet luovat yhteistyölle yhteisesti jaettuja tukevia tekijöitä, joista muodostuu toiminnan ja vuorovaikutuksen käsikirjoitus toimintajärjestelmien välille. Sekä lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden, että perheosaston perhetyön toiminta suuntautuu samaan toiminnan kohteeseen, joka edesauttaa onnistunutta yhteistyötä. Tutkielmassa lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden sekä perheosaston perhetyöntekijöiden ja -ohjaajien puheesta on muodostettu lapsen edun konstruktiot molempien toimijoiden osalta. Konstruktiot selittävät yhteistä toiminnan kohdetta ja osoittavat näkökulmaerojen kautta toimijoiden edustaman organisaation erilaisen aseman yhteiskunnassa ja organisaation toimijoiden suhteen lapseen ja lapsen edun tavoitteluun. Tutkielman tuottamalla lapsen edun konstruktiolla hahmotetaan vankilan muuttuneen vain aikuisten organisaatiosta myös lasta koskevaksi organisaatioksi.

Yhteistyössä muodostuneet onnistunutta yhteistyötä tukevat tekijät muodostavat ja ylläpitävät toimintajärjestelmien välistä käsikirjoitusta. Käsikirjoitus muodostui tutkielmassa yhteisestä toiminnan kohteesta, yhteydenpidosta, luottamuksesta, avoimuudesta, sitoutumisesta, kiinnostuneisuudesta, yhteisestä rajaobjektista, moniammatillisuudesta sekä yhteisten linjausten saavuttamisesta. Toimintajärjestelmien välistä käsikirjoitusta ja sen ylläpitämistä puolestaan haastavat moniammatillisuus, sitoutuminen,

lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden vaihtuminen, tavoitteiden asettamisen haasteet, organisaatioiden eri järjestelmät, sosiaalityöntekijöiden moniäänisyys sekä tietoisuus perheosastosta. Toimintajärjestelmien välisessä yhteistyössä huolen käsite muodostui rajakäsitteeksi, josta puhuttaessa useat toiminnan haasteet tulivat haastattelupuheissa esiin.

Lastensuojelun näkökulman mukaan tuleminen vankilan toimintaan perheosaston perustamisen myötä on muuttanut vankeinhoidon käytäntöjä ja tuonut vankilalle uudenlaisia tehtäviä (Enroos 2014, 140–151). Tämän tutkielman myötä voidaan todeta myös lastensuojelun käytäntöjen muuttuneen vankeinhoidon myötä sekä lastensuojelun rajojen laajentumisen yhä useampaan yhteiskunnan organisaatioon.

Perheosasto instituutiona on lastensuojelun sosiaalityöntekijöille kuitenkin vielä osittain vieras ja perheosastolle sijoittaminen tulee sosiaalityöntekijälle vastaan usein vain harvoin tai vain kerran uran aikana, jonka vuoksi sosiaalityöntekijöiden toiminnan käytännöt sijoituksissa eivät ole vielä täysin vakiintuneita. Jokaisen lastensuojelun sosiaalityöntekijän tulee sijoituksen eteen tullessa rakentaa omat toimintakäytännöt, jotka saattavat muodostua sosiaalityöntekijöiden välillä erilaisiksi. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden erilaisiksi muodostuneet toiminnan käytännöt saattavat osaltaan selittää tutkielman tuloksissa havaittua tilannetta, jossa perheosaston työntekijöiden puheissa nousi enemmän yhteistyön haasteiksi muodostuvia tekijöitä. Perheosaston työntekijät työskentelevät usein eri lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kanssa ja näin kohtaavat myös monia toiminnan käytäntöjä sekä saavat monipuolista yhteistyökokemusta. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden yhteistyökokemus rajoittuu puolestaan usein vain yhteen yhteistyökokemukseen perheosaston kanssa. Toimintajärjestelmien välinen yhteistyö noudattelee perheosaston käsikirjoitusta, johon lastensuojelun sosiaalityöntekijät pyrkivät mukautumaan.

Toimintajärjestelmien rajojen venyminen ja useillakin rajapinnoilla toimiminen ei näyttäisi vaikuttavan toimintaan ja sen muutoksiin negatiivisesti. Toimintajärjestelmien välinen rajavyöhyketoiminta lisää tuotetun palvelun laatua, luotettavuutta sekä monipuolistaa palvelua, etenkin samaan yhteiskunnan osasysteemiin kuuluvien toimintajärjestelmien välisessä rajapintatyössä.

Tämä tutkielma korostaa lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden sekä vankilan perheosaston perhetyön välistä yhteistyötä lapsen sijoituksissa perheosastolle. Mielenkiintoista olisi tämän tutkielman pohjalta tutkia toimijoiden muodostamia sekä yhteiskunnassa yleisesti vallitsevia käsityksiä vankilaan joutuvasta vanhemmasta ja konstruktioita siitä, millainen vanhempi vanki on lapselleen. Perheosastoa koskevaan tutkimukseen olisi jatkossa hienoa saada liitettyä vielä vahvempaa lapsinäkökulmaa, tuoden esiin lapsen hyvinvointia osastolla tai mahdollisesti lapselle muotoutuvia muistirakennelmia perheosastojaksolta.

Tämän tutkielman pohjalta lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden sekä perheosaston perhetyöntekijöiden ja -ohjaajien yhteistyötä vielä edelleen helpottaisi selkeämpi organisaatioiden eron teko vankilan ja perheosaston välillä. Vankila sekä perheosasto ovat täysin eri organisaatioita, vaikka toimivatkin vahvassa yhteydessä ja samalla alueella. Vankila tekee rajan vetoa rangaistuksen ja kuntoutuksen välillä, keskittyen vankeusrangaistusta suorittavaan aikuiseen. Perheosaston katsantokanta on puolestaan täysin lapsessa ja vanhemmuuden tukemisessa. Vankilan ja perheosaston mahdollisten vakiintuneiden toimintakäytäntöjen tarkastelu toiminnan teoriaa hyödyntäen olisi mielenkiintoista. Vankilan henkilökunnan suhtautumisen tutkiminen suhteessa lapsiin ja perheosastoon toisi toimijoiden välisestä rajapintatyöskentelystä paljon lisää tietoa. Toimijoiden toiminnan suuntautuminen osin eri kohteeseen luo yhteistyölle täysin uudenlaiset lähtökohdat.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden tietoisuutta perheosastosta olisi tärkeää lisätä, jotta yhteistyön toiminnan käytännöt ja käsikirjoitukset olisivat tunnettuja ja yhteistyön laatu pysyisi vakiona. Tämä tutkielma osaltaan lisää tietoisuutta perheosastosta lastensuojelun sosiaalityöntekijöille ja herättää mahdollisesti pohtimaan konseptia ja sen tärkeyttä. Yhteistyön rakentumisen kannalta olisi hienoa, mikäli sosiaalityöntekijöillä olisi edes kerran uransa aikana mahdollisuus päästä tutustumaan perheosastoon ympäristönä sekä perheosaston toiminnan käytäntöihin.

Moniammatillisuuden näkökulmasta mielenkiintoinen tutkimusaihe olisi myös vankivanhemman kokemukset yhteistyöstä perheosastolle sijoittumisessa, jolloin tarkastelun kohteeksi muodostuisi vanhemmalle merkitykselliseksi

nousevat toimijat. Tässä tutkielmassa yhteistyön ristiriidat liittyivät pitkälti huolen käsitteeseen ja vapautumisen tuomaan muutokseen perheelle tarjottavien tukipalveluiden puolesta. Tukipalveluiden tärkeys ja merkityksellisyys perheelle perheosastojakson jälkeen olisi myös mielenkiintoinen ja yhteiskunnallisesti merkittävä tutkimuskohde.

Hämeenlinnan vankilan tutkintavangeille tarkoitetulle osastolle sijoittuvat ulkomaalaiset vankivanhemmat ja heidän lapsensa ovat hankalassa asemassa, sillä lapsen edun mukaisuus perheosastolle sijoituessa tulee varmistaa aina myös heidän kotimaastaan. Joissakin tapauksissa ulkomaalainen vankivanhempi ja lapsi saatetaan karkottaa, jolloin vanhemman ja lapsen kohtalo jää täysin avoimeksi. Ulkomaalaisten vankien kohtalot suomessa olisi tärkeä tutkimusaihe.

Tämä tutkimus sijoittuu käytäntöjen tutkimuksen kenttään ja tuo perhetyön toimintaympäristön rajavyöhyketutkimukseen mukaan. Tutkimus osoittaa rajojen ylittymisen julkisen sektorin sekä kolmannen sektorin välillä, joka tukee myös aikaisempaa tutkimustietoa. Aineistossa korostuva luottamuksen tekijä kuvastaa osaltaan myös sosiaalista pääomaa, joka edistää yhteistoimintaa, luoden mahdollisuutta toimintojen yhteensovittamiselle sekä resurssien monipuoliseen hyödyntämiseen (Ruuskanen 2001, 1–53). Sosiaalisen pääoman käsitettä on tarkasteltu yhteiskunta-, ryhmä- ja yksilötasolla (Ruuskanen 2001). Tämän tutkielman pohjalta olisi mielenkiintoista syventää tutkimusta sosiaalisen pääoman lähteiden, tuotoksien sekä lähteiden ja tuotoksien välittävien sosiaalisten mekanismien tarkasteluun. Tämän tutkielman aineistosta nousut luottamuksen käsite voidaan sijoittaa välittäväksi sosiaalisiksi mekanismeiksi ja jatkotutkimuksessa voisi tarkastella, kuinka erilaiset sosiaaliset rakenteet muodostavat luottamusta eri tavoin, miten toimintaympäristöjen toiminta tämän myötä muodostuu, millainen toimintaympäristö tukee mekanismien toimintaa tai, millaisia seurausvaikutuksia luottamuksella on. (Ruuskanen 2001, 1–53.)

7.2 Arviointi ja luotettavuus

Tutkielma tuo perheosastoa koskevaan tutkimuksen kenttään uutta näkökulmaa toiminnan teorian kautta kuvaamalla toimintajärjestelmien muodostumista ja niiden välistä yhteistyötä.

Tutkielmassa aineiston analyysia tehdessä on ollut tärkeää pitää mielessä laadullisen tutkielman ja tämän tutkielman monimutkaisuus. Tutkittavien asioille antamat merkitykset ovat usein hyvinkin monimutkaisia sekä ristiriitaisia, jonka vuoksi tutkijan on varottava analyysissa asioiden liiallista pelkistämistä. (Juhila 2021.) Tämän vuoksi tutkielmassa on nähtävissä useampia sitaatteja tutkielman aineistosta, jotka tukevat tutkijan analyysin perusteluja. Tutkijan tulkintojen tulee olla perusteltuja, sillä tutkimus asettuu osaksi sosiaalisen todellisuuden rakentamista (Jokinen 2021). Tämä on asettanut tutkijalle eettisen vastuun pohtia tutkielman asemaa todellisuuden rakentumisessa.

Haastatteluissa esiintyi jonkin verran kielellisiä ilmaisuja, joiden tulkintaa tutkijan oli pohdittava tarkasti. Etenkin ristiriitoihin liittyvät toimijoiden puheet tutkija saattoi helposti tulkita jonkinasteiseksi syytökseksi tai pettymykseksi toista toimijaa kohtaan. Tällaisten tulkintojen painottamista tuloksissa tulee tarkastella kriittisesti ja pohtia millainen merkitys aineiston näiden kohtien painotuksilla olisi todellisuuden rakentumiselle. Tutkijan tuli myös varoa näiden vahvojen ilmauksien vaikuttamisesta tutkijan omaan asenteeseen, mielipiteeseen tai ennako-oletukseen. Diskurssianalyysin kanssa toimivin aineisto on luonnollinen aineisto, jossa vuorovaikutuksen säännönmukaisuudet ovat vahvemmin läsnä (Jokinen, Juhila & Suoninen 1999, 236–237). Haastattelu ei ole täysin luonnollinen aineisto, joka tulee huomioida myös tutkielman analyysissa. Haastatteluiden litteroinnissa on saattanut jäädä huomiotta jotkin vuorovaikutuksen erityispiirteet. Näin esimerkiksi suoraan äänitiedoston analysoiminen, olisi saattanut tuottaa kielenkäytöstä vielä yksityiskohtaisempaa tietoa.

Haastatteluissa korostui lapsen edun käsite, jonka tutkija liitti vahvasti myös haastattelurunkoon (ks. liite 1). Lapsen etuun liittyvät pohdinnat ohjasivat keskustelua useissa haastatteluiden kohdissa, jolloin yhteistyön monipuoliselle pohtimiselle haastatteluissa jäi hieman vähemmän tilaa. Haastattelurungossa yhteistyön teemaa olisi voinut korostaa käyttämällä monipuolisempia käsitteitä. Tutkielman suunnittelussa tutkijan oletuksena oli, että lapsen etu osoittautuisi tutkielmassa rajakäsitteeksi selittäen toimintajärjestelmien välisiä toiminnan jännitteitä. Aineisto osoitti tutkijan oletuksen kuitenkin vääräksi. Osaltaan tämän vuoksi lapsen edun painotus näkyy vahvasti myös haastattelurungossa (ks. liite 1).

Tutkittavien valinnassa perheosasto toimi apuna ja kontaktoi alustavasti lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä. Tämän vuoksi esimerkiksi jotkin ristiriitapaukset ovat saattaneet jo tässä vaiheessa rajautua pois. Tutkittavien valikoituminen tutkielmaan ei ole näin ollut täysin sattumanvaraista, joka tulee huomioida tulosten kriittisessä tarkastelussa. Tutkielma on toteutettu ja sen aineisto on kerätty tietyssä ajankohtana, vuoden 2022 ja 2023 aikana, jolloin yhteiskunnassa COVID-19 tuomat poikkeusolot ovat alkaneet purkautua ja työskentelyn muodot palaamaan aikaan ennen maailmanlaajuista pandemiaa. Tällä saattaa olla vaikutusta toimijoiden muodostuviin ajatusrakennelmiin ja merkityssuhteisiin. On myös huomioitavaa, että poikkeusolojen tuoma normi toimia etäyhteyksien varassa on jäänyt yhä normaalimmaksi ja hyväksytyimmäksi yhteistyön muodoksi.

Haastatteluiden aikana jotkin tutkijan esittämät kysymykset ovat saattaneet ohjata haastateltavia puhumaan tietyistä näkökulmista, vaikka kysymysten ei ole ollut tarkoitus toimia haastateltavia ohjaavina. Diskurssianalyysissä tutkijan tulee olla kriittinen omaan kielenkäyttöön ja kielenkäytön tuottamiin seuraksiin (Jokinen, Juhila & Suoninen 1999, 250–251). Tämä ei päde vain analyysia tehdessä vaan myös jo haastatteluiden aikana. Tutkijan valitsevat sanavalinnat kysymyksiin ovat saattaneet olla tutkittavien mielestä jollakin tapaa latautuneita ja näin ohjannut myös tutkittavan ajatusta.

Tutkijalla on ollut ennako-oletuksia vankilasta ja vangeista yleisesti, jotka ovat muuttuneet huomattavasti positiivisempaan suuntaan vuonna 2020 valmistuneen kandidaatintyön myötä. Tuolloin perheosaston merkityksellisyys perheen elämässä korostui tutkijalle. Kandidaatintyössä tutkija perehtyi Vanajan avovankilan perheosastoon pienen lapsen kasvuympäristönä haastatteleamalla perheosaston vankivanhempia. Tutkijan ennako-oletuksiin saattoi vaikuttaa myös tutkijalle jo ennen tutkielman tekoa välittyneet tiedot siitä, miten perheosaston perhetyön ja lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden välillä oli esiintynyt ristiriitoja ja erimielisyyksiä. Tutkielman aikana tutkija pyrki kuitenkin suhtautumaan toimijoihin täysin neutraalisti ja rakentamaan tulkinnat vain tähän tutkielmaan kerätyn aineiston pohjalta. Tutkielman analyttinen ote pohjaa teorialle sekä empirialle ja tutkijan tekemät havainnot ja tulkinnat ovat kuitenkin aina jokseenkin subjektiivisia.

Aiheen rajaaminen tutkielmaan on ollut haastavaa aiheen monipuolisuuden sekä mielenkiintoisuuden vuoksi. Tutkielmaan on kuitenkin pyritty valitsemaan toisiaan tukevat ja teoriaan hyvin kytkeytyvät teemat, joiden tutkiminen on yhteiskunnallisesti tärkeää. Tutkielma rajautui pois vankivanhempien ja suoraan lasten tutkimisesta jo tutkielman suunnittelun aikana, sillä vallitsevan COVID-19 pandemian vuoksi perheosaston perhetilanteesta ei ollut varmuutta. Tämän vuoksi tutkielma suuntautui perheosaston sijoituksissa vaikuttaviin toimijoihin.

7.3 Tutkimusetiikka

Tutkimusetiikka käsittää ne normit, arvot ja eettiset periaatteet, joita tutkijan on noudatettava tutkimustyötä tehdessään. Tutkimusetiikan kysymykset tutkittavien tasolla koskevat aineiston hankintaa sekä tutkittavien suojaamista. Yhteiskunnan tasolla puolestaan tutkimuseettiset kysymykset käsittelevät tieteellisen tiedon soveltamista, käyttöä ja sen vaikutuksia. (Kuula 2011.) Tässä luvussa käsittelemme tämän tutkielman etiikkaa ja tutkielman mahdollisia pulmakohdista etiikan näkökulmasta.

Tutkimusetiikassa ihmisarvon kunnioittamista osoittavat normit sisältävät muun muassa tutkittavien itsemääräämisoikeuden (Kuula 2011), jonka huomioiden tutkielmaan osallistuneille tutkittaville painotettiin haastatteluun ja tutkielmaan osallistumisen vapaaehtoisuutta niin saatekirjeessä kuin haastatteluissakin. Tutkittavat ovat olleet myös tietoisia mahdollisuudesta osallistumisensa perumiseen tai haastattelun keskeytykseen milloin tahansa. Tutkielmaan osallistuessaan tutkittavat olivat tietoisia tutkielman perustiedoista, aineistonkeruun kertaluontoisuudesta sekä osallistumiseen kuluva ajasta (Kuula 2011). Etähaastattelut toivat tutkimukseen epävarmuuden tutkittavien perehtyneisyydestä saatekirjeeseen, jonka tutkija toimitti tutkittaville sähköpostilla. Tämän vuoksi saatekirje käytiin tutkijan ja tutkittavan kanssa läpi vielä haastatteluiden alussa, mikäli tutkittava koki sen tarpeelliseksi.

Tutkittavien sosiaalisten vahinkojen välttäminen sekä tietosuojasta huolehtiminen varmistettiin aineiston huolellisella säilytyksellä ja käsittelyllä (Kuula 2011). Haastatteluiden äänitiedostot säilytettiin vain tutkijan omalla laitteella salasanasuojauksen takana. Äänitiedostot siirrettiin ulkoisilta tallennuslaitteilta tutkijan laitteelle heti haastatteluiden päätyttyä ja samalla

äänitiedostot poistettiin ulkoisilta tallennuslaitteilta. Litteroinnin valmistuttua äänitiedostot poistettiin myös tutkijan laitteelta. Litteroitu aineisto tulostettiin analyysin helpottamiseksi ja aineistoa säilytettiin lukollisessa lokerossa, johon vain tutkijalla oli pääsy.

Sosiaalisen vahingon välttämiseen liittyy riski tutkittavien edustaman ryhmän leimaamisesta. Riskin tiedostaminen mahdollistaa tutkijalle tutkittavien asenteellisen loukkaamisen ja mustamaalaamisen välttämisen. Tieteellisen tiedon tuottaminen myös vaikeista ja arkaluotoisista asioista on kuitenkin tärkeää. (Kuula 2011.) Tässä tutkielmassa etenkin yhteistyön haasteiden kuvaamisessa, leimaamisen riski tuli tunnistaa.

Tutkittavien yksityisyyden kunnioittaminen ja suojeleminen on varmistettu tässä tutkielmassa muun muassa huomioimalla anonyymiteetti henkilöiden identiteetin suojaamiseksi jokaisessa tutkimuksen vaiheessa (Kuula 2011). Mahdolliset tunnistetiedot muutettiin tai poistettiin kokonaan aineistosta jo litteroinnin yhteydessä. Tutkielman sijoittuminen Vanajan avovankilan perheosaston toimintaan ja perheosaston työntekijöiden osallistuminen tutkielmaan ei kuitenkaan mahdollistanut tutkittavien työpaikan nimen poistamista tai muuttamista. Tutkielman kannalta on merkityksellistä tietää, että perhetyön toimintajärjestelmän tekijöinä ovat juuri vankilan perheosaston työntekijät. Vanajan avovankilan perheosasto on uniikki yksikkö, jonka työntekijöiden määrä on suhteellisen pieni. Tämän vuoksi tutkittavien anonyymiteetin suojaaminen tutkielmassa on ollut huomattavan tärkeää.

Tämän tutkielman tekemisessä on keskitytty prosessikirjoittamisen työskentelytapaan sekä toisten tekstien kunnioittamiseen, joka varmistaa tutkielman avoimuutta sekä rehellisyyttä (Vilka 2020, 73). Tutkielmaan vaadittavat tutkimusluvut on haettu asianmukaisesti niin tutkittavilta itseltään kuin myös heitä edustavilta organisaatioilta. Tutkimusluvut on myönnetty asianmukaisesti.

LÄHTEET

- Akkerman, S. & Bakker, A. 2011. Boundary Crossing and Boundary Objects. *Review of Educational Research*, 81. 132–169.
- Alanen, L. 2009. Johdatus lapsuudentutkimukseen. Teoksessa Alanen, L. & Karila, K. (toim.) 2009. *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lapsen toiminta*. Tampere. Vastapaino. 9–30.
- Alasuutari, P. 2011. *Laadullinen tutkimus 2.0. Neljäs, uudistettu painos 2011.* (1. p. 1993) Vastapaino. Tampere.
- Araneva, M. 2021. Mikä on lapsen etu? SOS lapsikylä. SOSblogi ammattilaisille. 15.4.2021. Verkossa <https://www.sos-lapsikyla.fi/blog/2021/04/15/mika-on-lapsen-etu/>. Viitattu 30.7.2022.
- Bardy, M. 1994. Jakaminen ja kokoaminen lapsuuden politiikassa. Teoksessa Teoksessa Törrönen, M. (toim.) 1994. *Lapsen etu – Viidakon laki*. Helsinki. Lastensuojelun keskusliitto. 126–137.
- Carlile, P. 2004. Transferring, Translating and Transforming: An Integrative Framework for Managing Knowledge Across Boundaries. *Organization Science* 15(5): 555–568.
- Edwards, A. 2010. *Being an Expert Professional Practitioner. The Relational Turn in Expertise*. Springer Dordrecht Heidelberg London New York.
- Edwards, A. 2011. Building common knowledge at the boundaries between professional practices: Relational agency and relational expertise in systems of distributed expertise. *International Journal of Educational Research* 50 (2011) 33–39.
- Engeström, Y. 1987. *Learning By Expanding*. Orienta-Konsultit Oy. Helsinki.
- Engeström, Y. 1998. *Kehittävä työntutkimus. Perusteita, tuloksia ja haasteita*. 2. painos. Hallinnon kehittämiskeskus. Edita. Helsinki.
- Engeström, Y. 1999. Activity theory and individual and social transformation. Edited by Engeström, Y., Miettinen, R. & Punamäki, R-L. 1999. *Perspectives on Activity Theory*. Cambridge University Press. 19–38.

- Engeström, Y. 2004. Ekspansiivinen oppiminen ja yhteiskehittely työssä. Vastapaino. Tampere.
- Engeström, Y., Engeström, R. & Kärkkäinen, M. 1995. Polycontextuality and Boundary Crossing in Expert Cognition: Learning and Problem Solving in Complex Work Activities. *Learning and Instruction*. Volume 5. Issue 4. 319–336. Verkossa
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/0959475295000216>. Viitattu 6.9.2022.
- Engeström, Y., Engeström, R. & Kärkkäinen, M. 1997. The Emerging Horizontal Dimension of Practical Intelligence: Polycontextuality and Boundary Crossing in Complex Work Activities. Edited by Stenberg, R. & Grigorenko, E. 1997. *Intelligence, Heredity and Environment*. Cambridge University Press. Kirjan esikatseluversio. Verkossa
https://books.google.fi/books?id=BMXVZzvLXz8C&pg=PP1&lpg=PP1&focus=viewport&hl=fi&output=html_text. Viitattu 6.9.2022.
- Enroos, R. 2008. Vankila lapsuudessa – lapset vankilassa. Tutkimus lapsista, joiden elämää äidin vankeus värittää. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2008. Verkossa
https://rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/6BztFTf5K/1_2008_Vankila_lapsuudessa_lapset_vankilassa.pdf. Viitattu 3.4.2023.
- Enroos, R. 2014. Lastensuojelua vankilassa. Instituutioiden tilat ja rajat vankilan perheosastolla. *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (2014):2. Verkossa
<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116301/enroos.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Viitattu 28.3.2023.
- Enroos, R. 2018. Tunteet vankilan varjossa. Teoksessa Eerola, P. & Pirskanen, H. (toim.) *Perhe ja tunteet*. E-kirja. Luettu ohjelmistolla Adobe Digital Editions.
- Eriksson, P. & Koistinen, K. 2005. Monenlainen tapaustutkimus. Kuluttajatutkimuskeskuksen julkaisuja 4. Helsinki: kuluttajatutkimuskeskus. Verkossa
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152279/Monenlainen_tapaustutkimus.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 5.4.2023.

- Etzkowitz, H. & Leydesdorff, L. (toim.) 1997. Universities and the Global Knowledge Economy: A Triple Helix of University-Industry-Government Relations. London: Pinter.
- Gutierrez, K., Rymes, B. & Larson, J. 1995. Script, Counterscript, and Underlife in the Classroom: James Brown versus Brown v. Board of Education. Harvard Educational Review. 65(3). 445–472. Verkossa https://www.researchgate.net/publication/277925978_Script_Counterscript_and_Underlife_in_the_Classroom_James_Brown_Versus_Brown_v_Board_of_Education#fullTextFileContent. Viitattu 2.1.2023.
- Hernes, T. 2004. Studying composite boundaries: A framework of analysis. Human Relations. Volume 57(1). 9–29. Sage Publications. London, Thousand Oaks CA, New Delhi. Verkossa <https://journals-sagepub-com.libproxy.tuni.fi/doi/epdf/10.1177/0018726704042712>. Viitattu 11.2.2023.
- Jalava, J. 2013. Systemiteoreettisen organisaatiokonseption toiminta ja haasteet. Teoksessa Jalava, J. (toim.) 2013. Yhteiskunnan järjestelmät. Niklas Luhmannin ajattelut. 100–114. Gaudeamus Helsinki University Press. Helsinki.
- Jalava, J. & Kangas, R. 2013. Kommunikaatio, yhteiskunnan eriytyminen ja osajärjestelmien merkitys. Teoksessa Jalava, J. (toim.) 2013. Yhteiskunnan järjestelmät. Niklas Luhmannin ajattelu. 40–59. Gaudeamus Helsinki University Press. Helsinki.
- Janis, Irving. L. 1982. Groupthink. Psychological Studies of Policy Decisions and Fiascos. Second Edition. Boston Houghton Mifflin.
- Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. 1993. Diskurssianalyysin aakkoset. Vastapaino. Tampere.
- Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. 1999. Diskurssianalyysi liikkeessä. Vastapaino. Tampere.
- Jokinen, A. 2021. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat. Teoksessa Vuori, J. (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Verkossa <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/mita-on-laadullinen-tutkimus/laadullisen-tutkimuksen-nakokulmat/>. Viitattu 5.4.2023.

- Juhila, K. 2021. Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteet. Teoksessa Vuori, J. (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Verkossa <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/mita-on-laadullinen-tutkimus/laadullisen-tutkimuksen-ominaispiirteet/>. Viitattu 5.4.2023.
- Kanta-Hämeen perhetyö ry. Vankilan perheosasto. Verkossa <https://ensijaturvakotienliitto.fi/kantahameenperhetyo/ammattilaiselle/vankilan-perheosasto/>. Viitattu 9.7.2022.
- Kuula, A. 2011. Tutkimusetiikka. Aineiston hankinta, käyttö ja säilytys. Vastapaino. Tampere. E-kirja. Luettu ohjelmistolla Adobe Digital Editions.
- Kullman, K., Strandell, H. & Haikkola, L. (toim.) 2012. Lapsuuden muuttuvat tilat. Näkökulmia lapsuuteen 2000-luvulla. Teoksessa Kullman, K., Strandell, H. & Haikkola, L. 2012. Lapsuuden muuttuvat tilat. 9–28. Vastapaino. Tampere.
- Laine, M., Bamberg, J. & Jokinen P. (toim.) Tapaustutkimuksen taito. Gaudeamus Helsinki University Press. Helsinki. 3. painos.
- Laki terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisista lastensuojeluyksiköistä. 30.12.2010/1379. Verkossa <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101379>. Viitattu 1.3.2023.
- Lastensuojelulaki. 13.4.2007/417. Verkossa <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L1P3a>. Viitattu 31.7.2022.
- Leontjev, A. N. 1981. Problems of the development of the mind. Moscow: Progress.
- Lipponen, L. & Paananen, M. 2013. Huoltajien ja ammattikasvattajien yhteistyö esi- ja alkuopetuksen rajapinnoilla. Teoksessa Karila, K., Lipponen, L. & Pyhältö, K. (toim.) Päiväkodista peruskouluun. Siirtymät varhaiskasvatukseen, esi- ja alkuopetuksen rajapinnoilla. Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2013:17. 39–45. Verkossa https://www.researchgate.net/profile/Laura-Rantavuori/publication/277137746_Kasvatusinstituutiot_kohtaavat_Jousta_va_esi-ja_alkuopetus_opettajien_yhteisen_oppimisen_haasteena/links/5562d7c

d08ae8c0cab333a60/Kasvatusinstituutiot-kohtaavat-Joustava-esi-ja-alkuopetus-opettajien-yhteisen-oppimisen-haasteena.pdf#page=39.

Viitattu 8.8.2022.

- Luhmann, N. 1995. *Social Systems*. Stanford University Press. Stanford, California.
- Miettinen, R., Tuunainen, J., Knuuttila, T. & Mattila E. 2006. Tieteestä tuotteeksi? Yliopistotutkimus muutosten ristipaineessa. Yliopistopaino. Helsinki.
- Metsämuuronen, J. 2006. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Teoksessa Metsämuuronen, J. (toim.) 2006. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. International Methelp Ky. Helsinki. 81–145.
- Nätkin, R. 2003. Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa Forsberg, H. & Nätkin, R. 2003. Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Gaudeamus. Helsinki. 16–38.
- Oulasmaa, P. 1994. Lapsen etu oikeudellisena käsitteenä. Teoksessa Törrönen, M. (toim.) 1994. Lapsen etu – Viidakon laki. Helsinki. Lastensuojelun keskusliitto. 106–124.
- Paterson, G. I. 2007. *Boundary Infostructures for Chronic Disease*. (Submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy) Dalhousie University, Halifax, Canada.
- Puustinen-Korhonen, A. 1994. Lapsen kuuleminen lastensuojelussa. Teoksessa Törrönen, M. (toim.) 1994. Lapsen etu – Viidakon laki. Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki. 4–21.
- Pösö, T. 1994. Laitos lapsen etuna? Teoksessa Törrönen, M. (toim.) 1994. Lapsen etu – Viidakon laki. Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki. 40–53.
- Rantavuori, L. 2019. Kohti relationaalista asiantuntijuutta joustavassa esi- ja alkuopetuksessa. Akateeminen väitöskirja. Tampereen Yliopisto. Tampere. Verkossa <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/116282/978-952-03-1170-4.pdf?sequence=2&isAllowed=y>. Viitattu 21.2.2023.
- Rikosseuraamuslaitos. 2019a. Arviointikeskukset. Verkossa <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/vankeusrangaistuks-eentuomittujensijoittelujasiirtaminen/arviointikeskukset.html>. Julkaistu 24.6.2019. Viitattu 10.7.2022.

- Rikosseuraamuslaitos. 2019b. Lapsi- ja perhetyön linjaukset. Teksti Puolakka, P., Vogt-Airaksinen, T., Kivimäki, T. & Ihanus, T. Rikosseuraamuslaitos. Helsinki. Verkossa
https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-muut/6G5krDHMF/Lapsi- ja_perhetyon_linjaukset_2019.pdf. Viitattu 24.3.2023.
- Ruuskanen, P. 2001. Sosiaalinen pääoma – Käsitteet, suuntauksat ja mekanismit. VATT-tutkimuksia 81. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. Helsinki. Verkossa
[https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/148499/t81.pdf?sequence=1&sAllowed=y](https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/148499/t81.pdf?sequence=1&Allowed=y). Viitattu 20.4.2023.
- Räty, T. 2019. Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. 4., uudistettu painos. Edita Publishing Oy. Helsinki.
- Sosiaalihuoltolaki. 30.12.2014/1301. Verkossa
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301#L1P5>. Viitattu 31.7.2022.
- Suomi.fi. 2023. Vankilan perheosasto. Tekstistä vastaa Kanta-Hämeen perhetyö ry. Päivitetty 21.2.2023. Verkossa
<https://www.suomi.fi/palvelut/vankilan-perheosasto-kanta-hameen-perhetyo-ry/5a20c416-9377-479a-8276-67b02e70f658>. Viitattu 1.3.2023.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2010. Lastensuojelun käsikirja. Vankilan perheosasto (THL). Sisällön ovat tuottaneet Wikgren, J., Jormalainen, L. & Alatalo, J. Päivitetty 29.1.2020. Verkossa
<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/vanhemman-vankeusrangaistus/vankilan-perheosasto-thl>. Viitattu 13.2.2023.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2019a. Lastensuojelun käsikirja. Eri toimijoiden tehtävät perheosastojakson järjestämisessä. Sisällön ovat tuottaneet Rikosseuraamuslaitos., Wikgren, J., Jormalainen, L. & Alatalo, J. Päivitetty 26.7.2019. Verkossa
<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/vanhemman-vankeusrangaistus/lapsi-vanhemman-mukana-vankilassa/toimijoiden-tehtavat-perheosastojakson-jarjestamisessa#yhdyskuntaseuraamustoimisto>. Viitattu 10.7.2022.

- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019b. Lastensuojelun käsikirja. Lapsi vanhemman mukana vankilassa. Päivitetty 29.7.2019. Verkossa <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/vanhemman-vankeusrangaistus/lapsi-vanhemman-mukana-vankilassa>. Viitattu 12.11.2022.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2022. Lapset, nuoret ja perheet. Perhetyö. Päivitetty 24.10.2022. Verkossa <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/sosiaalipalvelut/perhetyo>. Viitattu 3.3.2023.
- Toiviainen, H. & Hänninen, H. 2006. Työn rajanylitykset oppimisen ja tutkimuksen haasteena. Teoksessa Toiviainen, H. & Hänninen, H. (toim.) 2006. Rajanylitykset työssä. Yhteistoiminnan ja oppimisen uudet mahdollisuudet. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Törrönen, M. 1994. Lapsen etu – Viidakon laki. Helsinki. Lastensuojelun keskusliitto. 138–140.
- Unicef. Lapsen oikeuksien sopimus: koko teksti. Unicef.fi. Verkossa <https://www.unicef.fi/tyomme/lapsen-oikeudet/lapsen-oikeuksien-sopimus/lapsen-oikeuksien-sopimuksen-koko-teksti/>. Viitattu 28.3.2023.
- Valtioneuvosto. 2010. Lapsen ja vanhempien oikeusturvaa vahvistetaan nopeuttamalla asioiden käsittelyä lastensuojelussa. Tiedote 15.2.2010. Verkossa <https://valtioneuvosto.fi/-/1271139/rattsskyddet-for-barnet-och-foraldrarna-forbattras-genom-att-forsnabba-behandlingen-av-barnskyddsarenden>. Viitattu 28.3.2023.
- Vankeuslaki. 23.09.2005/767. Verkossa <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767#O4L13>. Viitattu 1.3.2023.
- Vilkka, H. 2020. Akateemisen lukemisen ja kirjoittamisen opas. PS-Kustannus. Jyväskylä.
- Vilkka, H. 2021. Tutki ja kehitä. 5., päivitetty painos. PS-Kustannus. Jyväskylä.
- Vygotsky, L.S. 1978. Mind in Society. The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press.
- Wenger, E. 1998. Communities of Practice: Learning, Meaning, and Identity. Cambridge University Press. Cambridge.

Wikgren, J. 2020. Vauvatyötä vankilan perheosastolla. Teoksessa Vauvatyön käsikirja. Ensi- ja turvakotien liiton käsikirja 5. 2020. Toim. Henttonen, T., Sellergren, H. & Ruottinen, T. Ensi- ja turvakotien liitto ry. Julkaistu 11/2020. 68–75. Verkossa https://issuu.com/ensijaturvakotienliitto/docs/eti_vauvatyo-kasikirja_2020. Viitattu 10.3.2023.

LIITTEET

Liite 1: Haastattelurunko

Haastattelurunko pro gradu -tutkielmaan: Rajavyöhyketoiminta Vanajan avovankilan perheosastolla

Haastattelurunko sosiaalityöntekijöille: (yksilöhaastattelut)

1. Taustatiedot

- Mikä on pääsääntöinen työnkuvasi?
- Kuinka kauan olet ollut alalla?
- Oletko ollut mukana useammassa sijoituspäätöksessä, jossa lapsi sijoitetaan vankilan perheosastolle?
- Kuinka paljon sinulla oli tietoa perheosastosta, kun sinne sijoittaminen tuli kohdallesi?

2. Lapsen etu

- Kuvailisitko jotakin tapausta, jossa olet ollut tekemässä päätöstä perheosastolle sijoittumisesta. **(päätös on ollut perheosastoa puoltava)** Millaisia asioita pohditte päätöstä tehdessänne?
- Kuvailisitko jotakin tapausta, jossa olet ollut tekemässä päätöstä perheosastolle sijoittumisesta. **(päätöksenä ollut jokin muu vaihtoehto kuin perheosastolle sijoittuminen)** Millaisia asioita pohditte päätöstä tehdessänne?
- Millaisia muita asioita olette pohtineet sijoituspäätöksiä tehdessä erilaisissa tilanteissa?
- Onko tyypillistä, että lapsen edun ei katsota/katsotaan toteutuvan perheosastojakson aikana?
- Mitä lapsen etu juuri perheosastolla sisältää? Mitkä seikat ovat tärkeimpiä lapsen edun toteutumisessa juuri perheosastolla?
- Miten kuvailisit lapsen etua omin sanoin?
- Koetko itse, että lapsen etu osastolla toteutuu?
- Onko joitakin sellaisia seikkoja, johon toivoisi lisää huomioita lapsen edun toteutumisessa perheosastolla?

3. Lapsen edun arviointi

- Miten lapsen etua arvioidaan avohuollon sijoituspäätöstä tehdessä? Entä lapsen osastojakson aikana?
- Mikä on teidän roolinne lapsen edun toteutumisen varmistamisessa osastolla?

- Mitä edun arvioimiseen kuuluu ja miten edun arvioiminen näkyy osastojakson aikana?
- Millaisena perhetyöntekijöiden tekemä lapsen edun arviointi näyttäytyy teille?
- Kuvailisitko lapsen edun toteutumista perheosastolla.

4. Yhteistyö

- Millaista yhteistyö perheosaston kanssa on?
- Kuinka itse koet yhteistyön ja sen toteutumisen?
- Miten yhteistyön näkyy teidän arjessanne?
- Onko vastaan tullut tilannetta, jossa olisi ollut vahva ristiriita perhetyöntekijöiden ja -ohjaajien/perheosaston edustajien kanssa? Kuvaille tilannetta.
- Kuvailisitko onnistunutta yhteistyötä perheosaston kanssa.
- Miten toimiva yhteistyö mielestäsi rakentuu?

5. Muut yhteistyötahot

- Minkä muiden tahojen kanssa yhteistyötä tapahtuu sijoituspäätöksiä tehtäessä?
- Onko jotain asioita, jotka ovat jääneet ristiriitaisiksi eri yhteistyötahojen kanssa?
- Mitkä asiat ovat ratkenneet ja mitkä eivät?

Haastattelurunko perhetyöntekijöille ja -ohjaajille: (ryhmähaastattelu)

1. Taustatiedot

- Kuinka kauan olet työskennellyt perheosastolla?
- Mikä on pääsääntöinen työnkuvasi?

2. Yhteistyö

- Millaisia asioita pohditte yhdessä ennen perheen sijoittumista perheosastolle? Keiden kanssa asioita pohditte?
- Kuvailisitteko tilannetta, jossa perhe sijoittuu perheosastolle? Sijoituspäätöksestä sijoittumiseen.
- Miten yhteistyö näkyy teidän arjessanne? Huomio etenkin yhteistyöhön sosiaalityöntekijöiden kanssa.
- Millaista yhteistyö sosiaalityöntekijöiden kanssa on?
- Miten itse koette yhteistyön?
- Onko vastaan tullut tilannetta, jossa olisi ollut vahva ristiriita sosiaalityöntekijän ja sekä teidän kesken? Kerro tilanteesta.
- Missä asioissa/tilanteissa mahdollisia ristiriitoja tulee?
- Kuvailisitteko tilannetta, jossa koette yhteistyön onnistuneen.

3. Lapsen etu

- Kuvailisitteko lapsen edun toteutumista osastolla?
- Mitä lapsen etu perheosastolla sisältää? Mitkä seikat ovat tärkeimpiä lapsen edun toteutumisen kannalta?

- Mikä on teidän roolinne lapsen edun toteutumisen varmistamisessa osastolla?
- Onko joitakin seikkoja, joihin kaipaisitte lisää huomioita lapsen edun kannalta? Entä yhteistyön?
- Kuvailisitteko omin sanoin lapsen etua.

4. Lapsen edun arviointi

- Miten lapsen edun arviointi näkyy perheosastojakson aikana? Mitä edun arvioimiseen kuuluu?
- Kuka edun arvioimisesta vastaa?
- Millaisena sosiaalityöntekijöiden tekemä lapsen edun arviointi näyttäytyy teille? Ennen sijoitusta sekä sijoituksen aikana.

5. Muut yhteistyötahot

- Minkä muiden tahojen kanssa yhteistyötä tehdään?
- Onko jotain asioita, jotka ovat jääneet ristiriitaisiksi eri yhteistyötahojen kanssa? Mitkä asiat ovat ratkenneet ja mitkä eivät?